

RAPPORT FOR
JUSTISDEPARTEMENTET

Lyd på lager

EVALUERING AV
PRØVEORDNINGEN
MED LYDOPPTAK
I STRAFFESAKER

Lyd på lager

EVALUERING AV PRØVEORDNINGEN MED
LYDOPPTAK I STRAFFESAKER

RAPPORT FOR
JUSTISDEPARTEMENTET

RH Knoff AS

Dronningens gate 6 // N-0152 Oslo
Tlf 22 91 07 90 // Fax 22 91 06 01
E-post rhknoff@online.no // Web www.rhknoff.no
Ref: rhKnoff // R185 JD Lyd på lager DIS.wpd

FORORD

Evalueringen av prøveordningen med lydopptak i straffesaker er bestilt av Justisdepartementet, etter at ordningen har virket i fire år. Datainnsamlingen er gjennomført i perioden mars–juni 2001.

Evaluator vil takke for god mottagelse og interessante og engasjerte samtaler med dommere, domstolsfunksjonærer, aktorer og forsvarsadvokater. Evaluator takker også utstyrsleverandørene for orienteringer og materiale, og Jan-Arne Rundgren i Stord Lydteknikk AS for utfyllende kommentarer om mikrofonoppsett.

Acrobat-utgaven av rapporten er innholdsmessig identisk med papirutgaven. Noen avvik i sideombrekking forekommer. Acrobat-versjonen kan lastes ned via <http://www.rhknoff.no>.

Oslo, 1 august 2001

Richard H Knoff

INNHold

0	SAMMENDRAG	7
1	LYDOPPTAK I STRAFFESAKER?	13
1.1	Lydopptak – ingen selvfølge	13
1.2	Evalueringen: Mandat og metode	14
1.3	Kildemateriale	18
1.4	Leserveiledning	18
2	OPPTAK	21
2.1	Opptak: Omfang, utvalg	21
2.2	Er opptakene vanskelige å administrere?	22
2.3	Tekniske løsninger: Brukervennlighet, driftssikkerhet	27
2.4	Teknisk kvalitet: Egnethet for senere bruk	43
2.5	Funn og anbefalinger oppsummert	46
3	KONSEKVENSER AV OPPTAK	48
3.1	Påvirkes tiltalte og vitner?	48
3.2	Påvirkes juristene?	52
3.3	Funn oppsummert	55
4	ARKIVERING OG GJENFINNING	56
4.1	Arkiveringsrutiner	56
4.2	Utleveringsrutiner	58
4.3	Gjenfinning av opptak og utsagn	59
4.4	Bør aktørene kunne rekvirere utskrift?	67
4.5	Funn og anbefalinger oppsummert	70
5	FAKTISK BRUK AV OPPTAKENE	72
5.1	Avspilling i retten	72
5.2	Bruk under domsskrivning	73
5.3	Bruk vedrørende anke og gjenopptagelse	74
5.4	Hvorfor brukes ikke opptakene oftere?	78
5.5	Funn og anbefalinger oppsummert	81

6	KONSEKVENSER AV BRUK	83
6.1	Flere reaksjoner for falsk forklaring?	84
6.2	Bedre vurderingsgrunnlag for dommer i første instans?	84
6.3	Bedre vurderingsgrunnlag før anke eller gjenopptagelse?	85
6.4	Bedre forarbeid før anke eller gjenopptagelse?	86
6.5	Bedre vurderingsgrunnlag i annen instans?	87
6.6	Funn oppsummert	87
7	NYTTE/KOSTNADSVURDERINGER	89
7.1	Økt respekt for vitneansvaret?	90
7.2	Mer korrekte dommer?	90
7.3	Økt tillit til domstolene?	90
7.4	Vurdering av nytte/kostnadsforholdet	92
7.5	Begrensninger i bruken?	96
7.6	Funn og anbefalinger oppsummert	99
8	BØR LYDOPPTAK INNFØRES SOM PERMANENT ORDNING?	100
8.1	Synspunkter fra dommere, aktorer og forsvarere	100
8.2	Evaluators konklusjon	102

VEDLEGG 1:	Oversikt over utstyr ved domstolene
VEDLEGG 2:	Spørreskjema til funksjonærer
VEDLEGG 3:	Spørreskjema til dommere
VEDLEGG 4:	Spørreskjema til aktorer og forsvarere
VEDLEGG 5:	Spørreskjemaer til tiltalte og vitner
VEDLEGG 6:	Forskrift og rundskriv av 1997 om prøveordningen
VEDLEGG 7:	Forskrift av 1985 om lydopptak i straffesaker

---

0 SAMMENDRAG

Prøveordningen med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker ble igangsatt i 1997. Mandatet for evalueringen har vært å systematisere erfaringene med lydopptak, vurdere de forskjellige tekniske løsninger som har vært utprøvd, og undersøke årsakene til den lave etterspørselen etter ferdige opptak. Evaluator har besøkt fire av åtte prøvedomstoler, intervjuet 26 personer og innhentet spørreskjemaer fra 86 respondenter.

Opptak og avspilling

De åtte prøveembetene har vanligvis gjort lydopptak fra alle straffesaker som føres i saler med opptaksutstyr. Ifølge Justisdepartementets tall ble det i løpet av *de første tre årene* gjort rundt 1650 opptak.

Nesten to tredjedeler av dommerne mener at administreringen av lydopptakene er *distraherende for dommeren*. Dette er dels knyttet til den tekniske betjeningen av anlegget, og dels til å skulle huske på å opplyse om at opptak gjøres. Noen *funksjonærer* synes det er tidkrevende og brysomt å måtte passe på å tilrettelegge for opptak, særlig dersom de må skifte bånd på bestemte tidspunkter.

Forskriften åpner for at retten unntaksvis kan beslutte at lydopptak skal *avspilles senere under samme hovedforhandling*. Under 10 % av dommerne opplevd at et opptak er blitt avspilt mens saken pågår. De fleste tviler på om det vil være behov for slik avspilling. Blant advokatene oppgir imidlertid 25 % at opptak er blitt spilt av i samme hovedforhandling.

Utnyttelsesgraden av opptakene internt i domstolene har vært svært lav. Bare vel 10 % av dommerne angir at de har benyttet lydopptak under *domsskrivning* mer enn én gang pr år. Nær 80 % har aldri gjort det i løpet av prøveperioden.

De fleste domstolene ser ut til å ha fått mindre enn én forespørsel pr år fra aktorer eller forsvarere om *kopi eller utskrift av opptak*. Flere fremholder likevel at lydopptak bør kunne ha en viktig funksjon ved *vurdering av og forberedelse til anker og gjenopptagelser*. Det ser ut til å være noe mer tvil om det vil være noe større behov for å *spille av opptak i annen instans*. En femtedel av advokatene har imidlertid opplevd at opptak er blitt avspilt i annen instans.

Ifølge dommere, aktorer og forsvarere kan det være flere *årsaker til at lydopptak sjelden spilles av*. Én viktig grunn er at det ikke er, og ikke bør

være, noe behov for det i de fleste saker. En annen viktig grunn er at aktørene ikke tenker over muligheten, eller er konservative når det gjelder utnyttelse av nye hjelpemidler. Et tredje sett av grunner er at det er tungvint å benytte lydopptak, og at disse ofte har vist seg å ha for dårlig lyd kvalitet. Dette siste bør Justisdepartementet kunne gjøre noe med dersom lydopptak blir en permanent ordning.

Virkinger av opptak og bruk av opptakene

Spørreskjemaet har bedt om vurderinger av hvilke konsekvenser lydopptakordningen har hatt *hittil*. Lydopptak kan imidlertid ha et potensiale som først utløses dersom ordningen blir mer utbredt.

Det er vanskelig å fastslå sikkert om lydopptak i seg selv har noen umiddelbare virkninger på aktørene i retten. Funnene tyder på at lydopptak ikke øker *stressnivået for tiltalte og vitner* nevneverdig, og at samtlige aktører ganske fort glemmer at lyden tas opp. Det er øyensynlig liten grunn til å anta at lydopptak vil ha noen markant, gjennomgående *disiplinerings-effekt på tiltalte, vitner, advokater og dommere*. Man kan på den annen side ikke se bort fra at enkelte vil kunne opptre noe annerledes når de vet at det de sier, vil være tilgjengelig senere.

Mange påpeker at *falsk forklaring* sjelden forfølges av påtalemyndighetene. Flertallet mener at lydopptak ikke har medvirket til flere reaksjoner så langt.

En uventet lav andel – bare 5 % – av dommerne angir at utnyttelse av lydopptak har ført til «*mer korrekte dommer*». Én åpenbar årsak er at dommerne i så liten grad har gjort bruk av opptakene under domsskrivning. Blant aktører og forsvarere mener nær 25 % at prøveordningen har ført til mer korrekte dommer, mens 30 % mener at de ikke har det.

Mange fremholder at gjenopptagelsessaker er det mest interessante anvendelsesområdet for lydopptak. Imidlertid tror bare 20 % av dommerne at prøveordningen har medført reduksjon i antall *anker og gjenopptagelsesbegjæringer*. Blant aktører og forsvarere er andelen som mener at dette allerede er skjedd, betraktelig høyere – 45 %.

Lydopptak har bare unntaksvis vært benyttet av aktører og forsvarere under *saksforberedelse*. De som har benyttet seg av opptakene, har imidlertid hatt god nytte av dem.

Pga beskjeden bruk har lydopptakene hatt lite å si for *vurderingsgrunnlaget i annen instans*.

Litt forenklet kan lydopptak sies å ha tre mulige *rettssikkerhetsgevinster*: (a) Økt respekt for vitneansvaret og derigjennom økt pålitelighet i utsagn i retten, (b) mer korrekte dommer, og (c) økt tillit til domstolene. Dommernes gjennomsnittsvurdering av oppnådde rettssikkerhetsgevinster hittil er ganske negativ. Heller ikke advokatenes gevinstvurderinger ligger spesielt høyt, men heller mot det positive.

Nytte/kostnadsvurderinger

Evalueringen omfatter *ingen fullstendig nytte/kostnadsanalyse*. Dommere, aktorer og forsvarere er imidlertid bedt om å vurdere noen nytte/kostnads-spørsmål.

Ressursbruken ved lydopptak kan reduseres noe dersom opptakene begrenses til *bevisførselen*, eller til *saker med mer enn seks års strafferamme*. Bare et mindretall av dommerne mener at opptakene bør begrenses til bevisførselen. Advokatene er noe mer innstilt på dette. Særlig blant dommerne er det et klart flertall mot å begrense opptakene til «seksårsaker». Evaluator ser lite som taler for å begrense opptakene dersom lydopptak blir en generell ordning.

Det er en viss forskjell mellom dommere og advokater når det gjelder *nytte/kostnadsvurderingene av lydopptak*. Vurderingen er i gjennomsnitt noe mer positiv dersom man forutsetter at det benyttes *egnet opptaksutstyr*.

Aktorer og forsvarere mener i gjennomsnitt at nytten ved lydopptak vil forsvare kostnadene. Dommere er mer forbeholdne. Flere henviser til den lave etterspørselen, og mener at det er dyrt og meningsløst å administrere lydopptak som ikke benyttes. Svært mange mener imidlertid at brukshyppigheten er underordnet og at rettssikkerhetshensyn og andre grunner taler for lydopptak som generell ordning.

Evaluator er enig i at brukshyppigheten ikke bør være avgjørende. Bruken vil dessuten ganske sikkert ta seg opp dersom lydopptak blir en generell ordning og utstyret blir bedre tilpasset. Så sant man benytter egnet opptaks- og avspillingsutstyr og skjerner domstolene mot krav om (lange) utskrifter, vil ressursinnsatsen ved lydopptak først og fremst dreie seg om utstyrsinvesteringer. Løpende drift vil ikke være særlig ressurskrevende. Velegnet utstyr er allerede tilgjengelig, med noen tilpasninger (se nedenfor).

Etter evaluators vurdering har argumentasjonen til støtte for lydopptak størst overbevisningskraft. Lydopptak gjør det mulig for dommeren å være mer konsentrert om det som utspilles i rettssalen, siden det blir mulig å kontrollere notater under domsskrivningen. Opptakene kan utnyttes i anke- og gjenopptagelsessaker og til forebygging og forfølgelse av falske for-

klaringer. Dette vil styrke rettssikkerheten og vil på lengre sikt kunne øke rettsapparatets legitimitet. Evaluators konklusjon er derfor at *lydopptak bør innføres som permanent ordning i straffesaker.*

Tilrettelegging: Betingelser og forbedringer

De åtte domstolene har benyttet *ulikt utstyr* i prøveperioden. Forskjellene gjelder dels *mikrofon- og bryteroppsett* og dels *lagringsmedium*. Lagringsmediet har enten vært analogt (kassettopptaker) eller digitalt (PC med CD-brenner). Enkelte domstoler har forsøkt begge typer løsning. Blant ni dommerne som prøvd begge deler, foretrekker én kassetutstyr og seks PC/CD, mens to mener det ikke spiller noen rolle. Samtlige syv funksjonærer som har forsøkt begge typer utstyr, foretrekker PC/CD. For dommernes del styres preferansen trolig først og fremst av opplegget for brytere og varsellamper. For funksjonærenes del er nok løsningen for lagring, arkivering og gjenfinning minst like viktig.

Evaluator har et bestemt inntrykk av at *de tekniske løsningene vil være ganske avgjørende* for dommernes og funksjonærenes begeistring for en permanent ordning med lydopptak. Særlig gjelder det dommere og funksjonærer med liten erfaring med og interesse for elektronisk utstyr.

I prøveperioden har *brukervennlighet, driftssikkerhet og teknisk kvalitet* variert mellom domstolene. Sett under ett har lyd kvaliteten og dermed brukbarheten av opptakene vært for ustabil. Dette har ikke utgjort noe stort problem ettersom etterspørselen har vært lav. Med lydopptak som permanent ordning, med rettssikkerhet som viktig begrunnelse, vil det imidlertid være meget problematisk om en nevneverdig andel av opptakene er ubrukelige.

Det kan konstateres at man kan oppnå høy brukervennlighet, driftssikkerhet og teknisk kvalitet ved å kombinere det beste av dagens løsninger, med noen enkle tilpasninger. Generelt bør det velges løsninger som innebærer *mest mulig automatikk.*

Informasjon og påminnelser

Alle domstoler bør rådes til å legge *påminnelser* om lydopptak inn i rettsbokmal og stempler.

Mikrofonoppsett

Eksisterende mikrofoner for høyttaleranlegg/teleslynge bør ikke benyttes til lydopptak. Retningsstyrte enkeltmikrofoner med individuelle på/avknapper må unngås. Det bør benyttes *takmikrofon(er) som dekker hele salen*. Å utstyre rettssalene med takmikrofoner av god kvalitet vil neppe falle mye dyrere enn å koble lydopptaksutstyr til eksisterende høyttaleranlegg. Driftssikkerhet og lyd kvalitet vil imidlertid bli vesentlig bedre.

Utforming og plassering av kontroller og varsellamper

Opptaket bør *styres fra dommerbordet*, gjerne med samme type knapper som benyttes i kassett- og videospillere, eller med en enkel på/pause/avbryter.

I tillegg til dommerens varsellampe bør det monteres *lamper på dommerbordets front*, med tydelig angivelse av hvorvidt lydopptak pågår eller er stanset.

Tilretteleggelse for lagring, arkivering og gjenfinning

Mange funksjonærer etterlyser departementale *regler og rutiner for arkivering* av opptakene.

Digitalt utstyr (PC/CD) har vesentlige fortrinn fremfor analogt utstyr (kassett), og bør velges for samtlige domstoler. Kravspesifikasjonen til potensielle leverandører bør inneholde noen punkter som går noe ut over det som er innebygget i dagens programvare. Disse kravene er enkle å oppfylle.

Én fordel ved digitale løsninger er at de forenkler merking og gjenfinning av opptaket. Programvaren bør inkludere en *databaseløsning for kartotekføring*. Programvaren bør også inneholde en funksjon for *utskrift til etiketter* for CDer og omslag. I tillegg bør *det elektroniske saksbehandlingssystemet funksjonærene bruker, oppgraderes* slik at det blir enklere å finne igjen gamle opptak. Systemet bør ha et registreringsfelt for CD-nummer, og CD-nummeret må være et tilgjengelig felt også når en sak er fjernarkivert.

Digitalt utstyr har også et vesentlig fortrinn med tanke på gjenfinning av utsagn. Mange brukere har gått glipp av denne gevinsten fordi *avspillingsprogrammet* ikke nødvendigvis medfølger opptaket. Dersom lydopptakordningen skal videreføres, bør alle dommere få avspillingsprogrammet demonstrert. Alle CDer som leveres ut bør inneholde programmet med *automatisk oppstart*, og en kortfattet instruks bør vedlegges.

Programvaren bør inkludere en tydelig advarsel ifall operatøren forsøker å *avslutte overvåkingsfunksjonen* slik at CD-brenningen opphører og harddisken fylles opp.

Rutiner for utlevering av kopier

Alle domstoler bør sørge for at *flere enn én funksjonær* behersker teknikken med gjenfinning og kopiering av opptak.

Utlevering av utskrift

Ifølge departementets rundskriv skal lydopptaket bare i unntakstilfelle skrives ut. Å kunne *rekvirere utskrift* av lydopptak betraktes som *svært viktig eller ganske viktig av rundt 40 % av aktorene og forsvarerne*. Flertallet mener enten at kopi av lydopptaket bør foretrekkes fordi det gir mer informasjon, eller at man bør nøye seg med kopi fordi det er for ressurskrevende å skrive ut opptakene.

Det er ingen tvil om at avskrivning av opptak er svært arbeidskrevende, og ganske fort vil kunne sprengte domstolenes kapasitet. Dersom aktor og forsvarer skal ha rett til å rekvirere utskrift, må det etableres *ordninger for innleie av skrivehjelp*.

Hvorvidt det offentlige skal bekoste avskrivning, er et politisk spørsmål som evaluator ikke tar stilling til.

1 LYDOPPTAK I STRAFFESAKER?

1.1 Lydopptak – ingen selvfølge

«Ikke ett ord på bånd», meldte Dagsavisen over fem spalter søndag 29 april 2001. Oppslaget (se faksimile av forsiden i figur 3) refererte til Orderud- og Baneheia-sakene, som pågikk for første instans på dette tidspunkt. Begge sakene fikk bred mediedekning, og var kjennetegnet av motstridende og skiftende forklaringer fra aktører med tvilsom troverdighet.

Figur 3

Når Dagsavisen valgte å avsette både forsideplass og ytterligere en helside til dette temaet, tyder det på at redaksjonen har gått ut fra at lydopptak er et ordinært innslag i straffesaker. Det er kanskje også en vanlig oppfatning blant publikum. Ifølge kongelig resolusjon har det siden 1985 vært anledning til å gjøre lydopptak under hovedforhandling i herreds/byrett og lagmannsrett «når retten finner grunn til det». Det foreligger imidlertid ingen plikt til å gjøre det, og anledningen har vært benyttet ytterst sjelden.¹ Lydopptak har bare vært gjort systematisk ved åtte–ni domstoler i Norge, og da som ledd i en prøveordning.

¹ Jvf Aaby, N: *Hva ble sagt i første instans?* Om bruken av lydopptak i norske og svenske domstoler. Studentoppgave ved Universitetet i Oslo, 2001.

Justisdepartementets «Forskrift om prøveordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker» trådte i kraft 15 mars 1997. De domstoler som inngikk i prøveordningen, er

- ▶ Eiker, Modum og Sigdal sorenskriverembete
- ▶ Fredrikstad byrett
- ▶ Nordmøre herredsrett og Frostating lagmannsrett når rett settes i Kristiansund²
- ▶ Nedre Romerike herredsrett
- ▶ Oslo byrett
- ▶ Sør-Østerdal sorenskriverembete
- ▶ Sandefjord sorenskriverembete
- ▶ Tønsberg byrett

Varigheten av forsøket var opprinnelig satt til to år, men ble senere forlenget for å få bredere erfaring før forsøket ble evaluert. Underveis har Justisdepartementet holdt flere kontaktmøter med representanter for prøveembetene. Referatene fra møtene viser at erfaringene med lydopptak har vært blandede. Et fellestrekk er imidlertid at etterspørselen etter de ferdige opptakene, har vært svært liten. I løpet av det første året ble det gjort rundt 750 opptak, men det ble bare fremsatt 20 begjæringer om utlån eller kopi. Én grunn til å forlenge prøveperioden var at bruken av opptakene kanskje ville ta seg opp etter hvert som ordningen ble bedre kjent.

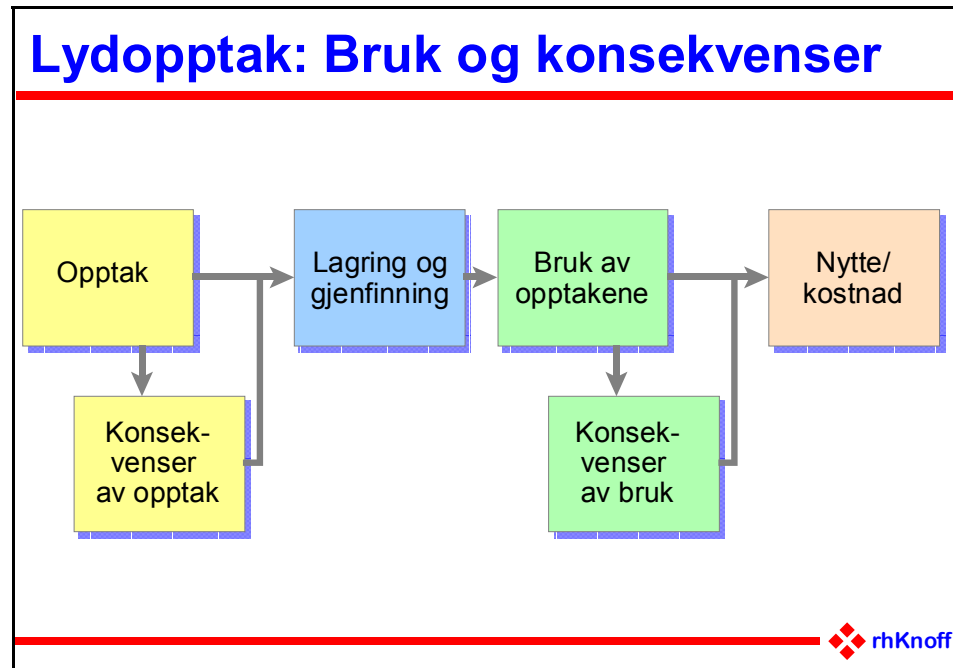
1.2 Evalueringen: Mandat og metode

Mandatet for evalueringen har i korthet vært å systematisere erfaringene med lydopptak, vurdere de forskjellige tekniske løsninger som har vært utprøvd, og undersøke årsakene til den lave etterspørselen etter ferdige opptak.

Mandatet er presisert etter kontaktmøte 18.12.00. Evalueringen har tatt sikte på å belyse seks deltemaer. Disse deltemaene og den logiske sammenhengen mellom dem fremgår av figur 4 nedenfor.

---

² Frostating lagmannsrett har benyttet ordningen lite og er ikke med i evalueringen. Nordmøre herredsrett avsluttet forsøket 31.12.00.

Figur 4

Den første gruppen spørsmål, som besvares i kapittel 2, er knyttet til praksis og erfaringer med *opptak*:

1. Hvor omfattende erfaring har prøveembetene fått med lydopptak?
2. Er det lagt noen kriterier til grunn for utvalg av saker som tas opp, og i så fall hvilke?
3. Er opptakene vanskelige å administrere for dommerne?
  - a. Husker dommerne å slå opptak på og av?
  - b. Husker dommerne å opplyse deltakerne³ om at lydopptak startes/pågår og (eventuelt) stanses i pauser?
  - c. Er administreringen av opptakene forstyrrende for dommere og funksjonærer?
4. Hvordan har ulike tekniske løsninger fungert når det gjelder
  - a. brukervennlighet og
  - b. driftssikkerhet?
5. Hvordan er den tekniske kvaliteten på opptakene? Er opptakene egnet til senere bruk?

³ «Deltakerne» eller «aktørene» benyttes i rapporten som fellesbetegnelse for tiltalte, vitner, aktor og forsvarer.

Den neste gruppen spørsmål, som dekkes i kapittel 3, gjelder de *umiddelbare konsekvenser av at forløpet tas opp* – uten hensyn til om opptakene blir brukt senere:

6. Har bevisstheten om at det som sies, blir tatt opp, noen disiplinerings-effekt på tiltalte og vitner i form av
  - a. redusert åpenhjertighet eller
  - b. økt pålitelighet?
7. Påvirker opptakssituasjonen atferden til aktor/forsvarer og dommer, i retning av
  - a. mer disiplinert opptreden og/eller
  - b. mindre protokollasjon?

Et tredje sett spørsmål (kapittel 4) gjelder *arkivering og gjenfinning* av opptak:

8. Hvilke arkiveringsrutiner følges? Er de tilfredsstillende?
9. Hvilke rutiner følges for utlevering av opptak?
10. Hvor lett er det å finne igjen riktig opptak?
11. Hvor lett er det å finne igjen de utsagn man er interessert i?
12. Hvordan bør man håndtere ønsker om utskrift fremfor kopi av lydopptaket?

Den neste gruppen spørsmål (kapittel 5) gjelder *den faktiske bruk av arkiverte opptak*:

13. I hvor stor utstrekning er lydopptak blitt avspilt i samme hovedforhandling? Er det sannsynlig at en slik anvendelse vil få noe større omfang?
14. I hvor stor utstrekning har dommere benyttet opptakene under domsskrivning? Hva slags bruk ser dommerne for seg dersom lydopptak blir en ordinær ordning?
15. I hvor stor utstrekning har advokater benyttet opptakene ved vurdering av om saken skal ankes eller begjæres gjenopptatt? Hva slags bruk ser advokatene for seg dersom lydopptak blir en ordinær ordning?

16. I hvor stor utstrekning har advokater benyttet opptakene under forberedelsen av en anke- eller gjenopptagelsessak? Hva slags bruk ser advokatene for seg dersom lydopptak blir en ordinær ordning?
17. Hva er årsakene til at etterspørselen etter lydopptakene har vært mer beskjeden enn det en antok da forsøksordningen ble vedtatt?

Et femte sett med spørsmål (kapittel 6) dreier seg om *konsekvensene av at opptakene har vært tatt i bruk*.⁴

18. Har lydopptaksordningen ført til flere reaksjoner for falsk forklaring?
19. Har utnyttelse av opptakene ført til et bedre vurderingsgrunnlag for dommene i første instans?
20. Har utnyttelse av lydopptak gitt et bedre grunnlag for vurdering av anke og gjenopptagelse, og har dét i så fall ført til noen reduksjon i anker og gjenopptagelsesbegjæringer?
21. Har lydopptak vært til nytte under forberedelsen av anke- og gjenopptagelsessaker?
22. Har utnyttelsen av lydopptak ført til et bedre vurderingsgrunnlag i høyere rettsinstanser?

Mandatet omfatter ikke en fullstendig nytte/kostnadsanalyse. Noen spørsmål om *nytte/kostnadsforholdet ved lydopptak* inngår likevel i den siste gruppen problemstillinger (kapittel 7):

23. Vil lydopptak gi noen rettssikkerhetsgevinst i form av
  - a. økt respekt for vitneansvaret og/eller
  - b. mer korrekte dommer,
  - c. og vil dette i så fall øke folks tillit til domstolene?
24. Avhenger nytte/kostnadsforholdet ved lydopptak av at «etterbruken» av opptakene når et visst omfang, eller er dét av mindre betydning?
25. Hvordan kan nytte/kostnadsforholdet oppsummeres
  - a. forutsatt samme praksis som i dag og
  - b. ved optimale tekniske løsninger og mer utstrakt bruk av opptakene?

---

⁴ Noen av disse spørsmålene lå ikke inne i det opprinnelige mandatet, men er tilføyd etter hvert.

1.3 Kildemateriale

Materialet for evalueringen består av det følgende:

- ▶ Gjennomgåelse av opptaks- og avspillingsutstyr:
  - I 4 domstoler
  - Fra 2 utstysleverandører⁵
- ▶ Intervjuer:
  - Til sammen 10 dommere og 6 funksjonærer⁶ ved 4 domstoler
  - Til sammen 3 aktorer og 7 forsvarere tilknyttet prøveembetene
- ▶ Spørreskjemaer:
  - Fra 24 dommere og 16 funksjonærer ved samtlige 8 prøveembeter⁷
  - Fra 37 aktorer og forsvarere tilknyttet prøveembetene
  - Fra 2 tiltalte og 7 vitner i saker der det er gjort lydopptak

Av de 24 dommere som besvarte spørreskjemaet har atten (75 %) erfaring med lydopptak i tretten måneder eller mer. Bare én (4 %) har kortere erfaring enn seks måneder. Blant aktorene og forsvarerne har bare én (3 %) mindre enn tretten måneders erfaring med lydopptak. Blant funksjonærene har bare én (6 %) mindre enn 24 måneders erfaring.

1.4 Leserveiledning

Rapporten oppsummerer et ganske stort datamateriale. Av plasshensyn er de utsagnene spørreskjemaespondentene har tatt stilling til, ofte gjengitt i forkortet form i tekst, tabeller og diagrammer. Leseren bør derfor sjekke de egentlige spørsmålsformuleringene i vedleggene.

En rekke av spørsmålene i spørreskjemaet ber respondenten om *vrderinger* på en skala fra 1 til 5. Disse skalaene kan strekke seg fra «Helt uenig» til «Helt enig» eller fra «Helt uviktig» til «Svært viktig», osv. Som

---

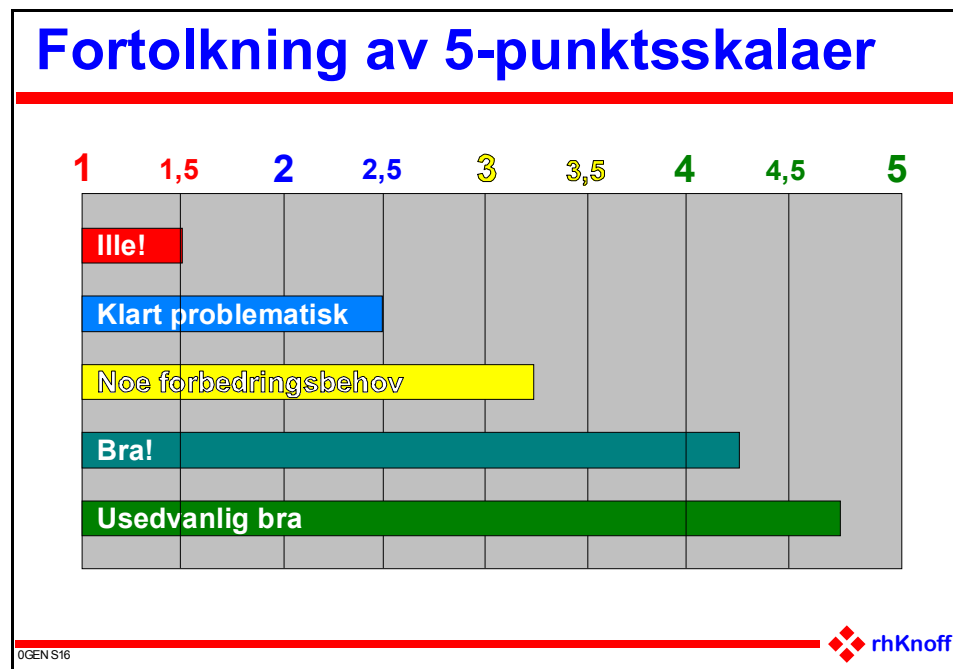
⁵ Ved oppmøte hos én leverandør, gjennom dokumentasjon og telefonintervju hos en annen.

⁶ Ett intervju pr telefon, de øvrige ved besøk.

⁷ Respondentene er ganske likt fordelt på de åtte domstolene. Oslo byrett veier dermed ikke noe tyngre enn de øvrige domstolene i materialet.

oftest er spørsmålene utformet slik at 5 angir en positiv vurdering, mens 1 angir en negativ, men det motsatte forekommer også.

For slike vurderinger er det gjerne oppgitt *gjennomsnittsskårer* i rapporten. Ved en helt tilfeldig fordeling av svar, vil gjennomsnittet på en 5-punktsskala være 3,0. En gjennomsnittsskåre så vidt bedre enn 3,0 kan imidlertid *ikke* uten videre tolkes som en god «karakter» for et *positivt formulert* utsagn. Ved et slikt utfall er det svært mange som er enten mellomfornøyde eller misfornøyde. Erfaring fra en rekke spørreskjema- og intervjuundersøkelser viser at et gjennomsnitt på *3,5 eller høyere* som regel er uttrykk for en *positiv tilfredshet*. Et gjennomsnitt på *4,0 eller høyere* kan betraktes som *meget bra*. Gjennomsnittsskårer *mellom 3,5 og 3,0* bør man ikke være helt tilfreds med, og skårer som er *lavere enn 2,9* må betraktes som *dårlige* (se figur 5).

Figur 5 – fortolkning av 5-punktsskalaen for vurderingsspørsmål der 1 uttrykker noe negativt og 5 noe positivt

Dersom utsagnet er *negativt formulert*, kan man benytte samme tommelfingerregel i reversert form, slik at skårer som ligger *lavere enn 2,0* er *meget bra*, mens skårer som er *høyere enn 3,1* er *svake*.

Som hjelp til fortolkningen er aksene i flere av diagrammene utstyrt med symboler for «positive» (☺) og «negative» (☹) vurderinger (se f.eks figur 6 på side 26, der 1,0 er en maksimalt positiv skåre, mens 5,0 er maksimalt negativ).

Rapporten inneholder også en rekke *sitater* fra domstolsfunksjonærer, dommere, aktorer, forsvarere og vitner. Sitatene er oftest hentet fra intervjuene og gjengitt etter notater. Noen sitater er også hentet fra friteksttilføyelser i spørreskjemaer eller skriftlige vedlegg.

2 OPPTAK

2.1 Opptak: Omfang, utvalg

Prøveembetene har etter hvert gjort opptak i stort omfang. Ifølge tall fra Justisdepartementet var det pr 30 april 2000 gjort totalt 1659 opptak – 1435 PC-baserte og 224 med kassett.

Bedømt etter intervjuene i fire av de åtte prøveembetene er det vanligste at alle straffesaker som føres i saler med opptaksutstyr, blir tatt opp rutinemessig.

(Dommer:) «Vi har opptaksutstyr i salene for toinstanssaker. Jeg prøver å huske å slå på når vi er i en slik sal. Jeg har aldri fattet noen beslutning om å la være å ta opp en sak – men jeg kan ha glemt det.»

Unntak kan forekomme dersom på/av-knappen befinner seg utenfor salen og det er bemanningsproblemer på funksjonærsiden. Tekniske begrensninger kan også spille inn:

(Forsvarer:) «Det har vært situasjoner der det ikke har vært praktisk å ta opp lyden – f eks når det har vært flere tiltalte og bare én mikrofon ved bordet.»

Bare én dommer forteller at han har vurdert hver sak for seg:

(Dommer:) «Jeg tar ikke opp alle saker selv om muligheten er der. Det er en spontanavgjørelse. Hvis jeg fornemmer at saken er komplisert bevismessig og vil havne i lagmannsretten, beslutter jeg lydopptak; er det en enkel sak hvor det ut fra vitnelisten virker som om alle kort er lagt på bordet, har jeg ikke tatt bryet.»

Noen dommere gjør et prinsipielt poeng av at det *ikke* bør være opp til dommerens frie skjønn om opptak skal gjøres. Andre ser mer praktisk på det og tar opp «smått og stort» fordi det er mer brydsomt å sortere saker enn å la opptakene gå.

(Dommer:) «Det er kanskje ikke behov for lydopptak i enhver sak, men det er vanskelig å vite på forhånd.»

2.2 Er opptakene vanskelige å administrere?

Husker dommerne å slå opptak på og av?

Som vi senere skal se, varierer de tekniske løsningene for styring av opptakene. I de saler hvor lydopptaket lagres på PC, slår dommeren selv opptaket på og av. I saler som er tilknyttet båndspiller, styres opptaket utenfra, som oftest av en funksjonær. I så fall må dommer og funksjonær kommunisere om oppstart, pause og avslutning – eller dommeren må forlate salen for å betjene kassettopptakere. Dette gjør det mer upraktisk å stoppe opptaket i småpauser enn ved bruk av digitalt utstyr.

Via spørreskjemaet sier relativt mange dommere seg helt eller delvis enige i at «det kan være vanskelig å huske å slå opptakene på og av» (19 pluss 29 %). Gjennomsnittsskåren for dette utsagnet er 3,3, noe som indikerer et påtakelig problem. Blant aktorer og forsvarere er det imidlertid bare et lite mindretall som har registrert dette som et problem.

Intervjuene tyder på at dommerne gjerne husker å sette opptaket i gang innledningsvis, iallfall dersom dette gjøres fra første øyeblikk, og ikke først når bevisførselen starter. «På/av»-problemet er nok først og fremst knyttet til pauser, der opptaket bør stanses eller settes i pausestilling. Dersom digitalt utstyr benyttes, er poenget med dette ikke å spare lagringsplass, men å unngå at sidekommentarer eller fortrolige samtaler tas opp og blir tilgjengelige for andre. Dette er en risiko som både dommere, aktorer og forsvarere har vært opptatt av.

(Dommer:) «Det er veldig lett å glemme å skru av i pausen! Vi burde sende en egen orientering til forsvarerne om at dette kan være et problem, så kan de velge selv hva de vil si hvor.»

(Aktor:) «Jeg kunne ønske meg et system der vi ser om opptaket går. I pauser kan vi ha uformelle samtaler – litt kjøpslåing – de bør ikke tas opp! Eller at tiltalte gir uttrykk for noe som ikke er gjort kjent i åpen rett.»

(Forsvarer:) «Vi har ingen kontroll med når opptaket slås av og på, det er meget utilfredsstillende. Jeg kan slå av en prat med aktor, for eksempel, eller ha behov for å diskutere med klienten.»

(Forsvarer:) «Jeg har selv fått høre en konferanse mellom dommer og meddommere en gang i forbindelse med en gjenopptagelsessak. Det var en drømmesituasjon! Vi har bevisfrihet i Norge, så om jeg hadde hørt noe der, burde jeg kunnet legge det frem. [«Hva om påtalemyndigheten hadde fått høre

en samtale mellom deg og klienten?»] Da ville jeg begjært det avskåret som fortrolig informasjon. Men det ville jo svekket saken.»

(Dommer:) «Jeg tør ikke tenke på hva som ville skjje hvis aktor eller forsvarer fikk utlevert et opptak med fortrolige samtaler på!»

Foreløpig har nok ikke dette representert noe problem i praksis ettersom så få opptak har vært avspilt. *Risikoen bør reduseres ved montering av varsel-lamper som er iøyenfallende ikke bare for dommeren, men også for de øvrige deltagerne.*

Husker dommerne å opplyse deltakerne om at lydopptak startes/pågår og stanses?

Rundt 80 % av de aktorer og forsvarere som har returnert spørreskjemaet, sier seg helt eller delvis uenig i at «dommerne glemmer lett å opplyse om at opptak startes eller stoppes». Bare 10 % angir at dette er et påtagelig problem.

(Aktor:) «De er veldig flinke her. Jeg kan ikke huske at de har glemt det. Én gang spurte en dommer oss om vi kunne være hjelpelige, siden det er lett å glemme å opplyse.»

Svarprosenten fra tiltalte og vitner er så lav at vi ikke kan legge så stor vekt på tallene. Det kan imidlertid være interessant å notere seg at svarene på spørsmålet «informerte dommeren deg om at det du sa, ville bli tatt opp på bånd?» fordeler seg likt på alternativene «ja», «nei» og «husker ikke». Under intervjuene har flere forsvarere gitt uttrykk for at tiltalte og vitner gjerne har så mye annet å være opptatt av at de knapt registrerer at det skal gjøres lydopptak.

Blant dommerne selv angir rundt fjerdeparten at «det er lett å glemme å opplyse om at opptak startes eller stoppes». Gjennomsnittsskåren ligger på 3,5. Det er imidlertid bare 5 % som sier seg «helt enig» i dette utsagnet. Den største gruppen ser dette som et moderat problem.

Intervjuene tyder på at dommerne nesten alltid husker på å opplyse om opptaket innledningsvis, som oftest også når nye vitner kommer inn. *Det er til stor hjelp her at instruks om slik opplysning ligger inne i rettsbokmalen:*

(Dommer:) «Det går av seg selv, jeg har rettsboken som huskeliste, og vitnestempler der det står at 'vitnet ble orientert om lydopptak'. Jeg må lese igjennom for å stryke ut og føye til. Hvis ikke, ville det kanskje gått i glemmeboken?»

Det som kan svikte, er nok helst opplysning om at opptaket settes i pause når forhandlingene har et opphold. *Varsellamper vil være et botemiddel* også her.

Er administreringen av opptakene forstyrrende for dommere og funksjonærer?

Som vi skal se senere (s 28), mener 80 % av dommerne at opptaksutstyret er lett å bruke. Ikke desto mindre sier nesten to tredjedeler av dommerne seg helt eller delvis enige i at «administreringen av lydopptakene er distraherende for dommeren» (38 pluss 24 %). En tredjepart er av motsatt oppfatning. Blant advokatene er det bare én (2,5 %) som sier seg enig i utsagnet. Hele 70 % er helt uenige.

Intervjuene bekrefter at dommerne opplever belastningen svært ulikt:

(Dommer:) «For hver ting man skal gjøre, blir det mer å tenke på. Jeg må si ifra om at det er lydopptak, og må skrive start- og stopptidspunkt for vitneprov for å kunne finne dem igjen etterpå. Det er konsentrasjonskrevende.»

(Dommer:) «Det er absolutt distraherende! På/av-knappen burde vært hos rettsbetjenten, det ville vært en veldig hjelp. Jeg skal administrere saken og passe på alle de praktiske tingene, det er ikke så bra for domskvaliteten. Og det tar seg ikke så bra ut at dommeren strever!»

(Dommer:) «Det er ikke noen belastning for meg, siden funksjonæren slår opptakene av og på. Jeg skulle vel greid det selv også – men det ville være uverdigg om jeg plundret med å skifte kassett og ikke fikk det til.»

(Dommer:) «Jeg må passe på at de snakker inn i mikrofonen, ellers blir lydskvaliteten for dårlig. Jeg ber meddommerne hjelpe meg med å passe på å slå på og av. Det har fungert helt greit i de siste sakene.»

(Dommer:) «Dette kan ikke bli greiere! Det kunne ikke vært bedre tilrettelagt. Det er bare egen hukommelse og påpasselighet som er problemet. Merbelastningen er marginal.»

(Dommer:) «Det er ikke noen belastning når man blir vant til det, og det blir enda lettere håndterlig hvis ordningen blir permanent. Det er ikke noen stor sak å slå opptakene av og på, man må bare huske det.»

(Forsvarer:) «Mange har jo teknisk angst. Noen dommere roper stadig på rettsbetjenten.»

Også blant funksjonærene mener et stort flertall (65 %) at utstyret er (ganske) lett å bruke. I domstoler som bruker kassettopptak kan funksjonærene imidlertid oppleve det som forstyrrende at dommerne ikke styrer opptakene selv. *Alle unntatt én av funksjonærene angir at det er «svært viktig» at opptakene startes og stoppes fra dommerbordet.* Den siste mener det er «viktig». Snittskåren er 5,0.

(Funksjonær:) «Det har hendt at vi har glemt å sette i kassett, eller at dommeren glemmer å be oss om å stoppe opptaket.»

(Funksjonær:) «Dommerne skal si fra når det er lunsjpause, men de husker det ikke bestandig – jeg må følge litt med. Og det hender at dommeren begynner med domskonferanse før opptaket er stanset. Da må vi inn og stryke det ut etterpå.»

(Funksjonær:) «Dette ødelegger dagen for oss; vi må bryte av det vi driver med for å starte og stoppe opptaket. Systemet er altfor komplisert. Dommeren burde slå av og på selv.»

Etter spørreskjemadataene å dømme spiller typen utstyr ingen rolle for dommernes vurdering av hvor distraheret de blir. Intervjuene etterlater imidlertid et inntrykk av at oppfatningene av belastningen ved lydopptak langt på vei styres av to forhold –

- ▶ utstyrets brukervennlighet og
- ▶ den enkeltes fortrolighet med og interesse for teknisk utstyr.

Vi skal gå nøye inn på det første momentet nedenfor (avsnitt 2.3, s 27).

Økt tidsbruk i retten?

To tredjedeler av dommerne avviser kategorisk at «lydopptak fører til økt tidsbruk under hovedforhandling» – ytterligere 25 % er «delvis uenige» i dette utsagnet. Bare 5 % sier seg «helt enig».

(Dommer:) «Jeg må jo gjøre oppmerksom på hva lydopptak innebærer. Har vi tyve vitner, forlenges kanskje saken med førti minutter?»

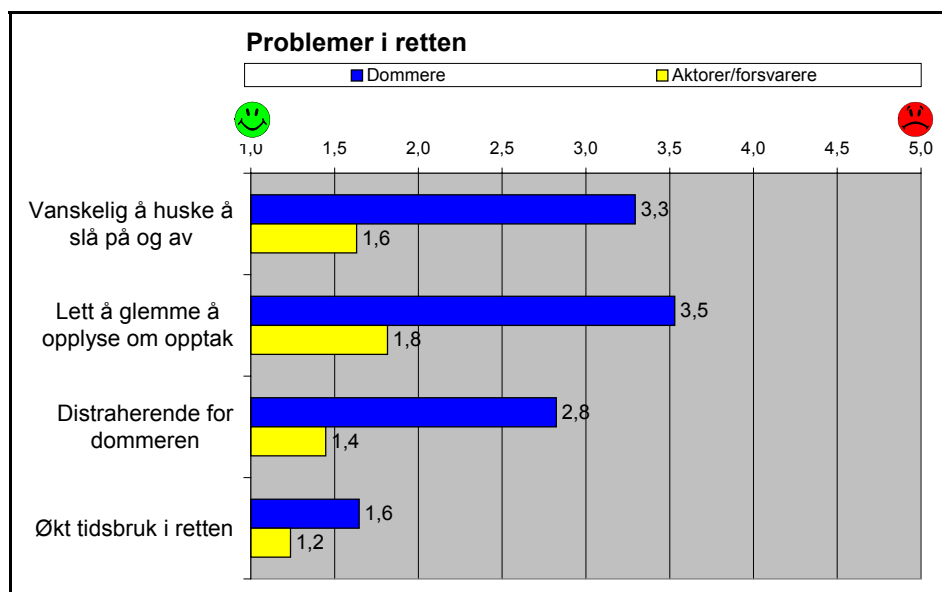
(Dommer:) «Kanskje dommeren vil skrive litt mindre?»

Blant aktorer og forsvarere er det enda færre som mener at lydopptak fører til økt tidsbruk.

(Aktor:) «Jeg har ikke inntrykk av at dette forsinker avviklingen. Ingen vitner begynner å stille spørsmål etter å ha blitt opplyst om lydopptaket, de sier 'greit', eller ingenting.»

Oppsummering

Snittskårene for spørsmålene vi nettopp har gjennomgått, er oppsummert i figur 6 nedenfor.

Figur 6

Figuren tydeliggjør at aktorer og forsvarere har levert langt lavere snittskårer enn dommerne selv. Aktorer og forsvarere har altså ikke inntrykk av at dommerne «strever» med lydopptakene.

2.3 Tekniske løsninger: Brukervennlighet, driftssikkerhet

Evaluator sitter igjen med et bestemt inntrykk av at *de tekniske løsningene vil være ganske avgjørende* for dommerens og funksjonærenes begeistring for en permanent ordning med lydopptak. Det er derfor nødvendig å gå ganske grundig inn på disse.

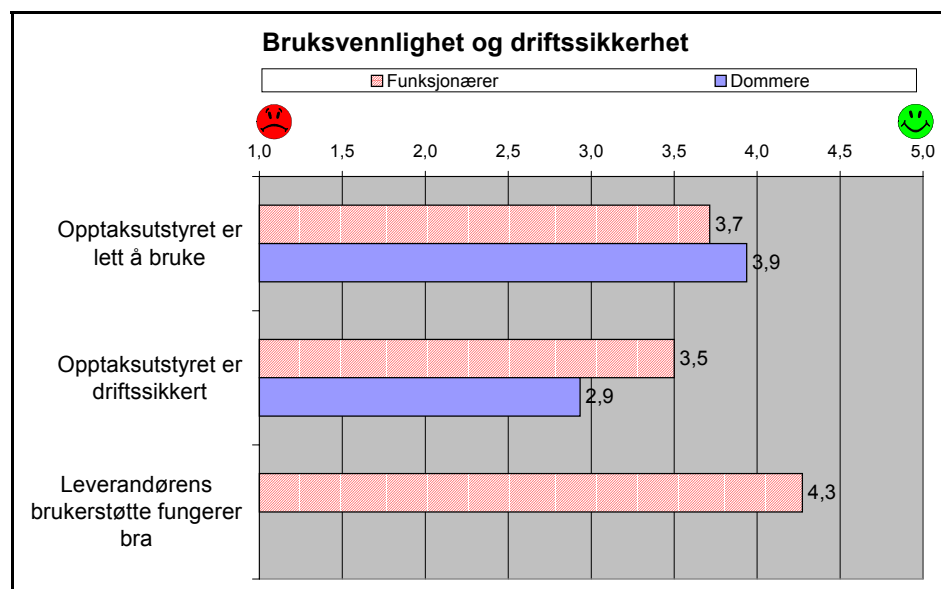
De tekniske løsningene varierer ganske meget mellom prøveembetene. Den mest iøyenfallende forskjellen er valget av lagringsmedium: Noen domstoler benytter analog kassettspiller, mens andre benytter digitalt utstyr der opptakene lagres på PC-harddisk og kopieres over på CD-plater. Andre forhold betyr imidlertid like mye for brukervennlighet og egnethet. I stikkord er iallfall fire forhold sentrale:

- ▶ Mikrofonoppsett
  - Benyttes én mikrofon pr deltager, eller dekkes hele salen av én til to mikrofoner?
  - Hva slags karakteristikk (opptaksområde) har eventuelle enkeltmikrofoner?
  - Må enkeltmikrofoner slås på og av? Hvem styrer dette?
- ▶ Utforming og plassering av kontroller og varsellamper
  - Hvor befinner bryterne seg? Hvem styrer opptaket?
  - Hvordan er kontrollene utformet?
  - Hvordan varsles deltagerne om at opptaket er på, i pause eller av?
  - Hvordan varsles deltagerne om at eventuelle enkeltmikrofoner er på eller av?
- ▶ Lagringsmedium
  - Lagres opptaket digitalt (PC/CD) eller analogt (kassett)?
  - Dersom analogt utstyr benyttes: Brukes lyd- eller videokassetter?
- ▶ Tilretteleggelse for arkivering og gjenfinning
  - Bidrar opptaksutstyret til enkel merking og gjenfinning av opptaket?
  - Bidrar opptaksutstyret til enkel gjenfinning av utsagn?

Disse forholdene kan i noen utstrekning varieres uavhengig av hverandre. Det er f eks ingen nødvendig sammenheng mellom hva slags mikrofonoppsett som benyttes og hva slags lagringsmedium som anvendes. Det er imidlertid et større innebygd potensiale for tilretteleggelse for arkivering og gjenfinning ved digitalt lagringsmedium enn ved analogt.

Vi skal i det følgende gjennomgå de tre første momentgruppene i listen ovenfor: Mikrofonoppsett, kontroller/varsellamper og lagringsmedium. Arkivering og gjenfinning drøftes nærmere i kapittel 4 (s 56 ff). En tabellarisk oversikt over hva slags utstyr de forskjellige domstolene har benyttet, finnes i vedlegg 1.

Generelt gir både funksjonærer og dommere uttrykk for at det utstyret de har benyttet,⁸ har ganske høy brukervennlighet. Som figur 7 viser, ligger snittskårene på 3,7–3,9. Som tidligere nevnt, angir hele 80 % av dommerne og 65 % av funksjonærene at «opptaksutstyret er lett å bruke». Driftssikkerheten er også bra i funksjonærenes øyne (snittskåre 3,3). De er dessuten svært godt fornøyd med leverandørens brukerstøtte (snittskåre 4,3⁹). Dommerne er noe mer forbeholdne når det gjelder driftssikkerheten (snittskåre 2,9).

Figur 7

⁸ Dersom de har benyttet flere typer opptaksutstyr, er de bedt om å vurdere det utstyret de foretrekker.

⁹ Max Manus AS skårer spesielt høyt på brukerstøtte (4,6).

Mikrofonoppsett

Prøvedomstolene har som oftest benyttet *mikrofonoppsett som allerede var montert* med tanke på høyttaler- og teleslyngeanlegg. Generelt er slike mikrofonoppsett *dårlig egnet for lydopptak*. Fra flere domstoler er det også opplyst at man må justere innstillingene på anlegget for å få brukbare lydopptak.

Ut fra intervjuer og observasjon i domstolene har evaluator fått bekreftet at *det går et grunnleggende skille i både brukervennlighet og teknisk kvalitet mellom løsninger med én mikron pr deltager på den ene side og en til to takmikrofoner på den annen*.¹⁰

Figur 8 viser et eksempel på den første typen løsning. Vi ser her en mikrofon montert på et advokatbord i en sal i Nedre Romerike herredsrett. Mikrofonen slås på og av med den svarte bryteren, og dersom den er på, lyser varsellampen midt på bildet. Mikrofoner av denne typen er gjerne retningsstyrt, med en ganske smal karakteristikk. Det betyr at lyd som ikke kommer temmelig rett forfra, ignoreres.

I en annen type enkeltmikrofonoppsett benyttes ikke på/av-brytere. Mikrofonene er nivåstyrt – lydnivået overvåkes, og den mikrofonen som er nærmest den sterkeste lydkilde, slår igjennom, mens de andre dempes.

Intervjuene viser at det er ganske unison misnøye med enkeltmikrofonoppsett, iallfall dersom hver og én må betjene brytere eller knapper. Dette er brysomt for deltagerne, og det er distraherende for dommeren å skulle passe på at mikrofoner slås på og av. Ved enkelte mikrofoner finnes det flere brytere, knapper og lamper, og det er ikke nødvendigvis opplagt hvilken som skal benyttes. Dommeren kan som regel ikke se om en mikrofon fungerer, ettersom de ikke har varsellamper vendt mot dommerbordet.

(Dommer:) «Det er vanskelig å se om en mikrofon er på. Og mikrofonene bør være av for dem som ikke har ordet. Det bør være en indikator ved hver mikrofon.»

---

¹⁰ Ulikheter i mikrofonoppsett slår ikke ut i ulike snittskårer i spørreskjema-dataene. Det kan skyldes at bruken av ferdige opptak har vært svært beskjeden, slik at sammenligningsgrunnlaget er relativt lite.

Figur 8

I ganske mange tilfelle resulterer dette i at mikrofoner forblir avslått, slik at det enkelte deltagere sier, er uhørbart på opptaket. Noen skyver også mikrofonen unna, enten fordi de misliker å ha mikrofonen for nær ansiktet, eller fordi forsvarer og tiltalte vil konferere. Dersom mikrofonen er retningsstyrt, risikerer man dermed at det de sier videre ikke fanges opp, selv om mikrofonen er slått på. I verste fall fører slik håndtering av mikrofonen til ledningsbrudd eller at mikrofonarmen knekker. Løsthengende ledninger som sparkes løs er også nevnt som problem med enkeltmikrofoner.

(Dommer:) «Man *må* komme vekk fra enkeltmikrofoner med brytere – vi må ha et dønn enkelt system!»

Blant dem som har forsøkt begge deler, hersker det *ingen tvil om at takmikrofoner er langt å foretrekke*. Benyttes slike mikrofoner, behøver verken dommer eller andre aktører å bekymre seg om hvorvidt mikrofonen er på og korrekt plassert. Takmikrofoner er langt mindre følsomme for talerens posisjon og bevegelser, ettersom de er innstilt på å fange opp lyd fra kilder som ligger flere meter unna. Med retningsstyrte enkeltmikrofoner vil lydstyrken svinge dersom taleren flytter hodet en del centimeter til eller fra.

I en liten sal er det fullt tilstrekkelig med én takmikrofon. Avhengig av rommets utforming kan det enten benyttes en eller to kondensatormikrofoner med nyrekaraktistikk eller en trykksonemikrofon med halvkule-

karakteristikk.¹¹ To mikrofoner bør bare være aktuelt i større saler – også fordi det kan oppstå noen faseforstyrrelser i opptaket dersom mikrofonene er plassert for nær hverandre, med mindre man tar opp i stereo.¹²

Mikrofonløsningene i Sandefjord tinghus er blant dem som virker særlig godt egnet. Man investerte her i egne mikrofoner til lydopptakene etter råd fra lokal konsulent, fordi man var misfornøyd med den opprinnelige mikrofonene. Figur 9 viser en sal på 105 kvadratmeter, som dekkes av to takmikrofoner med nyrekarakteristikk.¹³ Figur 10 viser en trykksone-mikrofon i en mindre sal i Sandefjord. I begge saler er lyd kvaliteten meget god, selv om disse mikrofonene også fanger opp noe støy.

Det kan virke som en dyrere løsning å utstyre rettssalene med et parallelt mikrofonoppsett for lydopptak snarere enn å koble seg til eksisterende utstyr. Forskjellen behøver imidlertid ikke bli særlig stor. Evaluator er ikke kjent med hva mikrofonene i Sandefjord tinghus kostet. Man kan imidlertid få velegnede kondensatormikrofoner for ned mot kr 3.000 eks mva; trykksone-mikrofoner koster omtrent det dobbelte. I tillegg må det installeres en enkel mikrofonmikser med forforsterker pr opptaksenhet; slike kan skaffes for kr 3–4.000 eks mva. Til dette kommer kostnadene ved å montere ledninger. Dersom opptaksenheten skal kobles til eksisterende lydanlegg, vil det imidlertid også påløpe utgifter til montering – ofte også til mikrofonmikser. Mikrofon- og tilkoblingsutgiftene vil imidlertid uansett utgjøre en mindre andel av kostnadene dersom man velger digitalt opptaksutstyr. I så fall vil PC og programvare utgjøre den største utgiftsposten.

---

¹¹ Nyrekarakteristikk (også kalt kardioidekarakteristikk) betyr at hver mikrofon dekker nesten hele sin omkrets, men demper lyden som kommer rett bakfra. Dette reduserer refleksjoner fra tak eller vegg og gir et klarere opptak, særlig dersom mikrofonen henges opp med litt avstand fra taket. I rom med lav takhøyde kan man i stedet benytte flate mikrofoner med halvkulekarakteristikk. Som navnet antyder fanger disse opp lyd fra et område som har form av en halvkule ut fra mikrofonens posisjon i tak eller på vegg.

¹² Med stereoopptak er det enklere og mer behagelig å identifisere hva som sies dersom man lytter til opptaket i hodetelefon. Imidlertid opptar stereoopptak dobbelt så mye lagringsplass som monoopptak.

¹³ Den ene mikrofonen er ringet inn på bildet. Den andre takmikrofonen er plassert ved den midterste søylen på bildet. Bordmikrofonene tilhører det opprinnelige høyttaleranlegget og benyttes ikke lenger til lydopptak.

Figur 9

Figur 10

Kontroller og varselamper

Hva slags kontroller dommeren må forholde seg til, avhenger et stykke på vei av om det benyttes analogt eller digitalt opptaksutstyr.

PC/CD-opptaksutstyr

Benyttes PC/CD-utstyr, er det dommeren selv som starter og stopper opptaket via en enkel konsoll på dommerbordet.

Figur 11 viser dommerbordet i en sal i Sør-Østerdal sorenskriverembete. Foruten mikrofonen med knapper og varsellys til venstre ser vi på/av-konsollen og varselampen for digitale lydopptak i midten, samt en konsoll for øvrig teknisk anlegg i salen til høyre. Figur 12 viser et utsnitt av et dommerbord i Nedre Romerike tinghus. Også her finner vi en mikrofon-konsoll, på/av-bryteren for lydopptakene, samt varselampen for lydopptak. Dommeren må i tillegg passe på at en hovedbryter for mikrofonanlegget er på; i motsatt fall blir opptaket tomt.¹⁴

En av PC/CD-leverandørene¹⁵ har opplyst at man har tilbudt mer avanserte konsoller som bl a integrerte knapper og lamper, men at det todelte designet i figur 12 ble foretrukket. Bryterkonsollen er i utgangspunktet meget enkel, med én bryter med tre posisjoner (Av – På – Pause). Lampen er stor og lett å plassere slik at den blir synlig for dommeren. Med bryteren i På-posisjon lyser lampen rødt, i Pause-stilling blinker den. Denne løsningen fungerer oftest greit – men ikke alltid:

(Funksjonær:) «Start/pause/stopp-knappen er ikke ideell. Knappen går ikke helt bort til 'pause'-merket, og så begynner dommeren å bende og vri og rope at det er 'feil', selv om han burde se av lampen at opptaket er i pause.»

---

¹⁴ Dette vil opphøre som problem dersom man benytter egne mikrofoner til lydopptakene.

¹⁵ Max Manus.

Figur 11

Figur 12

Den andre leverandøren¹⁶ har levert et enda enklere oppsett, med én På/Av-knapp som lyser når opptaket går og slukker når det stoppes. Ved denne løsningen stoppes dessuten opptaket automatisk dersom det er stille i mer enn fem minutter, og går videre når det igjen blir lyd i rommet.¹⁷

Dersom bryter og lampe er atskilte enheter, er det vanligste at de plasseres nær hverandre, som vist i figur 11 og 12. I Oslo byrett benyttes en annen løsning. Bryteren er her festet til en uttrekkbar plate, som også inneholder en konsoll for kontroll av dørlås, lys og audiovisuelt utstyr (se figur 13). Varsellampen for lydopptak er plassert på en loddrett støttevegg i avslutningen av bordplaten (se figur 14).

Med dette oppsettet brytes den visuelle forbindelsen mellom varsel-lampen og bryteren. Det er likevel sannsynligvis fordelaktig å samle alle brytere ett sted.

Opptakets lengde er bare begrenset av ledig plass på PCens harddisk. Under normale omstendigheter behøver ikke dommer og funksjonær bekymre seg om dette.¹⁸

Kassettopptaksutstyr

I domstoler som benytter kassettspiller, er den plassert utenfor rettssalen, og startes og stoppes der. Figur 15 viser skapet som rommer kassettspillere samt forsterkeren for høyttaleranleggene i Sandefjord tinghus.

Når opptaksutstyret er plassert utenfor salen, er det ingen forstyrrende elementer på dommerens bord. På den annen side må dommeren få hjelp av en funksjonær eller forlate salen for å slå opptaket på og av. Dersom man ønsker det, er det intet i veien for å ha en kassettopptaker inne i rettssalen, eller ha en fjernkontroll på dommerbordet også ved analoge opptak.¹⁹

---

¹⁶ Kirkedam Elektronikk.

¹⁷ I Max Manus-løsningen er det fordelaktig å benytte Pause-knappen fremfor Av-knappen frem til saken avsluttes, siden saken da blir lagret som én fil. Det er ingen katastrofe om opptaket slås av og så startes igjen; det kompiserer imidlertid arkivering/merking og senere gjenfinning/kopiering noe. Ved Kirkedam-løsningen finnes det ingen Pause-funksjon, og saker som tar mer enn én sesjon blir uansett lagret i flere filer.

¹⁸ Se imidlertid avsnitt 2.3 (s 41) om mulige feil og botemidler mot dette.

¹⁹ Dette var etterspurt ved iallfall én domstol, men ble visstnok avslått av RIFT pga kostnadene.

Figur 13

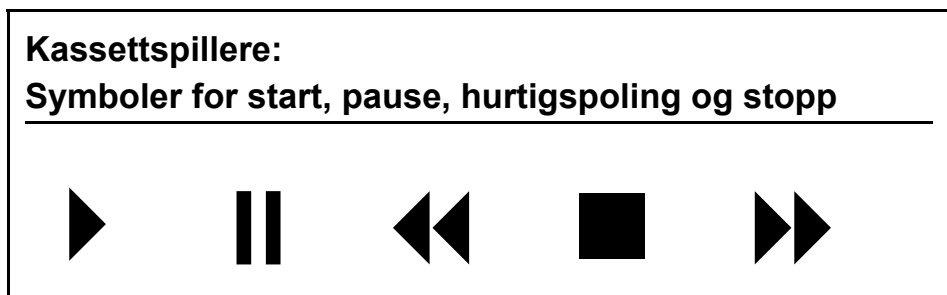
Figur 14

Figur 15

Knappesymbolene for styring av kassettopptak følger industristandard (se figur 16) og er velkjente for de fleste:

(Dommer:) «Det er jo som å bruke kassettpilleren hjemme.»

Figur 16

Helt problemfritt er imidlertid heller ikke kassetttutstyret:

(Funksjonær:) «Vi kobler bånd i serie, så det er en viss prosedyre for å se at opptaket går i riktig retning. Båndet må også være kjørt litt frem, ellers starter det ikke. Det tar fem sekunder – men man bør ha litt rutine.»

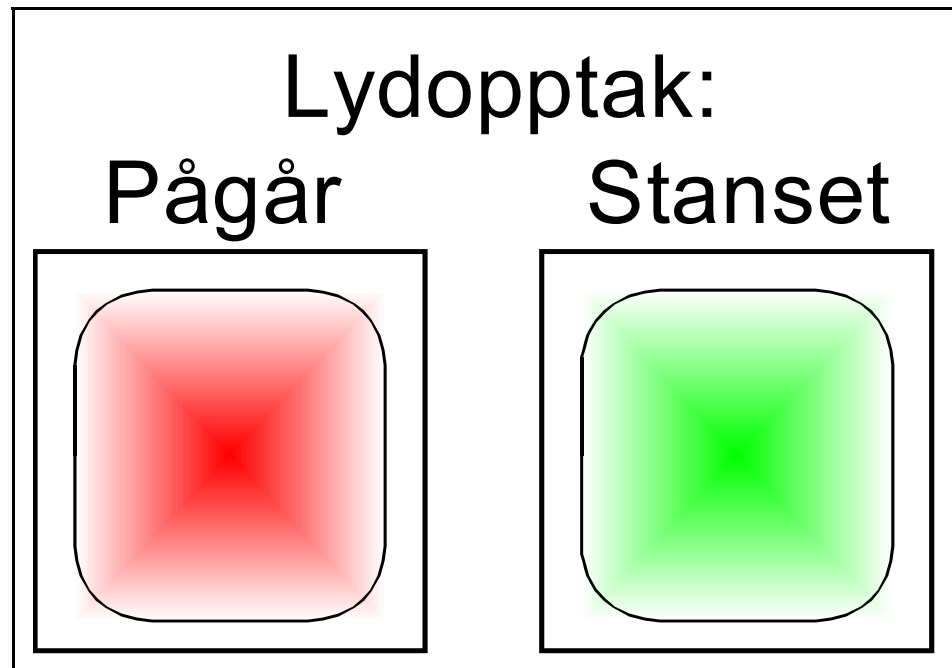
(Funksjonær:) «Det virker jo hvis man gjør det riktig. Men det er fort gjort å trykke på gal knapp etter pause, så båndet går gal vei. Så blir det feil selv om vi sjekker i høretelefonen at mikrofonene virker.»

Sammenlignet med PC/CD-løsningen har kassettopptak *en vesentlig ulempe i begrenset lagringskapasitet pr kassett*. Standard lydassetter har en lagringskapasitet på 60–90 minutter i normalt innspillingstempo. I Sandefjord sorenskriverembete spesialbestiller man kassetter med 120 minutters kapasitet, men selv om opptaket kjøres i halv hastighet, må kassettenes skiftes dersom saken skal fortsette etter lunsj. Dette er et distraksjonsmoment og en potensiell feilkilde. I Sør-Østerdal sorenskriverembete benyttes videospiller, der et firetimers videobånd dekker en hel dag i «long play»-modus.

Utdypende om varsellamper

De lampene som nå er i bruk (se figur 12 for ett eksempel), fungerer i og for seg greit som varsel for dommeren. Bildet i figur 14 illustrerer imidlertid at selv en såpass stor lampe står i fare for å bli utkonkurrert av andre visuelle elementer på dommerbordet.

Som nevnt ovenfor (s 22) er det en ganske stor risiko for at dommeren glemmer å stanse opptaket i små og store pauser, slik at sidekommentarer og fortrolige samtaler kan bli tatt opp. Det er neppe mulig å gardere seg fullt ut mot slikt. Som allerede anført bør det monteres *varsellamper ut mot salen*, dvs på dommerbordet front. Lampene bør være store og enkle å forstå for tiltalte og vitner. Et opplegg som vist i figur 17 kan være egnet.

Figur 17

Lagringsmedium: Brukervennlighet

PC/CD-opptaksutstyr

Ved digital lagring omkodes lyden til digitale signaler som lagres på harddisk på en PC. Én PC kan, om man vil, lagre lyd fra flere saler på én gang. Opptakene styres av et eget program som oppretter filnavn automatisk og registrerer dato og klokkeslett og hvilken rettssal opptaket stammer fra.

Som nevnt behøver man ikke ta hensyn til opptakets lengde når det lagres digitalt – så sant PCen har god plass på harddisken. Er det satt av tilstrekkelig med plass i utgangspunktet, vil dette normalt regulere seg selv. Et eget program overvåker mengden av nye opptak og kopierer (brenner) disse over til CD i løpet av natten når det er lagret tilstrekkelig med data. Opptakene blir så slettet automatisk.²⁰ Brenneprogrammet gir melding på skjermen når ny CD er brent, slik at operatøren kan sjekke den og sette inn en ny.

Funksjonærene gir dette opplegget god karakter for brukervennlighet. Snittverdien for utsagnet «opptaksutstyret er lett å bruke» ligger helt oppe

---

²⁰ I Kirkedam-løsningen skjer det straks CD-kopien er verifisert. Max Manus-løsningen lar opptaket bli liggende på harddisken noen dager etter eget valg.

på 4,5. Det er ingen utsagnskraftig forskjell i vurderingen av utstyret fra de to nåværende leverandørene.

Kassettopptaksutstyr

Som nevnt (s 38) benyttes enten industristandard lydkassetter eller videokassetter til analoge opptak. Fordelen med videokassetter er at de har plass til dobbelt så lange opptak.²¹

Noe overraskende gir funksjonærene en nokså lav snittskåre – 2,5 – for det analoge opptaksutstyrets brukervennlighet. Antagelig skyldes dette først og fremst at det er et irritasjonsmoment at båndene må byttes ut 1–3 ganger pr dag.

Sammenligning

Som det fremgår av det ovenstående, regner funksjonærene det digitale utstyret som atskillig mer brukervennlig enn det analoge.

(Funksjonær, bare analogt utstyr:) «Det lyder *mye* lettere med en PC-løsning. Det vi har er forferdelig tungvint.»

(Funksjonær, begge typer utstyr:) «Jeg foretrekker *absolutt* PC-løsningen! Selv om kassettopptakeren egentlig ville være enklere å betjene hvis den kunne styres fra dommerbordet.»

Vi finner ingen slik forskjell blant dommere. Dette kan skyldes at dommerne slipper merarbeidet med igangsetting, avslutning og ferdiggjøring av analoge opptak. Dommere som er fortrolige med datateknologi er imidlertid begeistret for PC/CD-løsningen:

(Dommer, begge typer utstyr:) «Det digitale utstyret er åpenbart best. Lagringen er suveren, og det er kurant å finne igjen utsagn. Dette er fremtiden! Dersom lyden kan lagres i MP3-format vil det bli plass til enda mer pr CD.»

En fordel med digitale fremfor analoge opptak, er at man ved digitale opptak kan spille av tidligere utsnitt mens opptaket går. Ved analoge opptak er dette bare mulig dersom man skifter kassett.

---

²¹ Dette er grunnen til at videokassetter er valgt i Sør-Østerdal sorenskriverembete. Det er bare lyd som tas opp, ikke bilde.

Lagringsmedium: Driftssikkerhet

PC/CD-opptaksutstyr

De som bare har brukt PC/CD-løsninger, gir en snittskåre på 3,6 for driftssikkerhet. Her slår imidlertid leverandørvalget kraftig ut.

Utstyret fra Kirkedam Elektronikk får en svært svak snittskåre – 1,5. Så vidt evaluator forstår er dette ikke knyttet til svakheter i programvaren, men til feil ved kontrollamper og hardware. Ifølge det som er opplyst har harddiskene på flere PCer sviktet. Det er nå lagt opp til en løsning med utskiftbare harddisker for å motvirke slike problemer senere. Pr i dag er imidlertid status den at Kirkedam-utstyret ikke er i bruk.²²

(Funksjonær:) «Dette ville vært veldig brukervennlig hvis det fungerte! CDene brennes om natten, og det er lett å kopiere dem. Det er et fint system for gjenfinning – en veldig god tanke bak.»

Funksjonærer som har brukt utstyret fra Max Manus, gir driftssikkerheten en snittskåre på 4,3, noe som må regnes som et godt resultat.

(Funksjonær, digitalt utstyr:) «Vi har hatt lite problemer. Vi har tre–fire heng pr år; da retter det seg med et 'hardware reset'.²³ Men vi må varsle dommerne da om at de må starte opptakene om igjen. Og vi har da ingen oversikt over hvilke saler som hadde opptak i gang.»

(Funksjonær, digitalt utstyr:) «Vi hadde strømstans en gang slik at PCen ble nullstilt og måtte startes på nytt.»

(Funksjonær, begge typer utstyr:) «Det er aldri feil med kassetene. Vi har vært litt usikre av og til når det gjelder det digitale utstyret, for eksempel når vi har hatt strømbrudd, men vi har aldri opplevd at vi har mistet noe. Leverandøren har vært veldig imøtekommende med brukerstøtte.»

Da evaluator fikk demonstrert Max Manus' utstyr ved én domstol kom det frem en feilmelding om at ledig diskplass hadde «passert minimums-

---

²² Tønsberg byrett opplyser at utstyret ikke har fungert de siste seks måneder. Nordmøre herredsrett har oppgitt at de avsluttet sine digitale opptak pr 31.12.99 pga tekniske problemer.

²³ Dette innebærer å trykke på en knapp foran på PCen, slik at den starter på nytt.

grensen». Ansvarlig funksjonær hadde ikke støtt på denne meldingen før og visste ikke hva den betød. Ifølge leverandøren var dette et enkeltstående tilfelle som skyldtes at operatøren hadde lukket (avsluttet) overvåkingsprogrammet istedenfor å minimere det slik at det kjørte «i bakgrunnen». Det ble dermed ikke brent noen CDer, og ukopierte opptak hopet seg opp på harddisken. Man får en advarsel når man forsøker å lukke programmet, men advarselen er nokså uspesifikk. Etter evaluators oppfatning er det fort gjort å lukke et program istedenfor å minimere det, selv for erfarne PC-brukere. Dersom denne programvaren skal benyttes videre, bør *advarselen ved lukking bygges ut slik at den klargjør konsekvensene for operatøren*.²⁴

Dommerne er mest tilfreds med driftssikkerheten for det digitale utstyr fra Max Manus (snittskåre 3,8), minst med Kirkedams digitale utstyr (snittskåre 1,3).

(Dommer, digitalt utstyr fra Max Manus:) «Driftssikkerheten har vært bra. Det har ikke vært noe mer kludder enn med annet datautstyr – bare småting. Vi har hatt brukerstøtte et par ganger pr halvår.»

Kassettopptaksutstyr

Funksjonærene vurderer kassettopptaksutstyrets tekniske driftssikkerhet som svært god, med en snittskåre på 4,0. Videoopptakerne fra Panasonic skårer noe høyere enn lydkassettopptakerne fra JVC.

(Funksjonær:) «Jeg har aldri registrert noen feil ved opptakene. Vi har enkelt og velprøvd utstyr og ingen driftsproblemer.»

Dommerne gir det analoge utstyret en middels skåre for driftssikkerhet (3,0).

Sammenligning

Aktorer og forsvarere har stort sett lite å bemerke til driftssikkerheten, uansett opptaksutstyr:

(Aktor:) «Jeg har inntrykk av at dette fungerer veldig bra. Det har bare vært noe galt én gang på fire år, og da ble vi opplyst om det på forhånd. Jeg har aldri konstatert feil etterpå.»

---

²⁴ I Kirkedam-løsningen får operatøren automatisk et varsel når gjenværende diskplass rommer mindre enn 12 timer. Samme problem vil trolig oppstå her dersom operatøren ikke skifter CDer.

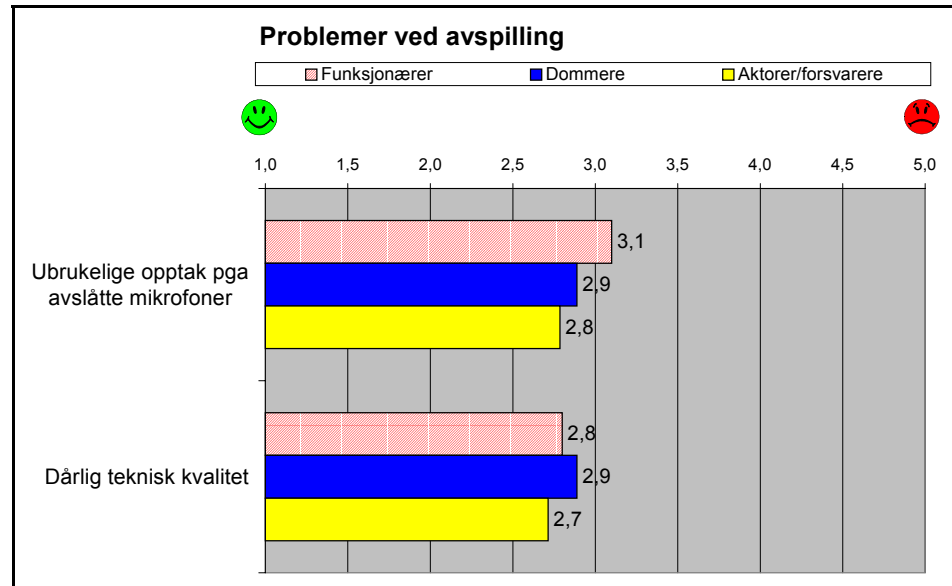
Så vidt evaluator kan se, er *driftssikkerheten utmerket for analogt opptaksutstyr, og bør kunne bli fullt brukbar for det digitale*. De problemer som er oppstått, skyldes det øyensynlig hardwaresvikt som en sjelden kommer ut for og som bør kunne forebygges eller løses raskere enn det som har vært tilfellet i Tønsberg.

Evaluator regner det dermed som svært sannsynlig at man vil kunne oppnå meget god driftssikkerhet dersom lydopptak innføres som generell ordning. Det må imidlertid tas et lite forbehold ettersom etterbruken av opptakene har vært liten. Ved flere domstoler sjekkes ikke opptakene rutinemessig, og det kan hende at feil har passert uoppdaget. Ved én domstol der evaluator skulle få demonstrert utstyret gjennom avspilling av et tilfeldig valgt opptak, viste dette seg å være tomt.

2.4 Teknisk kvalitet: Egnethet for senere bruk

Siden bare et fåtall opptak er blitt avspilt, er grunnlaget for å vurdere opptakenes tekniske kvalitet noe svakt. Blant de tolv dommerne som har besvart spørsmålene, sier fjerdeparten seg helt eller delvis enige i at «opptakene blir ubrukelige fordi enkelte mikrofoner er avslått», mens en tredjedel er delvis enige i at «den tekniske kvaliteten på opptakene er dårlig». Blant funksjonærene klager 33 % over avslåtte mikrofoner, mens 15 % er helt eller delvis enige i at den tekniske kvaliteten er dårlig. Blant fjorten aktorer og forsvarere er de tilsvarende tall 30 og 20 %. Snittskårene ligger stort sett i underkant av 3,0 for samtlige grupper (se figur 18 på neste side).

Dette må betraktes som *en klar indikasjon på at den tekniske kvaliteten er ustabil og dermed for dårlig i dag*.

Figur 18

(Funksjonær:) «Vi har hatt problemer med å få stilt inn riktig lydnivå. Vi må da ha teknisk bistand, når salen ikke er opptatt. Det har vi måttet ha ganske ofte, og det er litt plagsomt.»

(Dommer:) «Kvaliteten var dårlig! Jeg greide å dechiffrere det med mye strev. Men jeg er ganske halsstarrig.»

(Funksjonær:) «Vi hadde etterspørsel etter opptak fra en drapssak, men lyden var elendig. Du hørte hva den sakkyndige sa, men ikke forsvarerens spørsmål. De fikk ikke brukt det. Så var det to gjenopptagelsessaker – dårlig lyd der også.»

(Forsvarer:) «Det var en drapssak hvor jeg måtte jobbe lenge med opptaket. Det var mye støy, og en del utsagn var helt borte. Jeg hørte bare bruddstykker.»

(Dommer:) «Jeg har en sjelden gang diskutert med meddommerne hva et vitne sa, men har aldri fått hjelp av opptaket – lyden er for dårlig. Fire–fem advokater har også sagt at opptakene er ubrukelige. Det ville hjulpet med et potensio- meter, slik at dommeren kan sjekke lydstyrken på opptaket.»

(Dommer:) «Opptaket var av til dels meget dårlig kvalitet. Det er masse spraking og periodevis en god del summing eller during, dårlig lydgjengivelse og perioder der lyden er helt borte. En gjennomsnittlig tålmodig person ville ikke ha orket å forholde seg til dette opptaket. ... De tekniske feilene må overvinnes. Man kan ikke bare gi opp dette, slik det virker på meg at man har gjort.»

Som utsagnene illustrerer, kan dårlig kvalitet føre til at opptakene blir mer eller mindre ubrukelige. Dermed forsvinner rettssikkerhetsgevinster lydopptak er ment å ha. Kvalitetssvikt kan også få andre rettslige konsekvenser:

(Forsvarer:) «Jeg har hatt bruk for dette én gang, og da viste det seg at opptaksutstyret ikke hadde fungert. Jeg ba retten om en kopi, brukte den manglende fungering som argument for å få saken prøvet for lagmannsrett – og fikk det til. Spørsmålet var: Hadde herredsretten tatt feil når den i dommen hevdet at et vitne hadde sagt i retten det som sto i dommen? Dette kunne selvsagt blitt avklart ved gjennomgang av opptaket.»

Hvor ligger så årsakene til svak lyd kvalitet? Et par av informantene mener at filkomprimeringen bidrar til dårlig lyd:

(Funksjonær:) «Opptakene blir *veldig* komprimert! De kan bli litt hakkete og slitsomme å høre på.»

Mye tyder imidlertid på at *det som er avgjørende opptakenes egnethet for senere bruk, er mikrofonoppsettet*. Forskjeller i mikrofonoppsett og mikrofonkontroll slår riktignok ikke ut i ulike snittskårer i funksjonærers og aktorer/forsvareres vurderinger av lyd kvalitet. Blant dommerne er det heller ikke mer enn en svak tendens til at variasjoner i mikrofonoppsett påvirker vurderingen av lyd kvaliteten. Intervjuene og evaluators egen lytting til opptak i flere domstoler tyder imidlertid på at mikrofonoppsettet er en nøkkelfaktor.

(Dommer:) «Opptakene preges ofte av manglende 'mikrofonkultur', man snakker for lavt, er vendt helt eller delvis vekk fra mikrofonen – det gjelder spesielt vitner, men også advokater. Dommere og aktorer er som regel klare og tydelige. Rettens administrator bør oppfordre til at alle er i rimelig nærhet av mikrofonen når de snakker.»

(Dommer:) «Jeg har ikke benyttet meg av opptakene selv. I én sak sa advokaten at opptaket var nærmest ubrukelig, i en annen sak sa advokaten at lyden var veldig bra. Men da var jeg nøye med mikrofonene.»

Evaluator er ganske overbevist om at *lyd kvaliteten vil bli fullt ut tilfredsstillende dersom man unngår individuelle mikrofoner med på/av-knapper til fordel for gode takmikrofoner*, som omtalt i avsnitt 2.3 (s 29 ff).

(Dommer, vedr sal med takmikrofon:) «Kvaliteten er helt fin nå, etter at vi skiftet til takmikrofoner. De er glimrende! De opprinnelige talestyrte mikrofonene gikk det ikke bra med.»

(Aktor, i sal med takmikrofon:) «Jeg har bedt om kopi to ganger, og begge ganger har kvaliteten vært helt utmerket. Det vil si, et par ting var litt vanskelig å oppfatte, men det gjaldt et telefonavhør, hvor vitnet mumlet litt.»

2.5 Funn og anbefalinger oppsummert

- ▶ For en god del dommerne er det noe forstyrrende å skulle administrere lydopptakene. Dette er dels knyttet til den tekniske betjeningen av anlegget, og dels til å skulle huske på å opplyse om at opptak gjøres. Noen funksjonærer synes det er tidkrevende og brysomt å måtte passe på å tilrettelegge for opptak, særlig dersom de må skifte bånd på bestemte tidspunkter.
- ▶ Dersom ordningen skal videreføres, bør det velges løsninger som innebærer mest mulig automatikk.
- ▶ De domstoler som ikke allerede har gjort det, bør rådes til å legge påminnelser om lydopptak inn i rettsbokmal og stempler.
- ▶ Ifølge spørreskjemaene har ni dommere prøvd både analogt og digitalt opptaksutstyr. Én (11 %) foretrekker kassettutstyr, seks (67 %) foretrekker PC/CD, mens to (22 %) mener det ikke spiller noen rolle. Av de syv funksjonærene som har forsøkt begge typer utstyr, foretrekker samtlige PC/CD. For dommernes del styres preferansen trolig først og fremst av opplegget for kontroller og varsellamper. For funksjonærenes del er nok lagringsløsningen²⁵ minst like viktig.

Dersom ordningen gjøres permanent, bør følgende legges til grunn for valg av tekniske løsninger:

---

²⁵ (a) At man ikke behøver å skifte bånd opptil flere ganger daglig, og (b) at CDer brennes automatisk om natten ved behov.

Mikrofonoppsett

- ▶ Eksisterende mikrofoner for høyttaleranlegg/teleslynge bør ikke benyttes til lydopptak. Retningsstyrte enkeltmikrofoner med individuelle på/avknapper må unngås. Det bør benyttes *takmikrofon(er) som dekker hele salen*. Å utstyre rettssalene med takmikrofoner av god kvalitet vil neppe falle særlig dyrere enn å koble lydopptaksutstyr til eksisterende høyttaleranlegg, slik man stort sett har gjort i prøveperioden. Samtidig vil dette være et viktig og kanskje helt nødvendig bidrag til å sikre at opptakene faktisk kan brukes – og til å sikre oppslutning om ordningen blant dommere og funksjonærer.

Utforming og plassering av kontroller og varsellamper

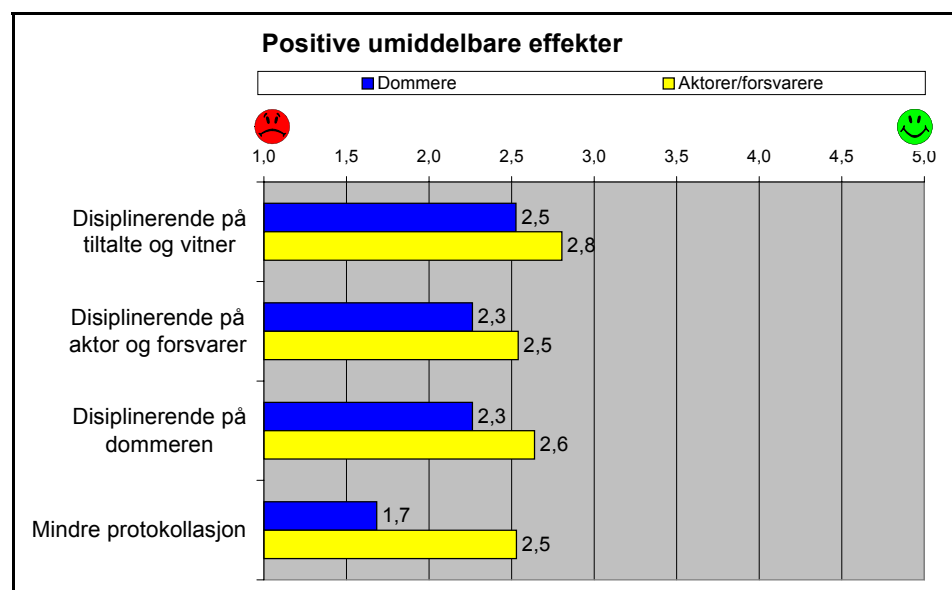
- ▶ Opptaket bør styres fra dommerbordet, gjerne med samme type knapper som benyttes i kassett- og videospillere, eller med en enkel på/pause/avbryter.
- ▶ I tillegg til dommerens varsellampe bør det monteres lamper på dommerbordets front, med tydelig angivelse av hvorvidt lydopptak pågår eller er stanset.

Lagringsmedium

- ▶ Digitalt opptaksutstyr er langt bedre egnet enn analogt med tanke på lagring, arkivering og gjenfinning, og bør foretrekkes.

3 KONSEKVENSER AV OPPTAK

Bevisstheten om at det man sier blir tatt opp og lagret, kan ha en umiddelbar effekt selv om opptakene ikke brukes etterpå. Figur 19 oppsummerer dommernes og aktorer/forsvareres antagelser om de effekter lydopptak har på deltagerne i retten. Vi skal gå noe nærmere inn på disse synspunktene nedenfor.

Figur 19

3.1 Påvirkes tiltalte og vitner?

Blant dommerne sier drøyt 20 % seg helt eller delvis enige i at «lydopptak virker disiplinerende på tiltalte og vitner». Nær 40 % tror opptak har liten eller ingen effekt. Aktorer og forsvarere svarer omtrent det samme (25 % tror på en effekt, nesten 40 % ikke). Under intervjuene gir både dommere, aktorer og forsvarer uttrykk for at aktørene ganske fort glemmer at det er lydopptak.

Uttrykket «disiplinering» kan for så vidt fortolkes i to ulike retninger. Den ene, som kanskje er mest nærliggende (og mest ønskelig), er at forklaringer og vitneprov blir mer pålitelige. En annen effekt kan være at den

som står i vitneboksen blir mindre åpenhjertig. Vi skal se nærmere på hva dommere, aktorer, forsvarere og noen få tiltalte og vitner mener om disse utfallene.

Økt pålitelighet?

Svært mange dommere, aktorer og forsvarere mener at opplysningen om lydopptak gjør lite inntrykk på tiltalte og vitner.

(Aktor:) «Jeg tror ikke de tenker på det. I allfall ikke tiltalte som har vært i retten før og har advokat med seg.»

(Aktor:) «Jeg har ikke inntrykk av at det trenger igjennom hos tiltalte og vitner. De sier bare 'ja vel' og går videre.»

(Dommer:) «Jeg tror ikke dette har noen effekt. Jeg har aldri fått noen innvendinger mot lydopptak. Jeg vet ikke om de oppfatter det, eller skjønner konsekvensene. Noen lyver uansett så mye som det passer dem.»

(Aktor:) «Folk har bestemt seg på forhånd for hva de vil forklare. Alle oppfatter ikke helt hva som sies innledningsvis heller. De skjønner ikke at de skal si 'det forsikrer jeg'.»

Et noe mindre antall tror opptakssituasjonen har en viss effekt:

(Dommer:) «Tja – for dem som er vant med straffesaker fordi de selv har vært på kant med loven, spiller det nok liten rolle med lydopptak. Men kanskje noen i gråsonen kvepper litt?»

(Forsvarer:) «Jeg har vært vitne selv – jeg tenkte faktisk på det da, at dette kan jo komme opp igjen. Kanskje profesjonelle er mer opptatt av slikt? Reaksjonene hos vitnene er mer i retning av 'hva så?' – de fleste vitner oppfatter situasjonen som ganske alvorlig uansett.»

(Dommer:) «Jeg tror ikke dette gjør noen forskjell for flertallet. Men for enkelte spiller det nok inn at det de sier, kan spilles av ord for ord. De vil ikke luge direkte da. Jeg tror effekten av lydopptak er større enn null.»

(Dommer:) «Jeg tror opplysningen om lydopptak har en effekt. Den kommer sammen med ramsen om 'strengt straffansvar'; med lydopptak blir det ikke bare påstand mot påstand, man kan dokumentere hva som ble sagt. Jeg synes de strammer seg litt opp..?»

(Forsvarer:) «Jeg tror det har en viss effekt, at man kan bli møtt med det man sier senere. Jeg skulle ønske systemet var litt mer synlig, med en lampe med 'opptak går', så de blir minnet om det for hvert ord de sier.»

Det fremholdes også at lydopptak i det minste gjør det vanskeligere å endre forklaring i annen instans:

(Forsvarer:) «Det er vanskelig å si ... det kan hende, men jeg har ikke hørt det uttalt at 'nå må jeg skjerpe meg, siden dette tas opp'. Men det er vanskelig å gå fra det man har forklart senere når det er tatt opp på bånd.»

(Dommer:) «I ankesdomstolen kan folk si at de ble 'feiltolket' i første instans – hvis det har vært lydopptak, kan lagmannsretten selv hør hva som ble sagt. Da nytter det ikke å endre forklaring. Men at forklaringene blir mer sannferdige allerede i første instans, er jeg ikke så sikker på.»

Det er interessant å notere at de få vitner og tiltalte som har returnert spørreskjemaet, er mer tilbøyelige enn juristene til å mene at lydopptak fører til mer pålitelige utsagn. De har riktignok ikke besvart dette spørsmålet på egne vegne, men som en generell betraktning:

«Tiltalte [vitner]²⁶ kan av og til si ting som ikke er helt sanne. Noen mener at lydopptak kan føre til at tiltalte [vitner] blir mer nøye med å snakke helt sant, mens andre mener det ikke vil spille noen rolle. Tror du at forklaringene blir mer pålitelige dersom de tas opp på bånd?»

Ingen av respondentene merker av for «nei, slett ikke». Et klart flertall mener at lydopptak har en effekt i denne retning.

(Vitne:) «Det man har sagt i avhør, bør/skal man stå for i vitneboksen. Det er fint at dokumentasjon om hva som ble sagt i avhør og vitneboks, kommer frem. Det er straffbart å ikke si sannheten. Dokumentasjon – lydbånd – er en produktiv måte å få sannheten frem på.»

Redusert åpenhjertighet?

Bare noen få dommere og advokater tror at lydopptak fører til redusert åpenhjertighet.

(Aktor:) «Blant vitner er det mange som er i retten for første gang, de kan kanskje være litt nervøse og veie sine ord.»

---

²⁶ Teksten varierer avhengig av om respondenten var tiltalt eller vitne.

(Dommer:) «Jeg har ikke inntrykk av at noen blir forbeholdne i vitneboksen.»

Blant tiltalte og vitner er det bare en eller to som angir at de selv kan ha blitt mer tilbakeholdne med hva de sa under avhøret. De øvrige svarer at de «slett ikke» ble mer tilbakeholdne.

En stressfaktor for tiltalte og vitner?

Dersom det er korrekt at tiltalte og vitner knapt registrerer opplysningen om at det de sier, blir tatt opp, er lydopptaket heller ingen stressfaktor. Noen dommere og forsvarere har imidlertid inntrykk av at lydopptak kan ha en slik virkning:

(Forsvarer:) «Vi blir spurt om vi har innsigelser og tar det opp med klienten. De blir skeptiske når de får høre om lydopptak, og med god grunn – men ingen har vegret seg, og jeg har aldri kommet med innsigelser.»

(Dommer:) «Jeg har inntrykk av at folk kommer litt i stuss når jeg opplyser om lydopptak; de roer seg når de får høre at det er en prøveordning. Så går det greit.»

(Forsvarer:) «Jeg tror de glemmer det, men de kan bli litt forstyrret av å måtte snakke inn i mikrofonen.»²⁷

Én advokat bemerker at en viss skjerping kan være fordelaktig:

(Forsvarer:) «Det er positivt for alle aktører at man bestreber seg på å snakke tydelig istedenfor å mumle.»

I spørreskjemaene til tiltalte og vitner var ett spørsmål formulert slik:

«Noen synes det er plagsomt med mikrofoner og lydopptak, andre bryr seg lite om det. Syntes du det var stressende at det du sa, ble tatt opp?»

Svarfordelingen – som vi fortsatt ikke skal generalisere – er som på spørsmålet om redusert åpenhjertighet. De fleste angir at lydopptaket «slett ikke» var noen stressfaktor.

---

²⁷ Dette stressmomentet vil forsvinne ved bruk av takmikrofoner.

3.2 Påvirkes juristene?

Mer disiplinert opptreden?

Har lydopptak noen disiplineringseffekt på *aktorer og forsvarere*? Rundt 20 % i denne gruppen mener selv at det kan være tilfellet, i noen eller stor grad. Blant dommerne er det under 10 % som har registrert en viss effekt.

(Dommer:) «Jeg tror lydopptak helt sikkert har en effekt. For dommeren er det ellers svært vanskelig å dokumentere passasjer på en slik måte at han kan ta en 'fight' med smarte prosessfullmektiger som beveger seg på kanten.»

(Dommer:) «Kanskje advokatene blir litt forsiktigere i saker som ganske sikkert vil bli anket? Og i familiesaker? De fleste er jo ordentlige.»

Noen få advokater mener også at lydopptak virker inn:

(Forsvarer:) «Vi blir mer presise i det vi sier helt fra starten av, både når det gjelder det praktiske og det juridiske.»

I begge grupper stiller svært mange – rundt 45 % – seg mer eller mindre avvisende til at lydopptak påvirker aktors og forsvarers opptreden.

(Forsvarer:) «Jeg vet ikke – man må jo være skjerpet uansett.»

(Aktor:) «For å være ærlig, så tror jeg ikke det. Selv tenker jeg ikke på at opptaket går. Man glemmer pressen og skoleklasser også når man står der og prosederer. Lydopptak legger ikke bånd på oss – og det er bra, ellers ville det bli stolprete.»

(Aktor:) «Jeg tror overhodet ikke at advokater bryr seg om dette. Selv tenker jeg ikke på det; det er med på lasset som alt annet i en rettsal.»

(Forsvarer:) «Jeg tenker ikke på det. jeg lar meg dra med av prosessen, blir ivrig og gyver på uansett.»

(Dommer:) «Det virker ikke som om de påvirkes. Jeg merker ingen forskjell fra sal til sal.»

(Dommer:) «Jeg kunne hatt bruk for lydopptak én gang, i en sivilsak der advokatene hakket på hverandre. Da sa jeg at 'nå kobler jeg til opptaksutstyret hvis dere ikke ter dere!' De ble så forekommende etterpå – 'ærede motpart' og det hele. Men i straffesaker har jeg ikke merket noen forskjell.»

Rundt 45 % av aktorene/forsvarerne og 55 % av dommerne mener at lydopptak ikke har noen særlig disiplineringseffekt på *dommerne*. Bare rundt 10 % av dommerne tror på en viss effekt. Blant de andre juristene sier en fjerdedel seg helt eller delvis enig i at «lydopptak virker disiplinerende på dommeren».

(Dommer:) «Man gjør så godt man kan uansett.»

(Dommer:) «Det er alvorlig nok å sitte der som dommer, det er jo noen som hører hva du sier også uten lydopptak.»

(Dommer:) «Jeg glemmer det med én gang. [«Du slapper ikke mer av i den rettssalen som ikke har opptaksutstyr?»] Nei.»

(Aktor:) «Jeg har inntrykk av at dommerne her er så faglig sterke at de ikke tenker på det. Jeg har ikke opplevd bøllete dommere på de ti årene jeg har vært her.»

(Aktor:) «Dommerne her er veldig grundige og nøye uansett, uavhengig av hvilken sal de er i.»

Noen er av en annen oppfatning:

(Dommer:) «Det er klart at lydopptak har en effekt, i høy grad. Jeg vet ikke hvor mange dommere som går over streken, men med lydopptak vil slike være mer påpasselige.»

(Dommer:) «Jeg tror lydopptak legger en demper på koleriske og arrogante dommere.»

(Dommer:) «Jeg tror dommerne blir mer formelt korrekte. En nonchalant dommer vil vite at det han sier, kan høres av kolleger, av lagmannsretten, av pressen – man blir mer påpasselig da.»

(Forsvarer:) «Det er her lydopptak har størst effekt! Enkelte dommere er konger i rettssalen, de avbryter og nekter advokatene å komme med innlegg ... vi kan bli reserverte i forsvaret når dommeren er ubehagelig. Da er det sunt med lydopptak.»

Mindre protokollasjon?

Som vi tidligere har sett (avsnitt 2.2, s 25) er det lite som tyder på at lydopptak medfører noen forsinkelser i avviklingen av hovedforhandlingen. En kan tenke seg at lydopptak tvert om sparer tid, dersom aktor og forsvarer ser mindre behov for å få protokollert anførsler siden alt som sies blir dokumentert og er tilgjengelig senere. Drøyt 25 % av aktorene og forsvarerne, men bare 15 % av dommerne, mener de har sett en effekt i denne retning. Rundt 70 % av dommerne og halvparten av de øvrige juristene sier seg helt eller delvis uenige i at «lydopptak fører til mindre protokollasjon».

(Dommer:) «På tolv år har jeg opplevd bare én gang at noen har forlangt protokollering.»

(Dommer:) «Det protokolleres veldig sjelden under hovedforhandling, og det som protokolleres, er ikke bestandig det som en aktør sier.»

(Aktor:) «Når man ber om protokollering, tenker man ikke på at man har uttalelsene på bånd. Men dette skjer jo ikke ofte. De som ber om protokollering er gjennomgående advokater fra hovedstaden.»

(Forsvarer:) «Jeg vil nok be om protokollering uansett. Det er lett å få det inn i rettsboken, og det er mer tilgjengelig.»

(Aktor:) «Dersom det gjelder sentrale ting, ønsker jeg nok å ha det i rettsboken. Jeg vil ikke nøye meg med at det finnes på bånd. Jeg vil ha det synliggjort. Men jeg vil kanskje bli litt mer lemfeldig med nøyaktig hva som blir skrevet inn.»

(Dommer:) «Protokollering er veldig hensiktsmessig. Dersom et vitne uttaler seg upresist, formuleres det til slutt av administrator til man er enige om hva som er dekkende. Det holder med noen linjer.»

(Dommer:) «Det protokolleres jo mest i forhørsretten. Kanskje lydopptak kunne erstatte protokollasjon av tiltaltes forklaring der?»

(Dommer:) «Det virker sannsynlig at det protokolleres mindre. Jeg har sagt 'vi har jo lydopptak' når en protokollering har vært nevnt, politiet har vært fornøyd med det da.»

3.3 Funn oppsummert

- ▶ Det er vanskelig å fastslå med noen høy grad av sikkerhet om lydopptak i seg selv har noen umiddelbare virkninger på aktørene i retten. Man kan vel ikke se bort fra at enkelte vil kunne opptre noe annerledes når de vet at det de sier, vil være tilgjengelig senere.
- ▶ Funnene tyder på at lydopptak ikke øker stressnivået for tiltalte og vitner nevneverdig. De fleste aktører glemmer øyensynlig ganske fort at lyden tas opp. Det er dermed liten grunn til å anta at lydopptak vil ha noen markant, gjennomgående disiplineringseffekt på tiltalte, vitner, advokater og dommere.

4 ARKIVERING OG GJENFINNING

4.1 Arkiveringsrutiner

Ferdiggjøring

Ferdiggjøringen av opptakene for arkivering omfatter som oftest (a) å påføre båndet/CDen og omslaget de nødvendige data om opptakene, herunder rettssal, dato/klokkeslett og saksnummer, (b) å nummerere båndet/CDen, og (c) å føre saksnummer og bånd/CD-nummer inn i et manuelt eller elektronisk register med tanke på gjenfinning.

Med digitalt utstyr kan man også legge inn saksnummer eller andre opplysninger slik at disse følger filen og/eller CDen. Én av leverandørene – Kirkedam Elektronikk – har en særlig vellykket løsning for dette. Når CDen er brent føres operatøren inn i et kartotek- og kopiprogram der saksnumre kan tilføyes pr opptak. Ved gjenfinning kan man dermed gå inn i kartotekprogrammet, søke etter saksnummeret og identifisere riktig CD.

Ved noen domstoler føres arkivopplysninger om lydopptaket inn i rettsboken, andre har droppet det. Hva slags register som benyttes, varierer.

(Funksjonær:) «Vi nummerer CDene, men har ikke noe register. Vi har ikke fått noe pålegg fra departementet om det.»

Dersom det er brukt lyd- eller videokasset, må alle opplysninger påføres manuelt. I praksis brukes øyensynlig håndskrift, men det er ikke noe i veien for å skrive opplysningene inn på PC og skrive ut selvklebende etiketter.

Med PC-baserte opptak er opplysningene om rettssal, dato og klokkeslett allerede lagret i hver enkelt fil og er tilgjengelige via overvåkings- og avspillingsprogrammene. Som nevnt er det også mulig å legge inn og lagre saksnummer som en del av informasjonen i filen. Fil- og CD-informasjonen kan imidlertid ikke skrives ut pr i dag. Dersom lydopptak blir en permanent ordning, må det *innarbeides en funksjon for utskrift til etiketter for CDer og omslag*.²⁸ Dette angis som viktig eller svært viktig av nær 70 % av funksjonærene (snittskåre 4,0).

---

²⁸ Klebing av etiketter på CD-plater kan vanskeliggjøre avspillingen dersom det ikke benyttes egnede etiketter og hjelpemidler for klebing. Man kan eventuelt nøye seg med å nummerere CDen med merkepenn.

Slik situasjonen er i dag, sier rundt 40 % av funksjonærene seg helt eller delvis enige i at «ferdiggjøring og arkivering av opptakene er lite arbeidskrevende». 15 % sier seg delvis uenig (snittskåre 3,3).

(Funksjonær, analogt utstyr:) «Det går med en halv time til etterarbeid! Det er mye.»

(Funksjonær, digitalt utstyr:) «Det går ganske greit nå – men vi må skrive etiketter for hånd, og siden etterspørselen er så lav, blir det gjerne utsatt.»

Funksjonærer som har brukt digitalt utstyr, er betraktelig mer tilfreds enn dem som har brukt analogt utstyr (3,7 mot 3,0).²⁹ I en domstol med erfaring fra begge typer utstyr bemerkes det imidlertid at det er enklere med kassetter, siden hver kassett bare inneholder opptak fra én sak.

Oppbevaring

Justisdepartementet har overlatt til hvert prøveembete å lage rutiner for arkivering av opptakene.

(Funksjonær:) «Vi har laget vårt eget arkivopplegg – vi besøkte NRK og så hvordan de gjør det.»

Det vanlige ser ut til å være at det settes av en hylle eller et skap i indre sone i tinghuset – av og til, men ikke alltid, i et låsbart rom. Figur 20 viser det samlede lager av videokassetter og CDer i Sør-Østerdal sorenskriverembete. Som det fremgår, opptar kassettenes vesentlig mer plass enn CDene – særlig tatt i betraktning at hver CD rommer over 20 timer med opptak, mens én videokassett rommer 8 timer.³⁰

Hele 75 % av funksjonærene mener det er viktig (15 %) eller svært viktig (60 %) at «departementet ... fastsetter regler og rutiner for arkivering av opptakene». Ingen mener at dette er uviktig. Snittskåren er 4,4.

---

²⁹ Det er særlig Max Manus-brukerne som er godt fornøyd. Det er for så vidt litt pussig, ettersom programvaren i Kirkedam-løsningen har bedre funksjonalitet på dette punkt, jvf ovenfor (s 56).

³⁰ Lydkassetter tar opp noe mindre plass enn videokassetter, siden de har halve kapasiteten på litt under halve størrelsen.

Figur 20

4.2 Utleveringsrutiner

Utlevering av opptak til dommerne er rimeligvis en udramatisk affære – iallfall så lenge etterspørselen er liten:

(Dommer:) «Det har gått veldig bra – jeg har bestilt opptak og fått det jeg har bedt om. Men jeg har fått inntrykk av at det er veldig strevsomt for funksjonæren, så jeg kvier meg litt, og sier 'vær så snill'.»

Utleveringen til aktorer og forsvarere fungerer øyensynlig forskjellig fra domstol til domstol. Ved iallfall én domstol går henvendelsene til dommeren og derfra til funksjonær. I andre domstoler skjer utleveringen uten at dommeren er involvert. Uansett kopierer funksjonær enten hele saken eller bare den forklaringen aktor/forsvarer er interessert i, over på en ny kassett eller CD og utleverer kopien. I noen tilfelle har aktor eller forsvarer møtt opp i tinghuset, lyttet på opptaket eller deler av det, og eventuelt bedt om kopi av de mest interessante utsnittene.

(Aktor:) «Dette har vært helt uproblematisk; jeg har kontaktet ansvarlig funksjonær.»

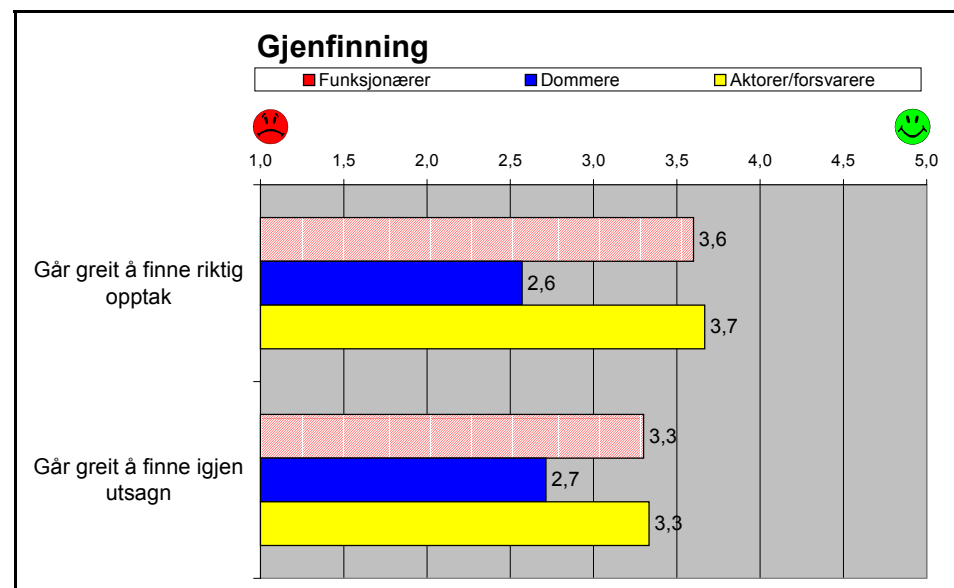
(Forsvarer:) «Jeg var overrasket over at de greide å finne opptaket – det var ganske gammelt. Jeg fikk utlevert en PC og fikk veiledning i hvordan jeg skulle spole. Dette er en helt særegen domstol når det gjelder orden og service!»

(Forsvarer:) «Jeg har bedt om opptak én gang, det gikk ikke helt greit. Jeg måtte purre; jeg mener det gikk over en måned. Og jeg ba om et opptak av et spesielt vitne og fikk galt utsnitt, så jeg måtte bytte.»

Ved noen av prøvedomstoler er det bare én funksjonær som tar hånd om gjenfinning, kopiering og utlevering. *Flere må nok beherske teknikken dersom etterspørselen tar seg opp.*

4.3 Gjenfinning av opptak og utsagn

Figur 21 oppsummerer funksjonærens, dommeres og aktorers og forsvareres syn på brukervennligheten ved gjenfinning av opptak og utsagn.

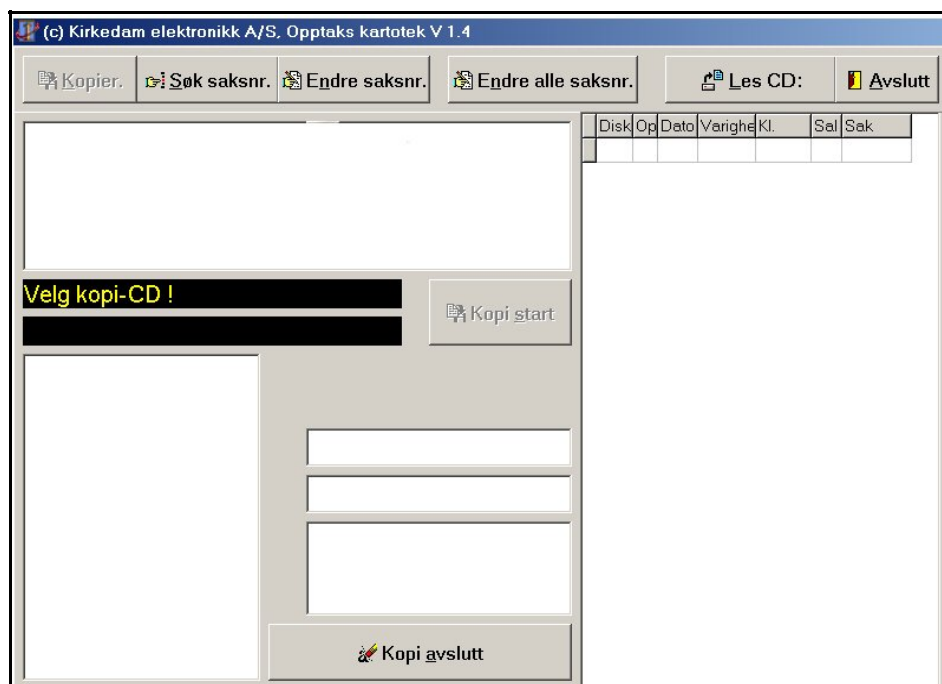
Figur 21

Gjenfinning av riktig opptak

Hvor enkelt er det å finne riktig opptak?

Rundt halvparten av funksjonærene mener at «det går greit å finne tilbake til riktig opptak». Bare drøyt 15 % er delvis uenige i dette.

Funksjonærer som har brukt analogt utstyr er her litt mer tilfreds enn dem som har brukt digitalt utstyr, selv om prosessen nok er noe mer tidkrevende. Ved én instans med digitalt utstyr berømmer ansvarlig funksjonær leverandørens³¹ system for gjenfinning av saker. Det siktes her til programmet for kartotekføring og kopiering som vi omtalte ovenfor (s 56). Dette programmet registrerer opplysninger om filene på nybrente CDer og inviterer operatøren til å legge inn saksnummer pr opptak. Man kan senere søke etter riktig saksnummer i kartotekprogrammet, få oppgitt hvilke filer som gjelder denne saken, og kopiere dem fra samme program (se figur 22 nedenfor).

Figur 22

³¹ Kirkedam Elektronikk. Max Manus-løsningen har ikke en tilsvarende kartotekfunksjon.

Dommerne er mer forbeholdne i sin vurdering enn funksjonærene når det gjelder gjenfinning. Det er litt overraskende ettersom uttak fra opptaksarkivet normalt er funksjonærenes oppgave. I dommernes øyne er digitale opptak noe lettere å finne tilbake til enn analoge, men selv for digitale opptak er snittskåren moderat (3,0). Det er mulig svarene avspeiler at dommerne kan ha slitt litt med å finne riktig fil når en CD inneholder opptak av flere saker. Under intervjuene har dessuten enkelte dommere bemerket at de kanskje ville gjøre mer bruk av lydopptakene dersom de var enkelt tilgjengelige over nettverket. I prinsippet lar det seg gjøre frem til tidspunktet for sletting av opptak som er brent over på CD.³² Departementet har imidlertid av sikkerhetsgrunner valgt å ikke implementere denne muligheten.

Aktorer og forsvarere er mer fornøyd enn dommerne når det gjelder gjenfinning av opptak. Det kan skyldes at de ikke sjelden får utlevert en kopi av nettopp den saken eller det partiet de er interessert i.

Ressursinnsats ved økt bruk

Funksjonærene er også bedt om å ta stilling til om «arkivering og gjenfinning vil være lite arbeidskrevende selv om etterspørselen etter lydopptak øker». Nesten halvparten (45 %) er helt eller delvis uenige i denne påstanden; andelen som er helt eller delvis enig, er ikke større enn 25 % (samlet snittskåre 2,6). Også under intervjuene har flere funksjonærer gitt uttrykk for at lydopptakarbeidet er lite belastende så lenge pågangen er bagatellmessig, men at dette kan bli annerledes med mer omfattende bruk. Valget av opptaksutstyr virker imidlertid inn. Blant dem som kun har benyttet PC/CD-utstyr, ligger snittskåren på 3,3 – betraktelig over dem som bare har brukt analogt utstyr, og som gir en svært pessimistisk snittskåre på 1,0.

Tilpasning av saksbehandlingssystemet?

Det er verdt å merke seg at over 90 % av funksjonærene mener at det er viktig (23 %) eller svært viktig (69 %) å få endret det elektroniske saksbehandlingssystemet slik at det blir enklere å finne igjen gamle opptak. Snittskåren for dette utsagnet ligger på 4,6.

---

³² I Kirkedam-løsningen slettes filen på PCen så snart en CD er brent og verifisert. Ved Max Manus' løsning blir opptaket liggende på harddisken i ytterligere en uke (eller det tidsrom man bestemmer) etter brenningen.

Evaluatør antar at behovet for dette vil være mindre dersom man benytter digitalt utstyr med en kartotekfunksjon som omtalt ovenfor (s 56 og 60). *At det innarbeides en kartotek/databaseløsning i programvaren, bør være en del av kravspesifikasjonen til leverandører av digitale løsninger.* Kartoteket bør genereres automatisk med opplysningene om CD-nummer, rettssal, dato og klokkeslett samt saksnummer som legges inn manuelt av funksjonær. Programmet bør ha en utskriftsmulighet.³³

Det kan imidlertid tenkes at det i gitte tilfelle vil være fordelaktig med et par tilpasninger av det elektroniske saksbehandlingssystemet dersom lydopptak blir en permanent ordning. For det første bør saksbehandlingssystemet ha *et registreringsfelt for kassett- eller CD-nummer.* En unngår da at operatøren må søke i saksbehandlingssystemet etter dato, og så søke i opptakskartoteket etter kassett/CD-nummeret. For det andre bør *kassett/CD-nummeret, eventuelt også dato(er) for hovedforhandling, være tilgjengelige felt også når en sak er fjernarkivert.*³⁴

Gjenfinning av utsagn

Gjenfinning av utsagn er noe mer komplisert enn gjenfinning av riktig opptak. Det hører med til dommerens oppgave å notere start- og stopptidspunkt for forklaringer og foredrag. Dersom dette gjøres, vil det normalt være en relativt enkel sak å finne tilbake til riktig tidsrom. Domstolene følger imidlertid forskjellig praksis ved kopiering:

(Funksjonær, analogt utstyr:) «Til én sak går det oftest med tre kassetter. Jeg finner riktig kassett utfra de tidspunktene som er notert og spoler til jeg finner riktig vitne. Så kopierer jeg utsnittet. Det tar vel en halvtime. Hvis hele saken finnes på én kassett, er det greiest å kopiere hele.»

(Funksjonær, digitalt utstyr:) «Jeg kopierer alltid hele saken, aldri enkeltforklaringer. Skjønt det hender de noterer nøyaktig tidspunkt for hva de vil ha, og dommeren skal jo ha loggført det.»

---

³³ Dette er ikke en integrert del av Kirkedams program i dag. Oversikten lagres imidlertid som en txt-fil som kan skrives ut via Windows Utforsker eller et standard tekstprogram.

³⁴ Saker kan overføres til «fjernarkivet» når rettsgebyrene er betalt. For slike saker er færre opplysninger tilgjengelige på skjermen. Bl a får man øyensynlig bare tilgang til datoen da dommen ble rettskraftig, ikke datoene da retten ble satt og hevet.

Metoden for gjenfinning av utsagn vil også variere noe etter hva slags utstyr som benyttes.

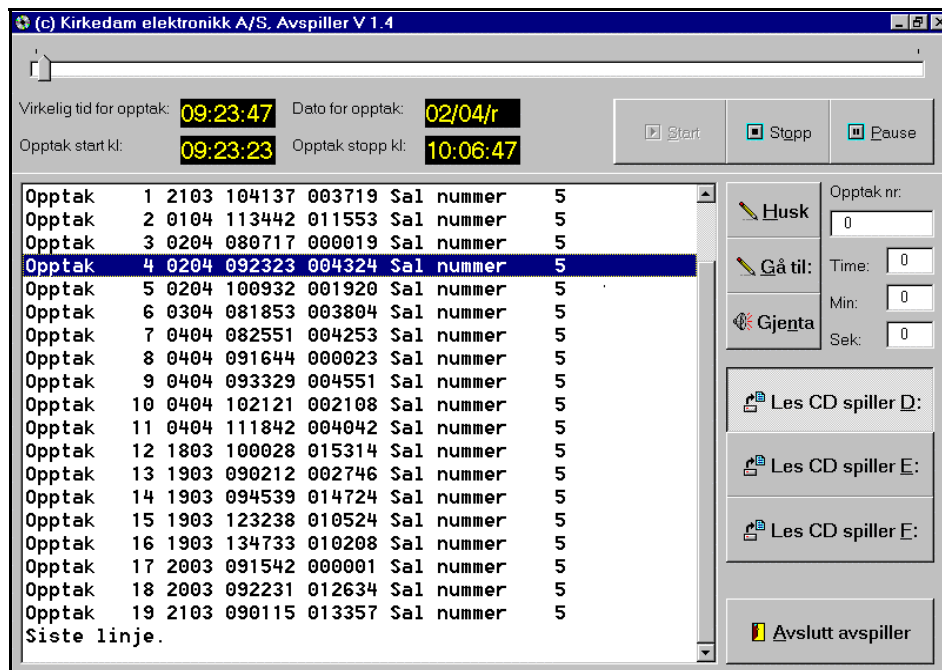
PC/CD-baserte opptak

Dersom lytteren benytter et spesialutviklet avspillingsprogram for PC/CD-baserte lydopptak, vises opptakets utstrekning grafisk, med angivelse av *absolutte tidspunkter*.

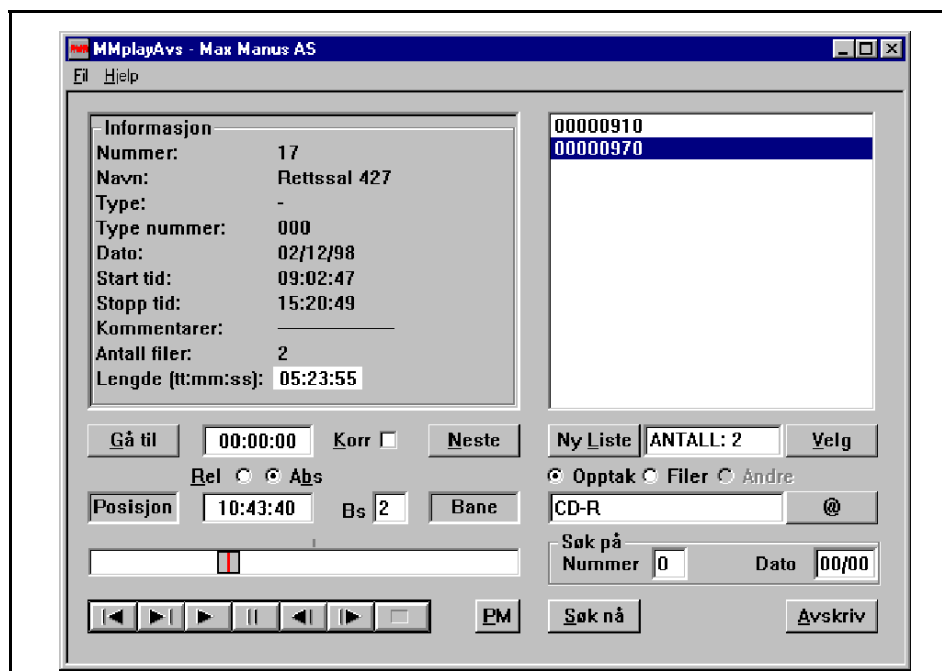
Figur 23 på s 64 viser et skjermbilde for avspillingsprogrammet til Kirkedam Elektronikk. Opptakene CDen inneholder, er nummerert. For hvert opptak angis dato, klokkeslett for opptaksstart, en identifikasjonskode, og hvilken sal opptaket stammer fra. Tidspunktene for start og stopp av opptaket samt hvilket tidspunkt avspillingen er nådd, vises i feltene over opptakslisten. I dette tilfellet ble opptaket startet kl 9:23:23 og varte til kl 10:06:47, mens avspillingen er nådd frem til kl 9:23:47. Glideren langs tidsaksen øverst viser også hvor langt avspillingen er kommet. Man kan «spole» ved å dra glideren frem eller tilbake, eller ved å skrive inn det tidspunkt man ønsker å gå til i ruten for «virkelig tid for opptak». Andre knapper gjør det mulig å sette avspillingen i pause, å gjenta de siste 3–4 sekundene, eller å sette merker for posisjoner man vil «huske» slik at man enkelt kan gå tilbake til disse.

Figur 24 viser et skjermbilde for avspillingsprogrammet fra Max Manus. Angivelsen til høyre for feltet «posisjon» viser at avspillingen i dette tilfellet har nådd tidspunktet 10:43:40, i et opptak som iflg informasjonen lenger oppe startet kl 09:02:47 og stoppet kl 15:20:49. Knappene nederst til venstre i skjermbildet benyttes til start, pause, kortere frem- og tilbakespoling mv. Også her kan lytteren «dra» seg frem og tilbake langs tidsaksen rett over disse knappene.

Dersom lytteren ikke benytter det spesielle avspillingsprogrammet, kan CD-opptaket spilles av ved hjelp av standard medieavspillingsprogrammer for Microsoft Windows. Et slikt program følger med Windows og starter automatisk dersom man dobbeltklikker på den filen man vil lytte til via Utforsker eller Start Kjør-dialogen. Benytter man standardprogrammer, vil man imidlertid bare få tilgang til *relativ tid*. Lytteren må dermed selv regne ut hvor langt det skal spoles, med utgangspunkt i notater for når forhandlingene startet og når den aktuelle forklaring begynte – korrigert for eventuelle pauser. Dette er åpenbart mer tungvint.

Figur 23

Figur 24

Med Kirkedam-løsningen kopieres avspillingsprogrammet automatisk inn på alle CDer som brennes – også ved kopiering fra CD til CD. Det opprettes også en «autorun»-fil på CDen. Denne sikrer at avspillingsprogrammet startes når CDen settes inn i en PC med Windows 95 eller senere versjoner.³⁵ Dette skjer ikke i Max Manus-løsningen. Intervjuene tyder på at svært få av Max Manus-brukerne er klar over og har hatt nytte av ekstrafunksjonene i avspillingsprogrammet.

(Dommer:) «Jeg har spolt meg frem med utgangspunkt i lengden på de forskjellige forklaringene. [«Du skal jo kunne benytte absolutt tid?»] Å? Ingen har sagt noe til meg om det! Jeg bare satte inn CDen i en bærbar PC, det eneste jeg kunne se, var relativ tid.»

(Funksjonær:) «Vi har aldri kopiert over noe avspillingsprogram til CDene.»

(Funksjonær:) «Ingen av oss har noe lytteprogram på PCen. Men med den nye utgaven kan vi iallfall spille av på våre egne PCer, vi slipper å bruke bærbar PC.»

Kassettopptak

Moderne lyd-kassetts- og videospillere spillere kan vise avspillingsforløpet som *relativ tid*. Metoden for gjenfinning av utsagn blir dermed den samme som ved avspilling av digitale opptak med standardprogrammer. Mange av dem som har benyttet kassettopptak, er vel tilfreds med dette:

(Aktor:) «Det var uproblematisk. Det er bare å sette seg ned med kassettspilleren.»

(Forsvarer:) «Jeg fikk utlevert en kassett med akkurat dette vitnets forklaring, så jeg slapp å høre hele rettssaken. Det gikk veldig fint.»

I eldre kassettspillere viser telleverket ikke relativ tid, men *antall omdreining*er for høyre spole. Siden forholdet mellom omdreininger og tidsforløp endres etter hvert som spolens diameter øker, er det umulig å holde rede på tidsforløpet med denne metoden. Lytteren må spole «på gefühlen» og ta stikkprøver til riktig punkt er funnet. Et slikt søk er selvsagt betraktelig mer tungvint enn søk ved hjelp av tidsangivelse.

---

³⁵ Dette forutsetter at brukeren ikke har deaktivert autorun-funksjonen på sin PC. I motsatt fall må avspillingsprogrammet startes manuelt via Start Kjørmenyen.

Sammenligning

Som det fremgår, bør det i prinsippet være enklere å finne tilbake til riktig utsagn med digitalt utstyr. Det er derfor noe overraskende at det utstyr som benyttes, ikke gjør noen forskjell for dommeres og funksjonærers vurdering av hvor greit dette går. Snittverdiene ligger stort sett rundt 3,0 – en ganske moderat skåre. Funksjonærer som har benyttet Max Manus' digitale utstyr gir imidlertid en noe bedre snittskåre, nemlig 3,5. Det er for så vidt noe uventet, ettersom Kirkedams løsning er mer automatisert og inkluderer et noe enklere skjermbilde, jvf figur 23 og 24 .

Blant aktorer og forsvarere er tilfredsheten klart større blant dem som har fått utlevert kassett (snittskåre 4,0 mot 3,0 blant CD-brukere). Evaluator antar at dette langt på vei skyldes at avspillingsprogrammet ikke har fulgt med CDen. Noen advokater mangler også multimedautstyr på kontoret, og har måttet låne PC i tinghuset eller tatt med seg CDen hjem.

(Forsvarer:) «Jeg har heldigvis avspillingsutstyr hjemme – på kontor-PCen har jeg ikke høyttalere.»

Etter evaluators vurdering har *digitalt utstyr og programvare et vesentlig fortrinn gjennom muligheten til spoling i «ekte opptakstid»*.³⁶ Under intervjuene har flere gir uttrykk for at en slik mulighet vil være en stor forbedring:

(Dommer:) «Det må være mulig å skaffe et avspillingsprogram som er mer brukervennlig enn det jeg har benyttet. ... Jeg savner at 'sann tid' blir vist. Da finner man med støtte i rettsbok og notater lettere og raskere frem.»

Evaluator har notert seg at iallfall én dommer ser negativt på loggføringen dommerne er pålagt:

(Dommer:) «Instruksen for loggføring er altfor detaljert. Vi har rettsboken og vet rekkefølgen for vitnene. Det er unødvendig å logge start- og stopp-tidspunkter i tillegg. Rettssalnummer og klokkeslett for hovedforhandlingens begynnelse er tilstrekkelig.»

---

³⁶ Dvs med angivelse av absolutte klokkeslett.

Det er imidlertid uklart om denne dommeren og eventuelle meningsfeller er klar over de fordeler avspillingsprogrammene med absolutte tidspunkter gir.

Etter evaluators oppfatning vil det – dersom lydopptakordningen skal videreføres – være *av stor betydning at alle dommere får avspillingsprogrammet demonstrert. Programmet bør rutinemessig kopieres over på alle CDer som leveres ut,³⁷ med «autorun»-filer for automatisk oppstart. En kortfattet bruksanvisning bør vedlegges CDen.*

4.4 Bør aktørene kunne rekvirere utskrift?

Ifølge departementets rundskriv skal lydopptaket «bare i unntakstilfelle» skrives ut. Grunnen er at det er svært tid- og ressurskrevende å skrive ut lydopptak, og det er ikke bemanning ved domstolene til å gjøre dette.

Advokater har ved noen anledninger bedt om å få utskrift av et lydopptak. Hyppigheten er ganske lav. Som figur 28 (s 75 nedenfor) viser, har under 20 % av funksjonærene angitt at de har fått mer enn én slik forespørsel pr år, og ingen har angitt at de har fått mer enn tre pr år. Rundt 90 % av dommerne sier at de aldri har opplevd at noen har bedt om utskrift fra en sak de har administrert.

Utsiktene til slike begjæringer vekker liten begeistring i domstolene. Hele 85 % av funksjonærene mener det er «svært viktig» at «departementet bør fastslå at domstolen ikke har plikt til å levere utskrifter av opptakene». Ytterligere 7 % mener dette er «viktig». Bare én funksjonær (dvs 7 %) mener dette er helt uviktig.

(Funksjonær:) «Vi er ikke blitt spurt om utskrift ... er dét meningen? Det er tidkrevende!»

(Funksjonær:) «Vi prøvde oss med å ta opp et bevisopptak istedenfor å skrive underveis, men det var et mareritt. Det tok fire dager å skrive av opptaket ordrett. På det verste satt fem funksjonærer og skrev av på én gang. Én times opptak tar fort tre timer ved utskrift.»

(Funksjonær:) «Vi skriver av barneavhør, dét er fryktelig! Vi kan bruke tre–fire dager på ett avhør som har tatt en time. Vi må stadig spole tilbake fordi vi er usikre på hva som ble sagt.»

---

³⁷ Programmene krever lite diskplass – ca 300 Kb.

(Funksjonær:) «Hvis en advokat ba om utskrift, ville vi vegre oss ganske sterkt. Vi har ikke folk til det, og ikke overtidsmidler. Vi kan ikke ta bort en funksjonær i tre–fire dager.»

(Funksjonær:) «Vi tar *ikke* utskrift. Det tar så mye tid at vi ikke har kapasitet. Det har vært noen forespørsler, men de har akseptert et nei uten sure miner.»

Flere funksjonærer kommenterer at det tekniske utstyret ikke er tilrettelagt for utskrift, ettersom det ikke er mulig å styre avspillingen med pedal. Slikt utstyr er imidlertid tilgjengelig for både kassettspiller og PC. Som figur 24 (s 64) viser, kan avspillingsprogrammet³⁸ settes i «avskriv»-modus, og avspillingen kan da styres med pedal som bl a gjør det mulig å hoppe tilbake et valgfritt antall sekunder. Årsaken til at slikt utstyr ikke er levert, er at departementet har fastslått at utskrift bare skal skje «i særlige tilfelle».

Også dommerne mener gjennomgående at avskrivning er for arbeidskrevende:

(Dommer:) «Vår kapasitet er minimal etter nedbemanningen, det ville vært veldig vanskelig å tilby utskrifter. Vi var glad for at vi fikk analogt utstyr, siden alle har kassettspillere.»

(Dommer:) «Utskrift har ikke vært etterspurt her. Det er arbeidskrevende. Hvis det var snakk om et utsnitt, ville vi prøve å levere utskrift om det var overkommelig. Ellers ville vi utlevere en kopi av CD-platen.»

Aktorer og forsvarere er spurt om hvor viktig det er for dem å kunne rekvirere utskrift. Som figur 25 viser, varierer oppfatningene ganske meget. Drøyt 60 % mener at dette ikke er viktig, mens nær 40 % mener det motsatte. Andelen som ser det som «svært viktig» å kunne rekvirere utskrift, er imidlertid bare på 8 %. Intervjumaterialet gir et godt bilde av spredningen i synspunkter. Noen mener at utskrift er vanskelig å komme utenom:

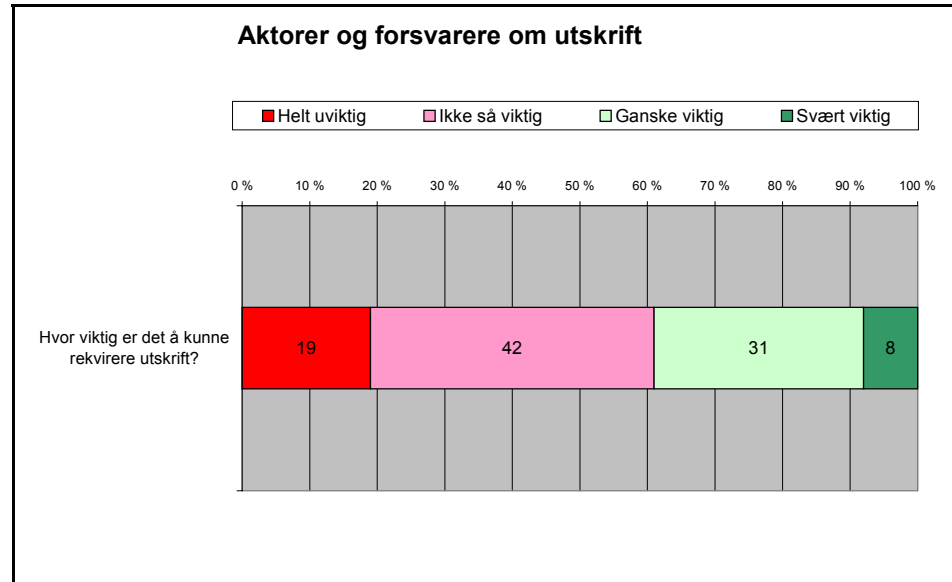
(Forsvarer:) «Å kunne få utskrift er veldig viktig for anvendelsen av opptakene. Man må kunne kontrollere det som sies når man sitter i retten, og har man ikke utskrift, må man ha gjort gode notater fra CDen.»

(Forsvarer:) «Vi får bare kopi av opptaket. Folk fører et muntlig språk med 'eh' og 'uhm' – hvis vi skriver av ordrett, er det ikke lett å lese. Men hovedproblemet

---

³⁸ Figuren viser skjermbildet for avspillingsprogrammet til Max Manus.

er hvem som skal betale. [«Men *må* det tas utskrift?»] Det må vel det, hvis det skal være noen vits i dette?»

Figur 25

(Forsvarer:) «Utskrift er ideelt for advokaten – men det fungerer greit med PC med spolemultipletter også. Det går raskere enn å bla. Det er et enormt arbeid å skrive ut, og man må se på hva som er best for alle. Man får høre på opptaket og eventuelt få utskrift av akkurat det utsagnet man er ute etter.»

Andre mener at nytten ikke forsvarer kostnadene – eller at utskrift gir et dårligere bilde av hva som foregikk i retten:

(Aktor:) «Jeg ville bedt om å få opptaket og hatt det tilgjengelig. Hvis det var mulig, ville jeg spilt av opptaket i retten – da får man med tonefallet, om ikke kroppsspråket. Utskrift er mindre dekkende enn lyd.»

(Forsvarer:) «Jeg synes ikke det betyr noe særlig med utskrift. Det ville jo vært lettere å sitte med det i retten, men da kan man besørge det selv. Det er jo sjelden behov for det.»

(Aktor:) «Det er ikke noe poeng med utskrift. Det ville vært en stor merbelastning for retten å måtte skrive ut et to timer langt opptak. Det ville det ikke være mening i. Advokatene får skrive ut selv hvis de ikke vil bruke dagens teknologi.»

Engasjementet er størst når det gjelder spørsmålet om kostnadsdekning. Flere har forståelse for at domstolene ikke har kapasitet til å produsere lange

utskrifter, og mener at avskrivningen kan settes bort. At det offentlige skal bekoste avskrivningen, er imidlertid en prinsippsak for mange:

(Forsvarer:) «Det ligger i sakens natur at domstolen må betale for utskrift – det har med ‘sakens rette opplysning’ å gjøre.»

(Forsvarer:) «Det er viktig at vi får utskrift, og at det offentlige betaler. Parten eller advokaten kan eventuelt besørge utskriften selv og få utgiften dekket over salærforskriften. Kostnadsproblemet må underordnes hensynet til rettssikkerhet. Hvis lydopptak blir mer brukt, vil det begrense bruken av rettsmidler, så man vil spare inn der.»

(Aktor:) «I kompliserte saker kan det være behov for utskrift også, for eksempel i sedelighetssaker. Da kommer man ikke utenom det. Det må i så fall være domstolens ansvar, det er deres opptak, og det må ikke bli noen diskusjon om hvorvidt ‘påtalemyndigheten bare har skrevet av det som passer dem’. Man kan eventuelt pålegge skyldige å betale for utskriften selv, som ved bruk av sakkyndige. Med mindre utskrift er en domstolsbeslutning, da må domstolen betale.»

(Forsvarer:) «Man kan ikke ha krav på å få skrevet ut et helt vitneavhør. Jeg har fått avskrift av deler av et vitneutsagn. Jeg tror jeg hørte på det først og ba om utskrift av en begrenset sekvens. I så fall må det offentlige dekke dette. Utskrift vil være en naturlig del av forsvarergjerningen, på linje med politiets etterforskning. Man kan vel følge straffeprosessreglene – hvis man har krav på forsvarer, skal det offentlige betale, hvis ikke, må man betale selv?»

Evaluator vil tro at domstolene har rett i at utskrift av lengre passasjer går ut over det man har kapasitet til. *Dersom aktor og forsvarer skal ha rett til å rekvirere utskrift, må det høyst sannsynlig etableres ordninger for innleie av skrivehjelp.* Hvorvidt det offentlige skal bekoste avskrivning betrakter evaluator som et politisk spørsmål som det ligger utenfor mandatet å ta stilling til.

4.5 Funn og anbefalinger oppsummert

Kort oppsummert bør det følgende tas i betraktning dersom lydopptak blir en generell ordning:

Rutiner for utlevering

- ▶ Mange funksjonærer etterlyser departementale regler og rutiner for arkivering av opptakene.
- ▶ Alle domstoler bør sørge for at flere enn én funksjonær behersker teknikken med gjenfinning og kopiering av opptak.

Tilretteleggelse for arkivering og gjenfinning

- ▶ Programvaren for digitale opptak bør inneholde en funksjon for utskrift til etiketter for CDer og omslag.
- ▶ Digitalt utstyr har et vesentlig fortrinn med tanke på gjenfinning av utsagn. Mange brukere har imidlertid gått glipp av denne gevinsten fordi avspillingsprogrammet ikke nødvendigvis medfølger opptaket. Dersom lydopptakordningen skal videreføres, bør alle dommere få avspillingsprogrammet demonstrert. Alle CDer som leveres ut bør inneholde programmet med automatisk oppstart, og en kortfattet instruks bør vedlegges.
- ▶ Rundt halvparten av funksjonærene mener at «det går greit å finne tilbake til riktig opptak». Programvaren bør inkludere en kartotek/databaseløsning.
- ▶ Så godt som samtlige funksjonærer mener at det er viktig å få endret saksbehandlingssystemet slik at det blir enklere å finne igjen gamle opptak. Systemet bør ha et registreringsfelt for CD-nummer, og CD-nummeret må være et tilgjengelig felt også når en sak er fjernarkivert.

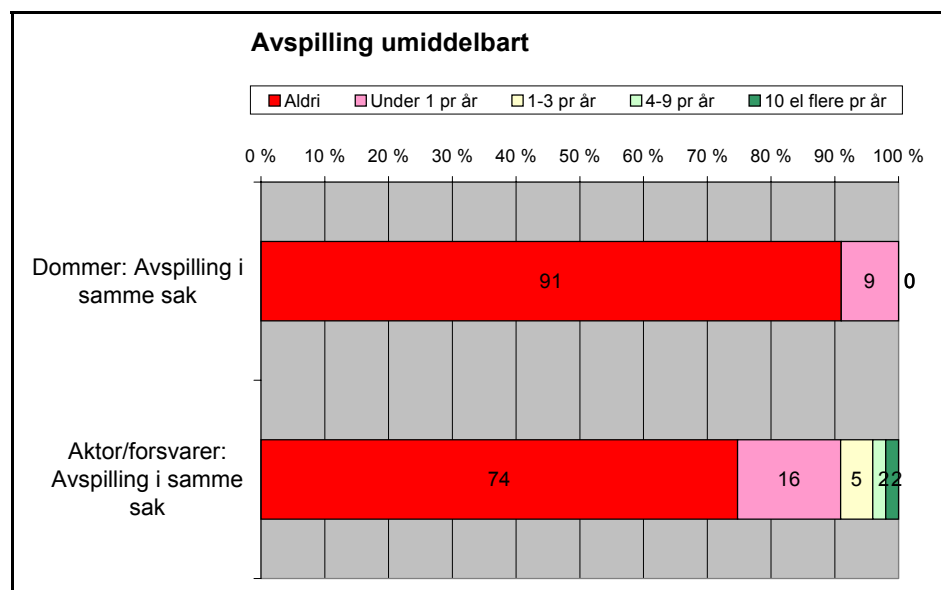
Utlevering av utskrift

- ▶ Å kunne rekvirere utskrift av lydopptak betraktes som (ganske) viktig av rundt 40 % av aktorene og forsvarerne. Flertallet mener enten at kopi av lydopptaket bør foretrekkes fordi det gir merr informasjon, eller at man bør nøye seg med kopi fordi det er for ressurskrevende å skrive ut opptakene.
- ▶ Det er ingen tvil om at avskrivning av opptak er svært arbeidskrevende, og ganske fort vil kunne sprengte domstolenes kapasitet. Dersom aktor og forsvarer skal ha rett til å rekvirere utskrift, må det etableres ordninger for innleie av skrivehjelp.
- ▶ Hvorvidt det offentlige skal bekoste avskrivning, er et politisk spørsmål som evaluator ikke tar stilling til.

5 FAKTISK BRUK AV OPPTAKENE

5.1 Avspilling i retten

Forskriften åpner for at retten «unntaksvis» kan beslutte at lydopptak skal *avspilles senere under samme hovedforhandling* (jvf vedlegg 6). Som det fremgår av figur 26 har under 10 % av dommerne opplevd at et opptak er blitt avspilt mens saken pågår, og det har i så fall skjedd sjeldnere enn årlig. F eks forteller én dommer at et opptak ble avspilt for tiltalte og forsvarer fordi et vitne hadde fått forklare seg uten at tiltalte var til stede. Blant aktorer og forsvarere angir 5 % at avspilling under samme hovedforhandling skjer 1–3 ganger pr år, mens ytterligere 4 % har opplevd det enda oftere.

Figur 26

Om dette er en aktuell anvendelse, er det delte meninger om. De fleste tviler på om det vil være behov for slik avspilling:

(Dommer:) «Hvis det er behov for avklaringer, kan man jo kalle inn et vitne på nytt? Eller bruke telefonavhør?»

(Forsvarer:) «Vil det ikke bli litt trøblete å spille av? Da må man ta en pause i forhandlingene, det kompliserer og forsinker. Dommeren kan jo spille av for sin egen del. Aktor og forsvarer får heller basere seg på egne notater.»

(Dommer:) «Slik bruk kan jo tenkes, hvis det er tvil om hva noen har sagt. Men når noe slikt kommer opp, sier jeg at 'jeg har notert at vitnet sa dette', og så blir det ikke noe mer av det.»

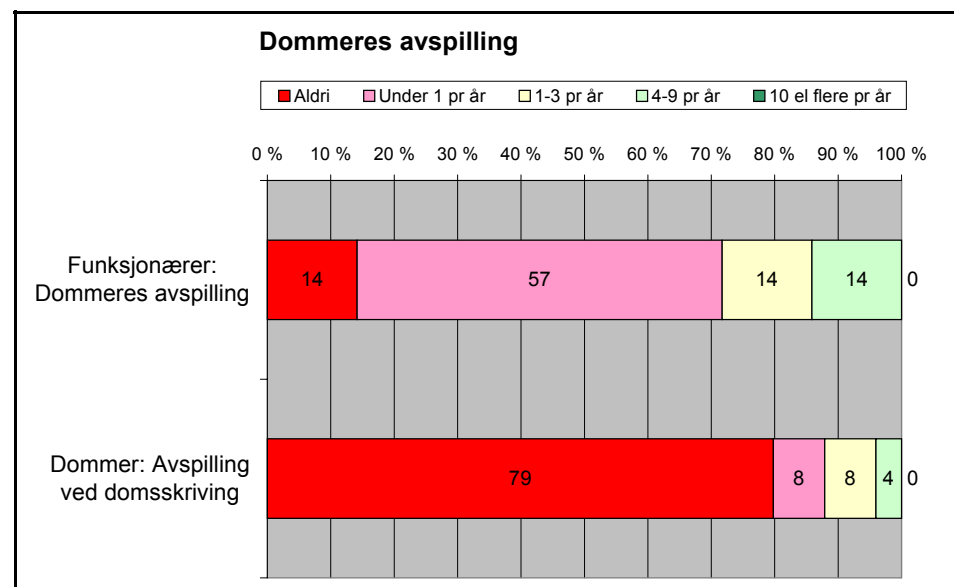
(Aktor:) «Avspilling *kan* jo være aktuelt om det ikke er harmoni mellom notatene om hva vitnet faktisk sa. Når det er nyanseforskjeller, forteller gjerne dommeren hva *han* har notert.»

(Dommer:) «I én sak nektet tiltalte for at han hadde sagt det aktor påsto, men han ga seg da jeg sa at vi kunne spille av opptaket.»

Med digitalt utstyr er det fullt mulig å spille av tidligere utsnitt mens opptaket går. Med analogt utstyr må man eventuelt skifte kassett og spille av på en annen maskin.

5.2 Bruk under domsskrivning

Figur 27 viser hva funksjonærer og dommere har oppgitt når det gjelder dommernes bruk av lydopptak under domsskrivning.

Figur 27

Bare 12 % av dommerne angir at de har benyttet denne muligheten mer enn én gang pr år – nær 80 % har aldri gjort det i løpet av prøveperioden. Under intervjuene gir flere uttrykk for at tanken aldri har slått dem:

(Dommer:) «Nei, det er *ikke* aktuelt! Jeg har ikke tenkt på det en gang. Jeg fører veldig omfattende notater, både fordi jeg har bruk for dem, og fordi det forhindrer at tankene flyr. Jeg benytter notatene under domsskrivningen. Men kanskje jeg vill benytte lydopptakene hvis de var lettere tilgjengelige – hvis jeg kunne gå inn på dem på egen hånd, uten å gå veien om en funksjonær.»

(Dommer:) «Det har ikke slått meg at jeg kan bruke opptakene under domsskrivning ... det *kan* jo være en mulighet.»

Andre ser avspilling som en god støtte og har tatt muligheten i bruk:

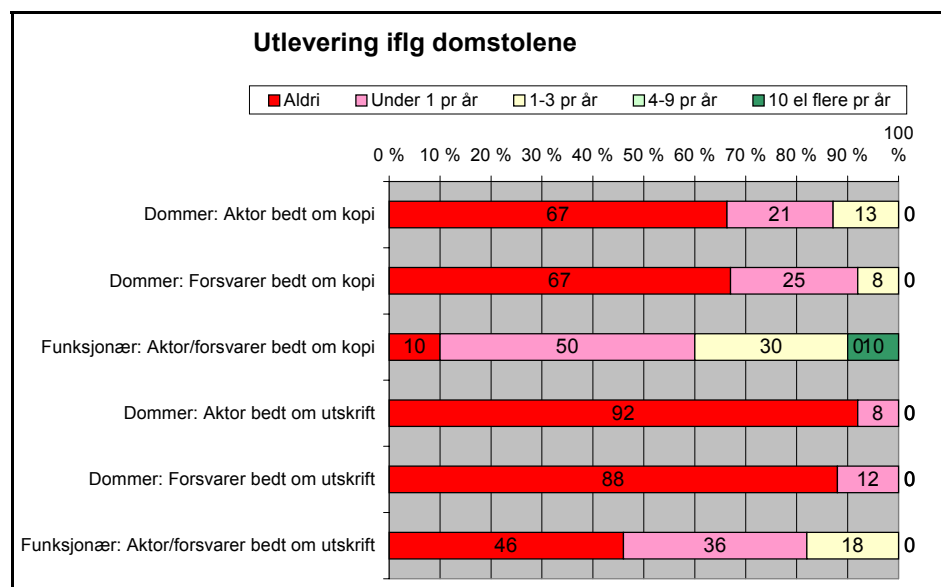
(Dommer:) «Under domsskrivningen har jeg hatt nytte av å lytte til forhandlingene. Etersom dommerhoder vanligvis ikke er innrettet som båndspillere, kan det fra tid til annen oppstå tvil om hva som er blitt sagt i rettssalen. Lydopptak i kompliserte saker kan rydde tvil av veien og kvalitetssikre avgjørelsen.»

(Dommer:) «Jeg har brukt lydopptakene tre–fire ganger ved domsskrivning, i større saker der enkeltutsagn var avgjørende. Jeg oppdaget ikke så mye nytt, men ble trygg på hva jeg skulle skrive. Jeg fikk ikke fred før jeg hadde forsikret meg om hva som var riktig.»

Funksjonærenes svar gir et bilde av hvordan samtlige dommere i prøveembetene har forholdt seg til avspilling under domsskrivning. Som det fremgår av figur 27 angir bare nær 30 % at de får mer enn én forespørsel pr år. Dette bekrefter inntrykket av en svært lav utnyttelsesgrad av opptakene internt i domstolene.

5.3 Bruk vedrørende anke og gjenopptagelse

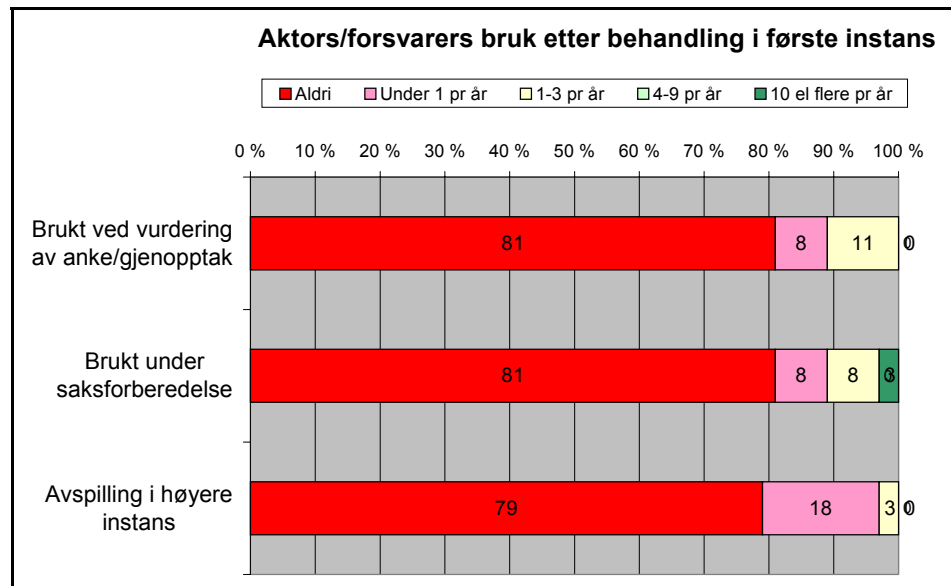
Figur 28 viser hva funksjonærer og dommere har oppgitt om pågangen fra aktører og forsvarere. Dommerne er bedt om å angi hvor ofte kopi eller utskrift er utlevert til aktører i saker dommeren har administrert, mens funksjonærene er bedt om å angi samlet hyppighet av slik utlevering.

Figur 28

Tallene bekrefter at etterspørselen har vært lav. Bare rundt 10 % av dommerne har registrert etterspørsel fra aktor eller forsvarer så hyppig som 1–3 ganger pr år. Blant funksjonærene oppgir 30 % (tre domstoler) at domstolen har fått 1–3 forespørsler fra aktorer eller forsvarere pr år. 10 % (én domstol) angir at de har fått 10 eller flere forespørsler pr år. Ved én domstol er det øyensynlig aldri utlevert noe opptak.

Figur 29 viser hva aktorer og forsvarere har svart om sin egen bruk av lydopptak etter behandling i første instans. Disse tallene er ikke nødvendigvis representative, ettersom domstolene ble bedt om å fordele spørreskjemaer til aktører med «erfaring med lydopptak». Utvalget omfatter derfor en stor andel faste forsvarere. Det er likevel interessant å konstatere at 80 % av disse aldri har brukt lydopptakene verken ved vurdering av anke eller gjenopptagelse eller ved forberedelse av en sak før behandling i annen instans. Bare drøyt 10 % har benyttet seg av opptakene mer enn én gang pr år. Andelen som har opplevd at opptaket ble avspilt i høyere instans, er også meget lavt.

Figur 29

Bruk ved vurdering av anke eller gjenopptagelse

På tross av den beskjedne bruken, fremholder flere at det viktigste anvendelsesområdet for lydopptak er ved vurdering av anke eller gjenopptagelse – og særlig det siste.

(Forsvarer:) «Jeg har støtt på tiltalte som sier at 'jeg sa det og det i herredsretten, men jeg vil nok ordlegge meg litt annerledes i lagmannsretten'. Den muligheten reduseres med lydopptak – vi kan si at 'du vil bli konfrontert med det du sa tidligere'. Men slikt skjer ikke ofte.»

Ikke alle er enige at dette er et viktig bruksområde:

(Dommer:) «Man kan jo tenke seg at lydopptak spikrer bevisene, slik at man ser at det vil være nytteløst å anke – men det tror jeg ikke noe på. Det vil iallfall ikke skje så ofte at det har noen praktisk betydning. Dommeren spikrer dette i dommen, og tiltalte 'revurderer' senere likevel. Det er naivt å tro på noen innsparing.»

Bruk under forarbeid til anke- eller gjenopptagelsessak

Flere mener også at lydopptak kan være nyttig under saksforberedelsen.

(Forsvarer:) «Lydopptak er viktig ikke bare ved *vurdering* av gjenopptagelse, men også under gjenopptagelsen – da har advokaten ikke vært inne i saken før. Det samme gjelder enkelte ankesaker.»

(Aktor:) «I ett tilfelle 'luktet' jeg at et vitne ville endre forklaring i lagmannsretten, så jeg ville være forberedt.»

I praksis kan det imidlertid være vanskelig å vite om man kan ha nytte av opptaket eller ikke:

(Forsvarer:) «I ett tilfelle kunne jeg hatt nytte av lydopptak – et vitne var veldig sikker i byretten og kom så med en helt ny forklaring i lagmannsretten; åstedet ble flyttet! Men hvordan forutser man sånt?»

Avspilling i neste instans

Det er delte meninger om lydopptak har noen naturlig plass under hovedforhandling i annen instans:

(Dommer:) «Man kan vel ikke sitte og kjøre frem og tilbake i lagmannsretten?»

(Dommer:) «I en ranssak var en av de tiltalte for syk til å møte i lagmannsretten. Statsadvokaten fant da ut at man kunne bruke opptaket av hans forklaring i herredsretten.»

(Dommer:) «Vi fikk en dom opphevet i Høyesterett fordi dommeren hadde glemt å få med i rettsboken at tiltalte samtykket i dom i forhørsretten. Hvis vi hadde hatt lydopptak da, ville det vært dokumenterbart og utvilsomt.»

Aaby³⁹ bemerker at mange vitner hun intervjuet, erkjente at de ikke husket hendelsen godt når tiden for ankeforhandling var inne, og at de ønsket å henvide til hva de sa i første instans:

«Jeg registrerte ingen vitner som oppga eller ga inntrykk av at de fikk fortalt om noe nytt i forhold til forklaringen i førsteinstansen, og det virket åpenbart at en

---

³⁹ Aaby, N: *Hva ble sagt i første instans?* Om bruken av lydopptak i norske og svenske domstoler. Studentoppgave ved Universitetet i Oslo, 2001.

avspilling av lydopptak fra førsteinstansen hadde vært en fordel for den beste opplysning av saken.»

Noen fremhever spesielt at avspilling av lydopptak vil være en bedre løsning enn henvisning til notater når forklaringer avviker i annen instans:

(Forsvarer:) «Det vil være bra å kunne konfrontere en aktør med hva han sa tidligere, hvis han nå kommer med en annen forklaring eller 'ikke husker'. Enkelte advokater leser opp hva vitnet sa i første instans – det er det egentlig ikke anledning til, men det er den eneste måten å konfrontere på i dag.»

(Forsvarer:) «Det er prosessuell usikkerhet om hvordan man skal forholde seg til hva man har notert i første instans. Notater er jo ikke etterprøvbare. Men man kan jo ikke stoppe hovedforhandlingen og si at 'vi må skaffe opptaket'. Kanskje opptaket bør følge saken? Det er interessant i over halvparten av ankesakene å få notoritet om hva som ble sagt i første instans.»

5.4 Hvorfor brukes ikke opptakene oftere?

Både gjennom intervju og spørreskjema er dommere, aktører og forsvarere bedt om å angi de viktigste årsakene til at lydopptakene har vært lite etterspurt i prøveperioden. Svarene faller i seks–syv grupper:

- ▶ Ikke behov
- ▶ Tenker ikke på det
- ▶ Konservativisme
- ▶ Taktikk
- ▶ Tar tid før bruk blir aktuelt
- ▶ For tungvint/dårlig tilrettelagt
- ▶ Dårlig lyd kvalitet

«Ikke behov»

(Dommer:) «De fleste saker er ikke så kompliserte at det er behov for å høre på dem om igjen.»

(Dommer:) «Jeg tror alle aktører følger godt med under hovedforhandlingen, og gjør seg sine notater. Behovet for å friske opp hukommelsen er vel ikke så stort. Dommen avsies raskt, og ankefristen er kort.»

(Dommer:) «Det er ikke behov for dem. Egne notater og dommen er antagelig tilstrekkelig for aktor og forsvarer.»

(Aktor:) «Jeg har ikke følt så stort behov for å be om opptak. Jeg er veldig godt fornøyd med dommerne her, så jeg anker lite, selv om jeg gjerne kunne ønsket

litt kraftigere straffeutmåling. Dommene her er lite oppsiktsvekkende – de skjeler til Høyesterett.»

(Aktor:) «Saker ankes generelt ikke på bakgrunn av tvil om hva som er sagt under rettssaken.»

(Aktor:) «Vi har hatt få ankesaker, og det har ikke vært bevisproblemer i lagmannsretten. Når det er divergens mellom politiforklaringer og rettslige forklaringer, er det godt dokumentert i rettsboken eller dommen.»

(Forsvarer:) «I lagmannsretten sitter vi med politidokumenter og dommen fra første instans og vet at klienten får store troverdighetsproblemer hvis han går fra forklaringen sin. Det vil advokaten fraråde.»

(Dommer:) «Det ankes først og fremst over straffeutmålingen. Bevisførselen er mindre viktig da.»

(Dommer:) «Aktørene mener vel at det ikke er gjengivelsesfeil av vekt i dommene. Og sakene pådømmes med ny bevisvurdering.»

(Forsvarer:) «I flertallet av sakene vil retten ha lagt vekt på det korrekte og behovet for lydbåndene er derfor ikke til stede.»

«Tenker ikke på det»

(Dommer:) «Det er vel lite kjent for aktorer og forsvarere at de kan be om å få høre opptaket.»

(Aktor:) «Man tenker ikke på at det eksisterer.»

(Dommer:) «Aktørene har ikke tenkt igjennom de muligheten dette gir. Det er nytt både for forsvarere, aktorer og dommerne selv.»

(Forsvarer:) «Dersom lydopptak blir en generell ordning, vil bruken øke, fordi man vet at opptak foreligger. Nå vet man jo ikke om en ankesak ble tatt opp i første instans.»

(Dommer:) «Vi tenker kanskje ikke på det? Og rettsvesenet er en organisasjon som er tung å endre, det tar år før ting slår igjennom. Det er bare et spørsmål om tid før lydopptakene blir mer brukt.»

«Konservativisme»

(Dommer:) «Både dommere og advokater er konservative.»

(Forsvarer:) «Man har vent seg til en måte å jobbe på. Å bruke lydopptak vil være en annen måte å forberede saken på.»

(Dommer:) «Jeg tror at noe kan tilskrives at jurister er konservative. Det er ikke noen tradisjon for å benytte lydopptak i forbindelse med saker.»

«Taktikk»

(Aktor:) «Forsvarerne vil sjelden ha nytte av å få avspilt det som har vært sagt i retten tidligere. De vil heller spille på tvil.»

(Dommer:) «Advokatene har vel ikke bruk for dette – hva skal nå de bruke det til? De vil heller ha noe å spille på, kunne si at ‘vitnet sa det og det ifølge mine notater’.»

«Tar tid før bruk blir aktuelt»

(Forsvarer:) «Slike opptak har først og fremst betydning ved spørsmål om gjenopptagelse.»

(Dommer:) «Det går jo noen år før man tenker på gjenopptagelse.»

«Tungvint/dårlig tilrettelagt»

(Dommer:) «Det mangler direktiver for hvordan lydopptak skal, eller kan, brukes i samband med rettsmidler.»

(Dommer:) «Det er jo en liten terskel, man må henvende seg og vente på å få opptaket utlevert.»

(Forsvarer:) «Opptakene er litt tungt tilgjengelige. Jeg vet ikke hva som skal til for å få dem ut, det står ikke noe om det i forskriften. Kanskje det ville vært mer bruk om alle parter hadde sin kopi?»

(Forsvarer:) «Det kan være en barriere at man må ordne utskrift selv, og jeg har måttet kjøpe inn teknisk utstyr til dette. Det ville være en fordel å kunne rekvirere utskrift fra retten.»

(Forsvarer:) «Det blir ekstraarbeid av det. Det er litt tungvint, det er en del praktiske ting som må håndteres.»

«Dårlig lyd kvalitet»

(Dommer:) «Dårlig kvalitet!»

(Aktor:) «Kvaliteten har vært dårlig.»

Det er vanskelig å si hvilke av disse årsakene som er viktigst. Aaby⁴⁰ ser ut til å legge mest vekt på konservatisme:

«Jeg har registrert at det råder en konservatisme i domstolene på dette området, og en etter min mening misforstått tro på bevisumiddelbarhet.»

Samtidig er det ganske sikkert korrekt at det i mange saker ikke er behov for å gjøre bruk av lydopptakene. Det behøver ikke å være noe avgjørende moment i vurderingen av lydopptak som generell ordning (se avsnitt 7.4, s 94).

Dersom ordningen skal gjøres permanent, bør departementet og domstolene under enhver omstendighet se det som en oppgave å tilrettelegge for god lyd kvalitet og høy tilgjengelighet.

5.5 Funn og anbefalinger oppsummert

- ▶ Under 10 % av dommerne opplevd at et opptak er blitt avspilt under samme hovedforhandling. De fleste tviler på om det vil være behov for slik avspilling. Blant aktorer og forsvarere har imidlertid nær en fjerdedel erfaring med slik avspilling.
- ▶ Utnyttelsesgraden av opptakene internt i domstolene har vært svært lav. Bare vel 10 % av dommerne angir at de har benyttet lydopptak under domsskrivning mer enn én gang pr år. Nær 80 % har aldri gjort det i løpet av prøveperioden.
- ▶ De fleste domstolene ser ut til å ha fått mindre enn én forespørsel pr år fra aktorer eller forsvarere om kopi eller utskrift av opptak. Flere fremholder likevel at lydopptak bør kunne ha en viktig funksjon ved vurdering av og forberedelse til anker og gjenopptagelser. Det ser ut til

---

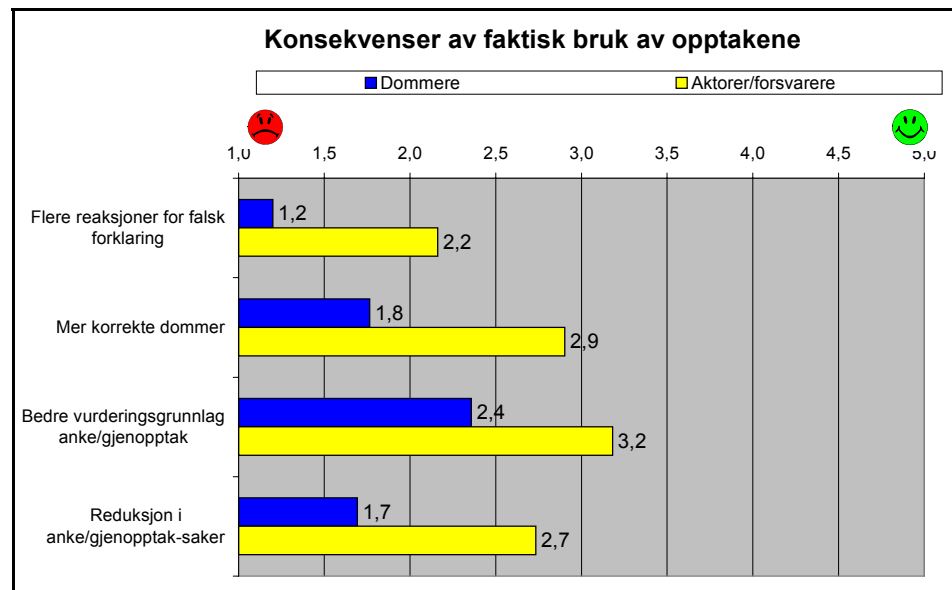
⁴⁰ Aaby, N: *Hva ble sagt i første instans?* Om bruken av lydopptak i norske og svenske domstoler. Studentoppgave ved Universitetet i Oslo, 2001.

å være noe mer tvil om det vil være noe større behov for å spille av opptak i annen instans.

- ▶ Ifølge dommere, aktorer og forsvarere kan det være flere årsaker til at lydopptak sjelden spilles av. Én viktig grunn er at det ikke er noe behov for det i de fleste saker. En annen viktig grunn er at aktørene ikke tenker over muligheten, eller er konservative når det gjelder utnyttelse av nye hjelpemidler. Et tredje sett av grunner er at det er tungvint å benytte lydopptak, og at disse ofte har vist seg å ha for dårlig lyd kvalitet. Dette siste bør Justisdepartementet kunne gjøre noe med dersom lydopptak blir en permanent ordning.

6 KONSEKVENSER AV BRUK

Figur 30 oppsummerer hva dommere og aktorer/forsvarere mener om direkte konsekvenser av faktisk bruk av opptakene. Som det fremgår, er det få som har noen stor tro på at slik bruk har hatt noen større virkning så langt. Dommerne er enda mer forbeholdne enn advokatene.

Figur 30

Det må understrekes at spørreskjemaet har bedt om vurderinger av konsekvenser *hittil*. Under intervjuene har mange dommere og advokater gitt uttrykk for at lydopptak har et potensiale som ikke er utløst ennå, og at opptakene kan få større betydning dersom ordningen blir permanent og ordningen mer utbredt.

6.1 Flere reaksjoner for falsk forklaring?

Gjennom intervjuene har mange påpekt at falsk forklaring sjelden forfølges av påtalemyndighetene, og at dette burde prioriteres høyere.

(Forsvarer:) «Både advokater og dommere er enige om at det lyves mye i retten – men det er ikke så lett å ta dem direkte, de ‘husker ikke’.»

Slik situasjonen har vært i løpet av prøveperioden, mener over 60 % av advokatene at lydopptak ikke har medvirket til flere reaksjoner; bare 13 % mener det motsatte. For dommerne er tallene 75 % og 15 %.

Noen ser frem til økt bruk av lydopptak i slike sammenhenger:

(Forsvarer:) «Det er disiplinerende at man kan konfrontere folk når de ‘tilpasser’ forklaringen sin etter en ‘prøverunde’ i første instans. Det er den beste måten å få redusert løgnene på. Dem er det mange av.»

Andre mener lydopptak vil tilføre lite:

(Aktor:) «Det er sjelden tvil om hva som faktisk har vært forklart. Vi har forfulgt falske forklaringer noen ganger, men lydopptakene har ikke vært tema.»

(Dommer:) «Jeg har ikke hørt om at lydopptak har vært brukt i tiltale for falsk forklaring. I en tidligere sak ba aktor om at en forklaring ble protokollert med tanke på slik tiltale – da endret vedkommende forklaring på stedet.»

(Dommer:) «Spørsmålet om falsk forklaring blir like godt ivaretatt om man protokollerer noen linjer i rettsboken. Det gjør kanskje sterkere inntrykk om utsagnene finnes på bånd, men det er marginalt.»

6.2 Bedre vurderingsgrunnlag for dommer i første instans?

Avspilling av lydopptak kan gi dommeren et bedre vurderingsgrunnlag når dommen skal skrives. Blant dommerne mener imidlertid nær to tredjedeler at utnyttelse av lydopptak ikke har ført til «mer korrekte dommer» hittil. Bare 5 % sier det motsatte. Det er ganske oppsiktsvekkende.

En åpenbar forklaring er at få dommere har gjort bruk av opptakene under domsskrivning (jvf avsnitt 5.2, s 73). Det er nok grunn til å tro at bruken vil ta seg opp dersom lydopptak blir en permanent ordning – men ikke alle er overbevist om det.

(Dommer:) «En sak *kan* jo 'henge' på noen punkter. F eks kan meddommerne være uenige om hva som egentlig ble sagt.»

(Dommer:) «Jeg tror ikke lydopptakene har hatt noen slik effekt, så lenge vi ikke tar oss tid til å høre på dem. Store saker tar 6–8 uker; det ville ta like lang tid å spille av opptakene. Vi bygger på notatene våre. Men om de er dårlige, vet vi jo at vi kan finne tilbake til hva som ble sagt.»

(Dommer:) «Hvis det er rettssikkerhetsgevinster en er ute etter, ser jeg ikke bort fra at domsproduksjonen kan bli bedre ved hjelp av lydopptak. Men gevinsten vil være marginal og ikke målbar. Vi er på hugget i retten, noterer det vi vet vi får bruk for, og stopper om nødvendig folk for å notere.»

Én dommer antyder at bruk av lydopptak kan ha en positiv effekt selv om domsslutningen blir den samme:

(Dommer:) «Jeg tror *premissene* blir mer korrekte, men jeg vet ikke om *resultatet* blir noe annerledes.»

Blant aktorer og forsvarere mener 30 % at prøveordningen ikke har ført til mer korrekte dommer, mens nær 25 % mener at lydopptakene allerede har hatt en slik effekt.

(Aktor:) «Dommene her har vært gode over lang tid; det har vært lite anker helt siden 1995.»

(Forsvarer:) «Jeg tror ikke dommerne lytter til opptakene. Men de blir kanskje nøyere med hvordan de siterer vitner? – siden advokatene kan vedlegge utskrift av lydopptaket og påpeke 'feilaktig faktum'.»

6.3 Bedre vurderingsgrunnlag før anke eller gjenopptagelse?

Flere dommere bemerker at den potensielle gevinsten ved lydopptak er størst i gjenopptagelsessaker, og uttrykker forbauselse over at man i Sverige sletter opptakene når dommen er rettskraftig. Det påpekes bl a at en gjenopptagelseskommisjon vil ha nytte av lydopptakene.

Bare 20 % av dommerne tror at prøveordningen har medført reduksjon i antall anker og gjenopptagelsesbegjæringer. Drøyt 50 % mener at det ikke har vært noen slik effekt. Flere mener det er for tidlig å besvare spørsmålet;

av disse mener noen at lydopptak trolig vil føre til reduksjoner på lengre sikt.

(Dommer:) «Det er klart at antall anker er redusert. Mulighetene er mindre til å komme med en helt ny versjon i lagmannsretten.»

(Dommer:) «Folk blir mindre fristet til å forsøke seg på gjenopptagelse når de i så fall må forklare hvorfor de sier noe annet nå enn forrige gang. Flere vil resignere. Gjenopptagelse vil da bare bli aktuelt ved rene feilgrep, og de er få.»

(Dommer:) «Lydopptakene vil vel kunne få en slik funksjon, når advokaten kan gå gjennom saken med klienten og vise at det ikke vil være noe å hente.»

I prinsippet burde aktorer og forsvarere være nærmere til å vurdere denne typen effekt enn dommerne. Det er desto mer interessant at de ser noe annerledes på det. Andelen som mener at lydopptak ikke har ført til færre anker og gjenopptagelsesbegjæringer, er på drøyt 30 %, mens andelen som mener at dette allerede er skjedd, er på 45 %. Også prognosene varierer:

(Forsvarer:) «Jeg tror det [vil få en slik effekt] – men det vil være umulig å måle.»

(Forsvarer:) «Det vil neppe skje. Tiltalte som er dømt i første instans og ikke har noe å tape, vil anke uansett. Det samme vil påtalemyndigheten om de tror bevisene holder.»

6.4 Bedre forarbeid før anke eller gjenopptagelse?

Som vi så i avsnitt 5.3 (jvf figur 29 på s 76) har lydopptakene vært lite i bruk blant aktorer og forsvarere. De som har benyttet seg av opptakene, har imidlertid hatt god nytte av dem – så sant de holdt tilstrekkelig teknisk kvalitet.

(Aktor:) «Under forarbeidet til ankebehandlingen av en større sak, som tok 6 uker i første instans, lyttet jeg til mitt eget innledningsforedrag for å avgjøre hva som burde presenteres for lagmannsretten. Det var veldig nyttig! Notatene mine besto mest av stikkord.»

(Forsvarer:) «Jeg har brukt lydopptak under forberedelsen av en anke. Det er veldig relevant der.»

Det påpekes imidlertid at det foreløpig er litt uryddige forhold rundt bruken av lydopptak:

(Forsvarer:) «Vi må få klarere rutiner. Dersom én side ønsker å gjøre bruk av lydopptak, må dette opplyses, og motparten må få lese, som andre sakspapirer. Dette syndes det mot, det er en uting. Vi måtte ha halvannen dags utsettelse i en sak der aktor ville ha med hele opptaket.»»

6.5 Bedre vurderingsgrunnlag i annen instans?

Aktorer og forsvarere er ikke spurt systematisk om lydopptak har gitt et bedre vurderingsgrunnlag i annen instans. De som har uttalt seg om dette i intervju, har gjerne sagt at det er for tidlig å mene noe om det siden opptakene nesten aldri har vært benyttet. Enkelte mener dette vil vedvare:

(Aktor:) «I lagmannsretten vektlegger de det som fremkommer der. Som aktor kan jeg foreholde vitner hva de har sagt tidligere – dommerne noterer, men ønsker ikke noen avspilling. De 'legger til grunn at det er divergerende forklaringer' og vurderer troverdigheten.»

6.6 Funn oppsummert

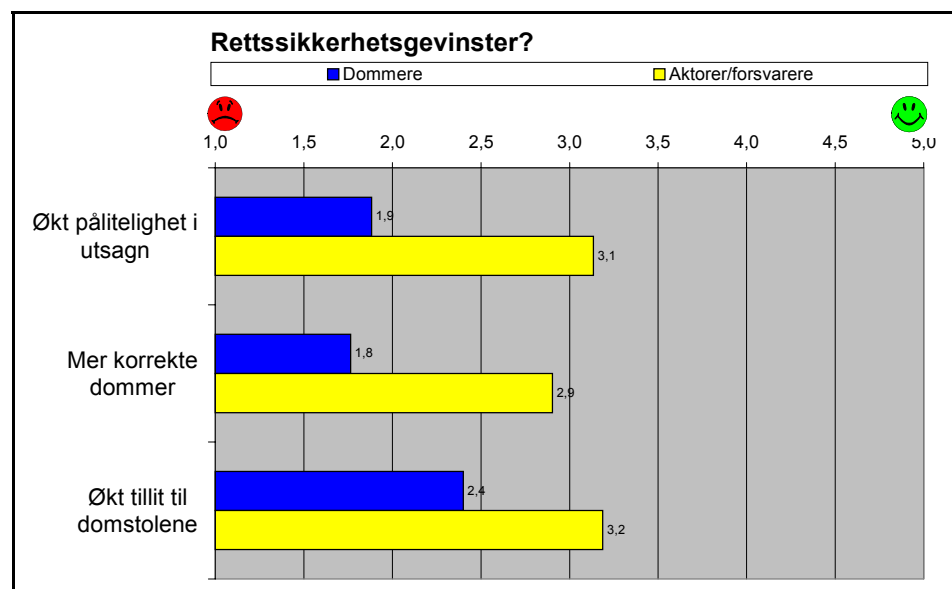
- ▶ Mange påpeker at falsk forklaring sjelden forfølges av påtalemyndighetene. Flertallet mener at lydopptak ikke har medvirket til flere reaksjoner så langt.
- ▶ En uventet lav andel – bare 5 % – av dommerne angir at utnyttelse av lydopptak har ført til mer korrekte dommer. Én åpenbar årsak er at dommerne i svært liten grad har gjort bruk av opptakene under domsskrivning. Blant aktorer og forsvarere mener nær 25 % at prøveordningen har ført til mer korrekte dommer, mens 30 % mener at de ikke har det.
- ▶ Mange fremholder at gjenopptagelsessaker er det mest interessante anvendelsesområdet for lydopptak. Imidlertid tror bare 20 % av dommerne at prøveordningen har medført reduksjon i antall anker og gjenopptagelsesbegjæringer. ser noe annerledes på det. Blant aktorer og forsvarere er andelen som mener at dette allerede er skjedd, betraktelig høyere – 45 %.

- ▶ Som vi tidligere har sett, har lydopptak bare unntaksvis vært benyttet av aktorer og forsvarere under saksforberedelse. De som har benyttet seg av opptakene, har imidlertid hatt god nytte av dem.
- ▶ Pga beskjeden bruk har lydopptakene hatt lite å si for vurderingsgrunnlaget i annen instans. Det er vanskelig å ha noen sikker mening om hvorvidt dette vil endre seg hvis lydopptak blir en permanent ordning.
- ▶ Spørreskjemaet har bedt om vurderinger av konsekvenser *hittil*. Lydopptak kan ha et potensiale som først utløses når ordningen blir mer utbredt.

7 NYTTE/KOSTNADSVURDERINGER

Evalueringen omfatter ingen fullstendig nytte/kostnads-analyse. Dommere, aktorer og forsvarere er imidlertid bedt om å vurdere noen nytte/kostnads-spørsmål.

Figur 31 nedenfor oppsummerer dommers og advokaters syn på hvilke rettsikkerhetsgevinster man har oppnådd gjennom prøveordningen.⁴¹ Igjen er det slående at aktorer og forsvarere i gjennomsnitt ser større gevinster enn det dommerne gjør. Dommernes gjennomsnittsvurdering er svært låber, med skårer mellom 1,8 og 2,4. Med snittskårer mellom 2,9 og 3,2 ligger heller ikke advokatenes gevinstvurderinger spesielt høyt, men de er iallfall i nærheten av skårer vi kan regne som positive (jvf avsnitt 1.4, s 18).

Figur 31

Som for figur 30 er det viktig å huske at respondentene har tatt stilling til gevinster av *prøveordningen* – ikke av lydopptak som generell og innarbeidet del av norsk straffeprosess.

⁴¹ Synspunktene på hvorvidt ordningen har ført til mer korrekte dommer er allerede referert (jvf avsnitt 6.2 og figur 30), men inkluderes i figur 31 for fullstendighetens skyld.

7.1 Økt respekt for vitneansvaret?

Blant aktorer og forsvarere sier 45 % seg helt eller delvis enige i at «lydopptak har ført til økt pålitelighet i utsagn i retten». Andelen som er helt eller delvis uenige i utsagnet, er 35 %.

Dommerne er mer pessimistiske. Nær to tredjedeler er helt eller delvis uenige; bare 20 % sier seg helt eller delvis enige.

Intervjuutsnitt som belyser disse synspunktene er tatt inn i avsnitt 3.1 ovenfor (s 49).

7.2 Mer korrekte dommer?

Juristenes syn på prøveordningens innvirkning på domskvaliteten i første og annen instans er omtalt i avsnitt 6.2 og 6.5 ovenfor (s 84 og 87). Særlig dommerne mener at effekten har vært minimal så langt.

7.3 Økt tillit til domstolene?

Blant dommerne sier 20 % seg helt eller delvis enige i at «lydopptak har ført til økt tillit til domstolene». Andelen som er helt eller delvis uenige, er 55 %. Advokatene ser noe lysere på det – 35 % mener prøveordningen har hatt en slik effekt, mens bare 25 % mener det ikke er tilfellet.

Under intervjuene har juristene gjerne uttalt seg om hva de tror effekten vil bli på lengre sikt dersom lydopptak blir en ordinær del av vår rettsordning. Her regner mange med et potensiale for økt legitimitet for rettsvesenet.

Noen er opptatt av at *innsyn og etterprøvbarhet* er tillitsskapende i seg selv:

(Dommer:) «Økt innsyn i det som skjer i domstolene vil skape økt tillit. Med lydopptak kan det føres kontroll med hva som faktisk skjedde.»

(Dommer:) «Domstolene har jo vært åpne siden 1915, det er bare å komme og høre. Men etterprøvbarhet er et godt virkemiddel.»

Andre fremhever at lydopptak vil gjøre det mulig for domstolene å imøtegå *urettmessig kritikk*:

(Aktor:) «Hvis det blir allment kjent at vi har lydopptak som man kan høre om igjen, vil folk føle at vi har en høyere grad av rettssikkerhet. Den følelsen er svekket etter flere saker i mediene der kjente personer engasjerer seg. Lydopptak vil føre til at en del kritikk forstummer.»

(Dommer:) «Ved gjenopptagelsessaker der domstolen blir hengt ut, ville det hjelpe om vi hadde lydopptak og kunnet dokumentere at saken ble gjennomført på en skikkelig måte.»

Enkelte fremhever muligheten til å blokkere eller forfølge *falske forklaringer*:

(Dommer:) «Presseoppslagene om Orderud-saken viser at folk synes det er merkelig at det ikke gjøres lydopptak. Man skal ikke kunne lure seg unna det man sa.»

(Dommer:) «Jeg tror at lydopptak er med på å styrke rettssikkerheten allerede ved at man har *muligheten* til å kunne gå tilbake og undersøke hva som faktisk utspant seg i rettssalen. Jeg tror det på sikt vil kunne styrke legitimiteten til domstolene. Dette forutsetter kanskje at påtalemyndighetene er mer aktive i forhold til å følge opp overfor falske forklaringer.»

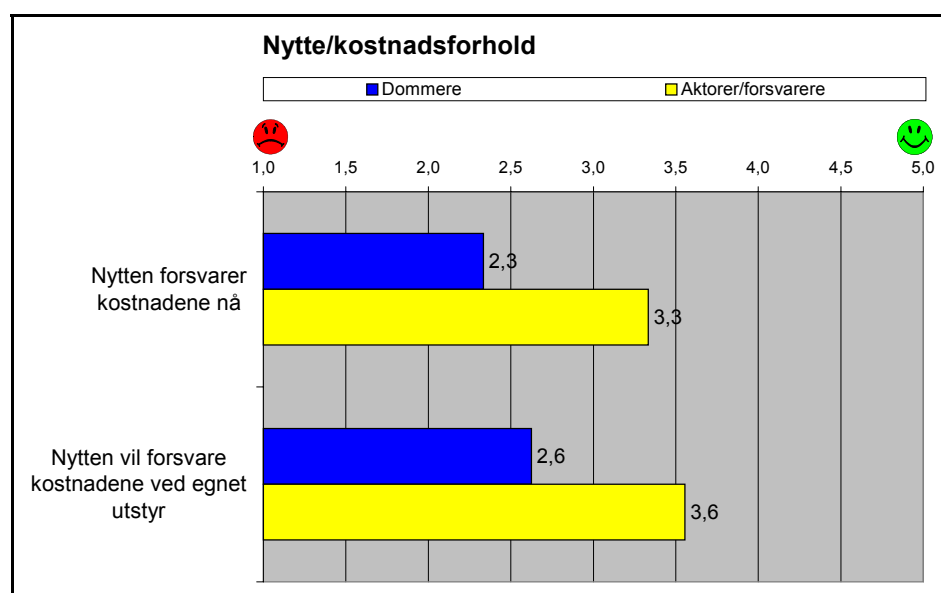
Endelig er det noen som påpeker muligheten til å *disiplinærforfølge dommere*:

(Forsvarer:) «Dommere kan jo bli tatt om de er sleivkjefet. For ti år siden kunne du få hakeslepp over hva dommere sa, hvordan de behandlet tiltalte.»

(Dommer:) «Når vi får en disiplinærnevnd for dommere, kan lydopptak være glimrende – man kan spille av hele saken og vurdere om dommeren har oppført seg ufint.»

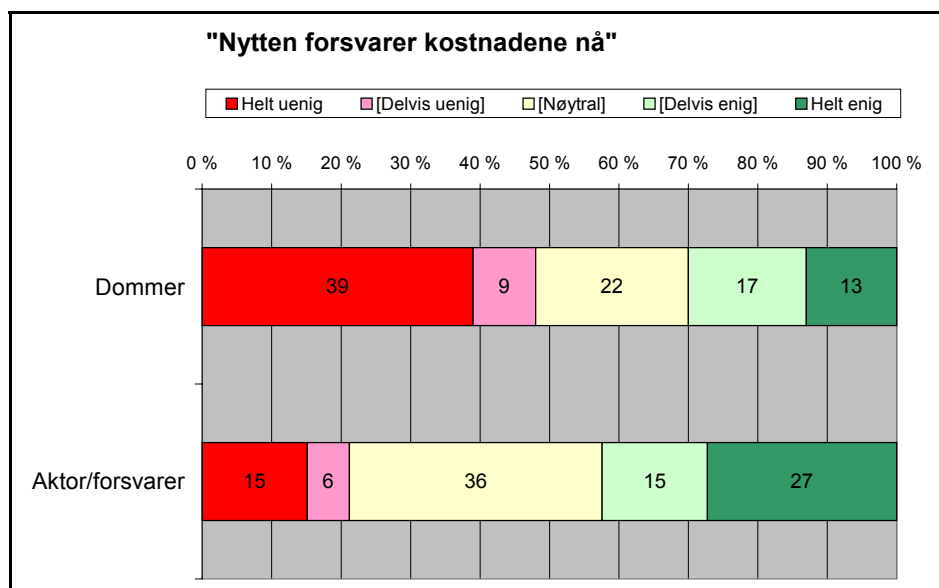
7.4 Vurdering av nytte/kostnadsforholdet

Dommere, aktorer og forsvarere er bedt om å vurdere hvorvidt de synes nytten forsvarer kostnadene ved dagens utstyr og bruk, og hvorvidt de mener at nytten vil forsvere kostnadene såfremt man benytter egnet opptaksutstyr. Gjennomsnittsskårene fremgår av figur 32 nedenfor. Aktorer og forsvarere mener i gjennomsnitt at nytten forsvarer kostnadene – eller iallfall vil gjøre det dersom egnet opptaksutstyr benyttes (snittskårer 3,3 og 3,6). Dommerne er mer forbeholdne (snittskårer 2,3 og 2,6).

Figur 32

Figur 33 gir noen flere detaljer om svarfordelingen blant henholdvis dommere og advokater når det gjelder nytte/kostnadsforholdet med dagens utstyr og bruk. Som vi ser vurderer nær 50 % av dommerne dette forholdet som mer eller mindre negativt, mens 30 % ser det som positivt. Blant advokatene mener drøyt 20 % at nytten ikke forsvarer kostnadene i dag, mens vel 40 % mener det motsatte.

Figur 33

Intervjuene har gitt et rikt utvalg av positive og negative vurderinger av nytte/kostnadsforholdet.

Negative vurderinger av dagens nytte/kostnadsforhold

Flere henviser til den lave etterspørselen, og mener at ordningen er for dyr, særlig når man tar brukshyppigheten i betraktning:

(Funksjonær:) «Det er ikke noe særlig etterarbeid. Jo bedre rutiner man har, jo raskere går det. Men det er dyrt i forhold til etterspørselen! – ikke pga tidsforbruket vårt, men pga utstyrsinvesteringene.»

(Aktor:) «Ordnningen synes for kostbar i forhold til nytteeffekten.»

For ganske mange virker det bortkastet og meningsløst å administrere lydopptak som ikke benyttes:

(Funksjonær:) «Det er litt negativt at det er så liten etterspørsel. Det virker litt meningsløst å drive med dette!»

(Dommer:) «Jeg vil ikke se bort fra at det kan dukke opp en ny Liland-sak – men skal vi drive på med alt dette for noen få sakers skyld? Det er litt meningsløst hvis det dette dreier seg om, er gjenopptagelsessaker. Men er dét hensikten, skal jeg lojalt spille med.»

(Dommer:) [«Er det bortkastet med lydopptak?»] «Det virker slik – når de er så lite brukt? Så langt overstiger kostnadene nytteverdien. Men jeg vil ikke uten videre legge det bort. Det tar tid å få aktørene til å forstå og bruke muligheten.»

(Dommer:) «Pr i dag er lydopptak bortkastet tid. Lydopptak kan få en funksjon gjennom endring i straffeprosessuelle regler, men slike endringer vil ikke forbedre kvaliteten på arbeidet i domstolen.»

Positive vurderinger av dagens nytte/kostnadsforhold

Blant både advokater og dommere er det svært mange som mener at brukshyppigheten må være underordnet i en nytte/kostnadsvurdering der rettssikkerhet må være hovedhensynet:

(Forsvarer:) «Brukshyppigheten er ikke relevant for vurderingen av ordningen. Det er naturlig at det meste går til lagring; de fleste saker får en riktig avgjørelse. Vi må ta oss råd til dette! Vi har ikke råd til å ha et rettssystem som ikke fungerer skikkelig.»

(Forsvarer:) «Det er unntaksvis man trenger det, men det er desto viktigere da.»

(Dommer:) «Det er ikke noe problem at opptakene er lite brukt. Lydopptak er en rettssikkerhetsgaranti. Den ene gangen man har bruk for opptaket forsvarer ressursinnsatsen.»

(Dommer:) «Det er en rettssikkerhetsgaranti at vi *har* opptak. Muligheten til å gjøre bruk av dem har en egenverdi som ikke kan måles i penger.»

(Aktor:) «Rettssikkerhetsfølelsen er viktig. Kravene øker. Vi har førti år gamle gjenopptagelsessaker der vitner er døde eller alkoholisererte – det ville utvilsomt vært en fordel om vi hadde lydopptak da. Det er vanskelig å leve med tvil om hva som egentlig ble sagt i slike tilfelle. Dét er grunn nok!»

(Forsvarer:) «Det viktigste er at sakene *blir* tatt opp, at man *kan* gå tilbake. Liland-saken er det klassiske eksempelet – uten de ulovlige lydopptakene, ville det ikke blitt noen gjenopptagelse.»

(Dommer:) «Faktisk bruk av opptakene er bare en flik av totalnyttens. Verdien ligger i at man *vet* at saken blir tatt opp, at man har tilsyn med domstolen, og at løgner kan kontrolleres.»

(Dommer:) «Hvordan takserer man rettssikkerhet? – og domstolenes legitimitet? Jeg synes det er verdt det. Et moderne demokrati bør styrke rettssikkerheten med lydopptak.»

(Aktor:) «Vi bør ha dette selv om opptakene er lite brukt. Jeg er klar over at det samler seg opp mye på lager, men rettssikkerheten bør veie veldig tungt.»

Noen peker også på andre typer nytte som kan begrunne lydopptak som generell ordning:

(Dommer:) «Lydopptak bør være hovedregelen. Det er et veldig nyttig hjelpemiddel for dommeren i kompliserte saker – man kan slappe litt mer av, skrive litt mindre og rette oppmerksomheten mer mot det som skjer i retten.»

(Dommer:) «Det er viktig å sikre bevis i alvorlige saker – en fordel hvis vitne dør eller reiser utenlands, og det er vanskeligere for aktører å endre/tilpasse forklaring.»

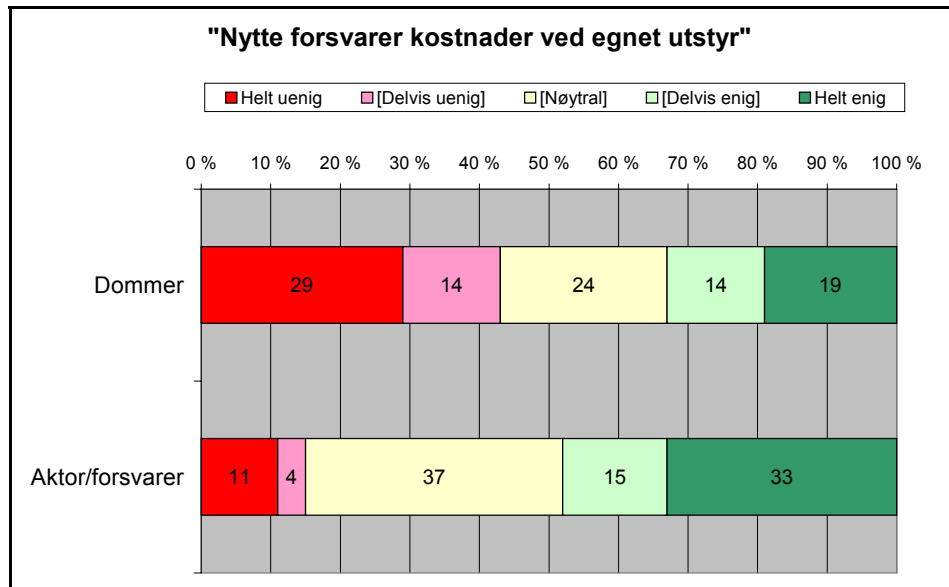
(Aktor:) «Lydopptak kunne med fordel vært brukt som 'læremiddel' i egen skolering og forbedring, og i opplæring av nye aktører, forsvarere og dommere.»

Nytte/kostnad ved mer utstrakt bruk av optimale tekniske løsninger

Figur 34 detaljerer hvordan juristene ser på nytte/kostnadsforholdet «såfremt man benytter egnet opptaksutstyr». Sammenligner med resultatene i figur 33 kan vi konstatere at andelen dommere som ser negativt på nytte/kostnadsforholdet, da er noe lavere (vel 40 % mot nær 50 %). Andelen som stiller seg udelt positivt øker også noe, fra 13 til 19 %. Totalandelen som vurderer nytte/kostnadsforholdet som positivt, er imidlertid omtrent det samme. Blant aktører og forsvarere synker andelen negative vurderinger fra vel 20 til rundt 15 %, mens andelen positive vurderinger øker fra vel 40 til nær 50 %.

(Dommer:) «Jeg vil ikke ha noen innvendinger mot lydopptak dersom man får tilpasset utstyret til rettssalen.»

(Dommer:) «Hvis man ikke får dette teknisk lytefritt, vil ikke opptakene bli brukt. Utstyret må være enkelt å betjene, lydkvaliteten må være god, og det må være lett å finne igjen utsagn.»

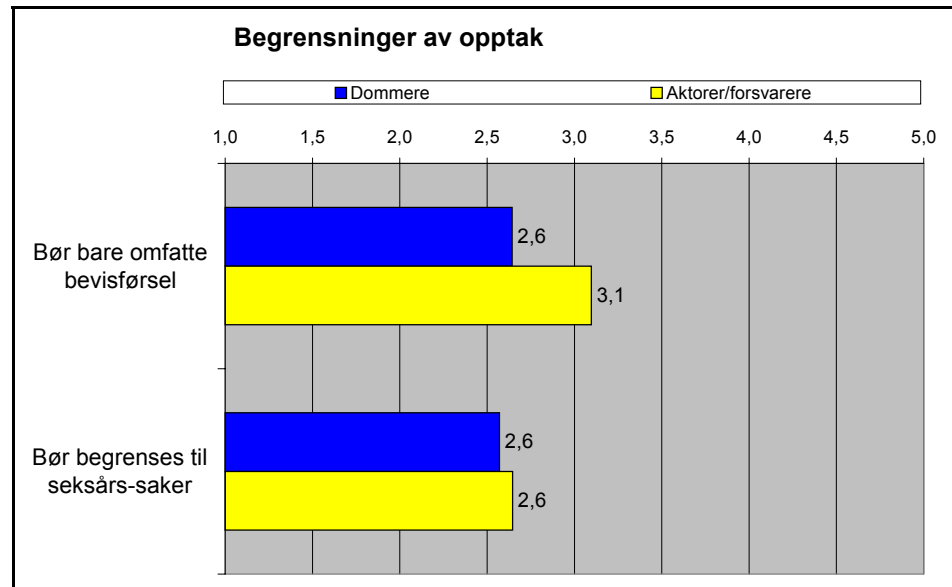
Figur 34

7.5 Begrensninger i bruken?

Hvilke saker som tas opp og hvilke deler av hovedforhandlingen som inkluderes varierer noe mellom prøvedomstolene. Ett alternativ har vært å begrense opptakene til bevisførselen, slik at innledningsforedrag, prosedyrer og eventuell rettsbelæring ikke kommer med. Et annet alternativ er å avgrense opptakene til saker med mer enn seks års strafferamme (ofte kalt «toinstanssaker»). Figur 35 oppsummerer juristenes syn på dette.

Bare ta opp bevisførselen?

Dommere og advokater avviker merkbart i vurderingen av hvorvidt opptakene bør begrenses til bevisførselen. Blant dommerne er bare drøyt 30 % helt eller delvis enige i dette, mens nær 50 % er imot. For advokatene er andelen helt eller delvis enige nær 50 % ja – 40 % er helt eller delvis uenige.

Figur 35

(Dommer:) «Jeg tar opp alt, f eks om tiltalte ber om ny forsvarer ... det gjør ikke noe om filen blir stor.»

(Dommer:) «Det enkleste er å ta opp alt, selv om det kanskje ikke er behov for å ta opp innledningsforedragene.»

(Forsvarer:) «Teoretisk kan det oppstå spørsmål om hva som ble sagt under prosedyrene, med tanke på saksbehandlingsfeil. Når utstyret først er installert, er det greiest å ta opp alt.»

(Aktor:) «Det er en fordel å ha helheten – særlig innledningsforedragene, de formuleringer som velges om sakens faktum og bevisvurderingen påvirker rettens oppfatning.»

(Advokat:) «I utgangspunktet kan opptaket begrenses til bevisførselen. Men de er også nødvendige i innledende fase av hovedforhandlingen der det tas opp viktige prosessuelle spørsmål.»

(Forsvarer:) «Hvor stor besparelse vil dét gi? Når man først tar opp? Men bevisførselen er viktigst, hvis det skal være dét det står på.»

(Aktor:) «Man kan kanskje kutte ut prosedyrene? Dommeren lukker jo ørene litt når prosedyrene er på sitt verste. Men innledningsforedragene bør kanskje ikke kuttes? Der trekker man opp rammene og dommerne får sitt første inntrykk av saken. Meddommere kan la seg påvirke dersom innledningsforedrag er lite objektivt.»

(Dommer:) «Jeg tar bare opp bevisførselen – verken innledningsforedrag eller prosedyrer. Det er dét som er relevant å etterprøve. Men jeg vil ikke anbefale noen restriksjoner.»

Enkelte bemerker at det iallfall vil være naturlig å inkludere dommerens rettsbelæring ved opptak i lagmannsretten.

Én dommer foreslår en ganske kraftig begrensning i hva som tas opp:

(Dommer:) «Det foreligger som regel rapporter med politiforklaringer. Hvis tiltalte eller et vitne først sier noe annet enn det som framgår av rapportene, er de normalt enig i at de husket bedre i politiavhøret kort etter hendelsen. Lydopptak bør begrenses til en oppsummering av rettens formann av det som partene begjærer registrert som er nytt eller avvikende i forhold til politiforklaringen.»

Evaluatorslutter seg til dem som mener en bør, eller iallfall like gjerne kan, ta opp hele saken dersom lydopptak blir en permanent ordning. Det er mer brytsomt å administrere delopptak, og i en gitt situasjon kan det være av betydning å kunne gå tilbake til utsagn som ligger utenfor bevisførselen, jvf intervjuutsnitt på s 86 og 97.

Bare ta opp «seksårssaker»?

Særlig blant dommerne er det et klart flertall mot å begrense opptakene til saker med minst seks års strafferamme. Bare vel 25 % sier seg helt eller delvis enige i dette, mens 60 % sier nei. Aktorer og forsvarere fordeler seg jevnere, med 35 % ja og vel 40 % nei.

(Forsvarer:) «En bør kanskje vurdere sannsynlighetsgraden for at faktum er bevist? Man kan droppe lydopptak i mange éndagssaker med 30 dagers fengsel, der kan man leve med en og annen feil. Men sedelighetssaker er inkriminerende selv om strafferammen er lavere enn seks år.»

(Forsvarer:) «Så sant det er mulig, bør alt tas opp. Rettssikkerhetshensynet gjelder uansett. Fengsel er ille nok – og man kan jo også få tre år i en sak med seks års strafferamme.»

(Dommer:) «Jeg er veldig imot å begrense lydopptakene til seksårssaker. Alle har det samme krav på notoritet og rettssikkerhet.»

(Aktor:) «For personen som er uskyldig domfelt, har det liten betydning om strafferammen er fire eller seks år!»

(Dommer:) «Det er farlig å avgrense opptakene til seksårssaker. Et justismord er like ille om dommen er på fem år. Stempelet som 'straffet' kan svi like meget om straffen er på noen få måneder.»

Evaluator slutter seg til dem som mener at også saker med kortere strafferamme enn seks år bør tas opp dersom lydopptak innføres som generell ordning.

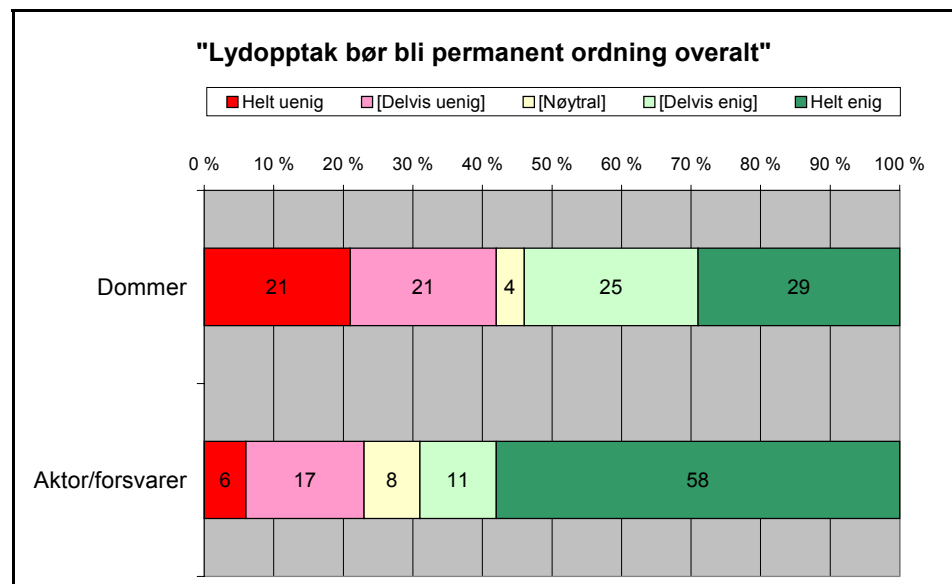
7.6 Funn og anbefalinger oppsummert

- ▶ Dommernes gjennomsnittsvurdering av oppnådde rettssikkerhetsgevinster så langt er ganske negativ. Heller ikke advokatenes gevinstvurderinger ligger spesielt høyt, men heller mot det positive.
- ▶ Aktorer og forsvarere mener i gjennomsnitt at nytten ved lydopptak vil forsvare kostnadene. Dommerne er mer forbeholdne. Flere henviser til den lave etterspørselen, og mener at det er dyrt og meningsløst å administrere lydopptak som ikke benyttes. Svært mange mener imidlertid at brukshyppigheten er underordnet og at rettssikkerhetshensyn taler for lydopptak som generell ordning. Nytte/kostnadsvurderingen er i gjennomsnitt noe mer positiv dersom man forutsetter at det benyttes egnet opptaksutstyr. Evaluator er enig i at brukshyppigheten ikke bør være avgjørende. Bruken vil dessuten ganske sikkert ta seg opp dersom lydopptak blir en generell ordning og utstyret blir bedre tilpasset.
- ▶ Bare et mindretall av dommerne mener at opptakene bør begrenses til bevisførselen. Advokatene er noe mer innstilt på dette. Særlig blant dommerne er det et klart flertall mot å begrense opptakene til saker med minst seks års strafferamme. Evaluator ser lite som taler for å begrense opptakene dersom lydopptak blir en generell ordning.

8 BØR LYDOPPTAK INNFØRES SOM PERMANENT ORDNING?

8.1 Synspunkter fra dommere, aktorer og forsvarere

Når alt kommer til alt, mener vel 55 % av dommerne at lydopptak i straffesaker bør innføres permanent i samtlige domstoler. Vel 40 % er uenige (snittskåre 3,1). Blant advokatene stiller nær en fjerdedel seg negative til lydopptak som generell ordning, mens så godt som 70 % går inn for det (snittskåre 4,0). Svarfordelingen er gjengitt i detalj i figur 36 nedenfor.

Figur 36

Noen ser ikke hensikten med ordningen:

(Dommer:) «Jeg vil ikke si at dette er noen stor belastning, men alle vil at det de driver med skal være meningsfylt. Hva er hensikten med dette? Justisdepartementet har aldri klargjort det.»

(Dommer:) «Ordningen bør begraves så fort som mulig. Derimot bør ordningen innføres hos politiet – der én person avhører og protokollere. Det er disse forklaringene som er beheftet med feil og som skulle ha vært tatt opp.»

Andre mener at lydopptak burde være en selvfølge i dag:

(Forsvarer:) «Lydopptak bør absolutt bli en generell ordning. Jeg har tro på dette som en rettssikkerhetsgaranti.»

(Forsvarer:) «Folk stusser jo over at det som fremkommer i retten, ikke nedtegnes! At alt avhenger av hva dommeren skriver ned.»

(Dommer:) [«Er dette bryet verdt?»] «Ja, det må det være! Særlig fordi det blir mindre risiko for endrede forklaringer i neste instans.»

(Dommer:) «Jeg er fryktelig forbauset over at opptakene ikke brukes mer. Vi oppdager jo stadig at folk forklarer seg annerledes i lagmannsretten. Advokatene vil kanskje bli de hyppigste brukerne, men det er påtalemyndigheten og domstolen som burde være mest interessert, for vitner går nok oftest bort fra prov som gikk i fellende retning.»

(Dommer:) «Det er jo en trygghet at vi *kan* gå tilbake om det er noe som er viktigere enn vi trodde. Jeg mener vi er på rett kurs og at lydopptakene bør fortsette. Det er strid om alt nytt! Det må bli en del av hverdagen.»

Flere fremholder for øvrig at lydopptak ikke bør begrenses til straffesaker:⁴²

(Dommer:) «Det bør gis retningslinjer for bruk av lydopptak i sivile saker, særlig for saker uten fri rådighet.»

(Dommer:) «Når lydutstyr installeres, bør det benyttes i alle rettsmøter og ikke bare i straffesaker. I gjenopptagelsessaker, anke/kjæremål over saksbehandling mv vil de være uvurderlige.»

(Aktor/forsvarer:) «Lydopptak bør også innføres i fengslingsmøter. Det er ikke ofte det blir bruk for lydopptakene. Men der det er nødvendig, kan avlytting av lydopptak bli helt avgjørende for resultatet.»

---

⁴² Aaby (*Hva ble sagt i første instans?* Om bruken av lydopptak i norske og svenske domstoler. Universitetet i Oslo, 2001) konkluderer for øvrig med at lydopptak må kunne gjøres i sivile saker, etter samme mønster som regelen i kgl res nr 1911 for straffesaker.

8.2 Evaluators konklusjon

Etter evaluators vurdering har rettssikkerhetsargumentasjonen størst overbevisningskraft. Evaluator legger også vekt på at lydopptak gjør det mulig for dommeren å være mer konsentrert om det som utspilles i rettssalen, siden det blir mulig å kontrollere notater senere.

Så sant man benytter egnet opptaks- og avspillingsutstyr og skjermer domstolene mot krav om (lange) utskrifter, vil ressursinnsatsen ved lydopptak først og fremst dreie seg om utstyrsinvesteringer. Løpende drift vil ikke være særlig ressurskrevende. Velegnet utstyr – takmikrofoner, PCer og programvare – er allerede tilgjengelig, med noen tilpasninger. De muligheter opptakene gir for utnyttelse ved domsskrivning, i anke- og gjenopptagelsessaker og til forebygging og forfølgelse av falske forklaringer, bør forsvarer kostnadene. Bruken av opptakene vil ganske sikkert øke dersom ordningen blir permanent. Dette vil på lengre sikt kunne styrke rettssikkerheten og øke rettsapparatets legitimitet.

Evaluators konklusjon er derfor at *lydopptak bør innføres som permanent ordning i straffesaker.*

I prøveperioden har brukervennlighet, driftssikkerhet og teknisk kvalitet variert mellom domstolene. Sett under ett har lyd kvaliteten og dermed brukbarheten av opptakene vært for ustabil. Dette har ikke utgjort noe stort problem ettersom etterspørselen har vært lav. Med lydopptak som permanent ordning, med rettssikkerhet som viktig begrunnelse, vil det imidlertid være meget problematisk om en nevneverdig andel av opptakene er ubrukelige. Det bør derfor betraktes som *en forutsetning at de tekniske løsningene utformes i tråd med anbefalingene* i avsnitt 2.5 og 4.5.

VEDLEGG 1
Oversikt over utstyr
ved prøvedomstolene

Opptaksutstyr i prøvedomstolene

	Eiker, Modum, Sigdal	Fredrik- stad	Nedre Romerike	Nordmøre	Oslo	Sandefjord	Sør-Østerdal	Tønsberg		
Medium	Digitalt	Digitalt	Digitalt	Analogt (lydkasset)	Digitalt	Digitalt	Analogt (lydkasset)	Analogt (video- kasset)	Digitalt	Digitalt
Fra/til	04.97/ 06.01	03.97/ 06.01	11.97/ 06.01	09.97/ 12.00	04.97/ 12.99	04.97/ 06.01	03.97/ 06.01	05.97/ 06.01	11.97/ 06.01	03.97/ 06.01
Fabrikat/ leverandør	Max Manus	Max Manus	Max Manus	JVC	Kirkedam	Max Manus	JVC	Panasonic	Max Manus	Kirkedam
Styres hvorfra	Rettssal	Rettssal	Rettssal	Kontrollrom	Rettssal	Rettssal	Kontrollrom	Kontrollro m	Rettssal	Rettssal
Mikrofoner	Én pr aktør	Én pr aktør	Én pr aktør	Én/to tar alt	Én pr aktør	Én pr aktør; eller én tar alt	Én/to tar alt	Én pr aktør	Én pr aktør; eller én tar alt	Én pr aktør
Mik-type	Retnings- styrt	Full dekning	Knapp pr mikrofon	Full dekning	Retnings- styrt	Retnings- styrt	Full dekning	Retnings- styrt	Retnings- styrt	Retnings- styrt
Varsellamper	For dommer	For dommer	For dommer	Ingen	For dommer	For dommer	Ingen	Ingen	For dommer	For dommer

VEDLEGG 2
Spørreskjema til funksjonærer

Spørreskjema til FUNKSJONÆRER vedr LYDOPPTAK Vennligst returnér innen **30 mai 2001!**

Besvarelsen skal brukes i evalueringen av forsøksordningen med lydopptak. Svarene blir behandlet *anonymt* av evaluator. Dersom du har spørsmål, kan du kontakte *Richard H Knoff* på telefon 22 91 07 90.

1 Domstol:

2 Hvor lang erfaring har du med lydopptak i straffesaker? (Sett kryss i én rute)

- 6 mnd el kortere   7–12 måneder   13–24 måneder   Over 24 måneder

3 Dersom du har benyttet begge typer opptaksutstyr, hvilken type foretrekker du? (Ett kryss)

- Kassettspiller   PC/CD   Ingen forskjell

Kommentar:

Dersom du har benyttet flere typer opptaksutstyr, besvarer du spørsmål 6 og 7 nedenfor med utgangspunkt i det utstyret du foretrekker.

4 Hvor enig eller uenig er du i utsagnene nedenfor?*(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)*

- a «Opptaksutstyret er lett å bruke» ☺
 b «Opptaksutstyret er driftssikkert» ☺
 c «Leverandørens brukerstøtte fungerer bra» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	

7 Fungerer arkivering og gjenfinning bra?*(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)*

- a «Ferdiggjøring og arkivering av opptakene er lite arbeidskrevende» ☺
 b «Arkivering og gjenfinning vil være lite arbeidskrevende selv om etterspørselen etter lydopptak øker» ☺
 c «Det går greit å finne tilbake til riktig opptak» ☺
 d «Det går greit å finne igjen utsagn man er interessert i» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	

8 Hvordan vurderer du den tekniske kvaliteten på opptakene?*(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)*

- a «Opptakene blir ofte ubrukelige fordi enkelte mikrofoner er avslått» ☹
 b «Den tekniske kvaliteten på opptakene er dårlig» ☹

Helt uenig	Helt enig
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	

10 I omtrent hvor mange saker har dommere spilt av lydopptak? Ikke mulig å spille av i rettssal

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

11 I omtrent hvor mange saker har aktor eller forsvarer bedt om å få høre på/få kopi av opptak?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

12 I omtrent hvor mange saker har aktor eller forsvarer bedt om å få *utskrift* av opptak ?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

13 Hvor viktige synes du kravene nedenfor er ?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Opptakene bør startes og stoppes fra dommerbordet»
b «Departementet bør fastsette regler og rutiner for arkivering av opptakene»
c «Merkelapper for CDer/CD-omslag bør kunne skrives ut fra PC-programmet»
d «Saksbehandlingssystemet bør gjøre det enklere å finne tilbake til gamle opptak»
e «Departementet bør fastslå at domstolen ikke har plikt til å levere *utskrifter* av opptakene»

Helt uviktig	Svært viktig
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

20 Har du ellers noe å bemerke til bruk av lydopptak i straffesaker?

VEDLEGG 3
Spørreskjema til dommere

Spørreskjema til DOMMERE vedr LYDOPPTAK Vennligst returnér innen **30 mai 2001!**

Besvarelsen skal brukes i evalueringen av forsøksordningen med lydopptak. Svarene blir behandlet *anonymt* av evaluator. Dersom du har spørsmål, kan du kontakte *Richard H Knoff* på telefon 22 91 07 90.

1 Domstol:

2 Hvor lang erfaring har du med lydopptak i straffesaker? (Sett kryss i én rute)

- 6 mnd el kortere   7–12 måneder   13–24 måneder   Over 24 måneder

3 Dersom du har benyttet begge typer opptaksutstyr, hvilken type foretrekker du? (Ett kryss)

- Kassettspiller   PC/CD   Ingen forskjell

Kommentar:

Dersom du har benyttet flere typer utstyr, besvarer du spørsmål 4 og 5 nedenfor med utgangspunkt i det opptaksutstyret du foretrekker.

4 Hvor enig eller uenig er du i utsagnene nedenfor?*(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)*

- a «Opptaksutstyret er lett å bruke» ☺
b «Opptaksutstyret er driftssikkert» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐

5 Hvor enig eller uenig er du i de kritiske merknadene nedenfor?*(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)*

- a «Det kan være vanskelig å huske på å slå opptakene på og av» ☹
b «Det er lett å glemme å opplyse om at opptak startes eller stoppes» ☹
c «Administreringen av lydopptakene er distraherende for dommeren» ☹
d «Lydopptak fører til økt tidsbruk under hovedforhandling» ☹

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

6 Virker lydopptak inn på avviklingen av hovedforhandlingen?*(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)*

- a «Lydopptak virker disiplinerende på tiltalte og vitner» ☺
b «Lydopptak virker disiplinerende på aktor og forsvarsadvokat» ☺
c «Lydopptak virker disiplinerende på dommeren» ☺
d «Lydopptak fører til mindre protokollasjon» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

7 Fungerer arkivering og gjenfinning bra?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- c «Det går greit å finne tilbake til riktig opptak» ☺
d «Det går greit å finne igjen utsagn man er interessert i» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

8 Hvordan vurderer du den tekniske kvaliteten på opptakene?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Opptakene blir ofte ubrukelige fordi enkelte mikrofoner er avslått» ☹
b «Den tekniske kvaliteten på opptakene er dårlig» ☹

Helt uenig	Helt enig
☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Spørsmål 10–15 gjelder saker der *du selv* har vært administrator. (Sett kryss i én rute pr spørsmål)

10 I omtrent hvor mange saker har du spilt av lydopptak i rettssalen i løpet av den hovedforhandling hvor opptaket ble gjort?

Ikke mulig å spille av i rettssal

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

11 I omtrent hvor mange saker har du spilt av lydopptak mens du skrev dom?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

12 I omtrent hvor mange saker har påtalemyndigheten bedt om å få høre på/kopi av opptak ?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

13 I omtrent hvor mange saker har forsvareren bedt om å få høre på/kopi av opptak ?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

14 I omtrent hvor mange saker har påtalemyndigheten bedt om å få utskrift av opptak ?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

15 I omtrent hvor mange saker har forsvareren bedt om å få utskrift av opptak ?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

16 Hva tror du om den samlede nytten av lydopptak?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Lydopptak har ført til økt pålitelighet i utsagn i retten» ☺
- b «Lydopptak har ført til flere reaksjoner for falsk forklaring» ☺
- c «Lydopptak har ført til mer korrekte dommer» ☺
- d «Lydopptak har ført til et bedre vurderingsgrunnlag i spørsmål om anke og gjenopptagelse» ☺
- e «Lydopptak har ført til reduksjon i anke- og gjenopptagelsessaker» ☺
- f «Lydopptak har ført til økt tillit til domstolene» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

17 Hvordan vurderer du nytte/kostnadsforholdet ved lydopptak i straffesaker? (Sett ett kryss pr utsagn)

- a «Nytten forsvarer kostnadene med dagens utstyr og bruk» ☺
- b «Nytten vil forsvare kostnadene såfremt man benytter egnet opptaksutstyr» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐

18 Bør lydopptak i straffesaker begrenses eller avvikles?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Lydopptak i straffesaker bør innføres permanent i samtlige domstoler»
- b «Lydopptak bør bare omfatte bevisførselen»
- c «Lydopptak bør bare omfatte saker med strafferamme over seks år»

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐

19 Hva tror du er de viktigste årsakene til at lydopptakene har vært lite etterspurt i prøveperioden?

20 Har du ellers noe å bemerke til bruk av lydopptak i straffesaker?

VEDLEGG 4
Spørreskjema til aktorer og forsvarere

Spørreskjema til AKTORER OG FORSVARERE vedr LYDOPPTAK Vennligst returnér innen **5 juni 2001!**

Besvarelsen skal brukes i evalueringen av forsøksordningen med lydopptak. Svarene blir behandlet *anonymt* av evaluator. Dersom du har spørsmål, kan du kontakte *Richard H Knoff* på telefon 22 91 07 90.

1 Domstol:

2 Hvor lang erfaring har du med lydopptak i straffesaker? (Sett kryss i én rute)

- 6 mnd el kortere   7–12 måneder   13–24 måneder   Over 24 måneder

5 Hvor enig eller uenig er du i de kritiske merknadene nedenfor?
(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Dommerne har vanskelig for å huske på å slå opptakene på og av» ☹
- b «Dommerne glemmer lett å opplyse om at opptak startes eller stoppes» ☹
- c «Administreringen av lydopptakene er distraherende for dommeren» ☹
- d «Lydopptak fører til økt tidsbruk under hovedforhandling» ☹

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

6 Virker lydopptak inn på avviklingen av hovedforhandlingen?
(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Lydopptak virker disiplinerende på tiltalte og vitner» ☺
- b «Lydopptak virker disiplinerende på aktor og forsvarer» ☺
- c «Lydopptak virker disiplinerende på dommeren» ☺
- d «Lydopptak fører til mindre protokollasjon» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

7 Fungerer arkivering og gjenfinning bra?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- c «Det går greit å finne tilbake til riktig opptak» ☺
- d «Det går greit å finne igjen utsagn man er interessert i» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐

8 Hvordan vurderer du den tekniske kvaliteten på opptakene?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Opptakene blir ofte ubrukelige fordi enkelte mikrofoner er avslått» ☹
- b «Den tekniske kvaliteten på opptakene er dårlig» ☹

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐

9 Hvor viktig for deg er det å kunne rekvirere utskrift av opptak, fremfor kopi på kassett/CD?

- Helt uviktig   Ikke så viktig   Ganske viktig   Svært viktig

10 I omtrent hvor mange saker har du opplevd at lydopptak vært spilt av i rettssalen i løpet av den hovedforhandling hvor opptaket ble gjort?

- Aldri   Under 1 pr år   1–3 pr år   4–9 pr år   10 el flere pr år

VEND!

11 I omtrent hvor mange saker har du brukt lydopptak under vurdering av anke eller gjenopptagelse?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

12 I omtrent hvor mange saker har du brukt lydopptak under saksforberedelse i ankesaker?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

13 I omtrent hvor mange tilfelle er lydopptak blitt avspilt i en høyere rettsinstans?

- Aldri   Under 1 sak pr år   1–3 saker pr år   4–9 saker pr år   10 eller flere saker pr år

16 Hva tror du om den samlede nytten av lydopptak?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Lydopptak har ført til økt pålitelighet i utsagn i retten» ☺
b «Lydopptak har ført til flere reaksjoner for falsk forklaring» ☺
c «Lydopptak har ført til mer korrekte dommer» ☺
d «Lydopptak har ført til et bedre vurderingsgrunnlag i spørsmål om anke og gjenopptagelse» ☺
e «Lydopptak har ført til reduksjon i anke- og gjenopptagelsessaker» ☺
f «Lydopptak har ført til økt tillit til domstolene» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

17 Hvordan vurderer du nytte/kostnadsforholdet ved lydopptak i straffesaker? (Sett ett kryss pr utsagn)

- a «Nytten forsvarer kostnadene med dagens utstyr og bruk» ☺
b «Nytten vil forsvare kostnadene såfremt man benytter egnet opptaksutstyr» ☺

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐

18 Bør lydopptak i straffesaker begrenses eller avvikles?

(Sett ett kryss pr utsagn – hopp over dersom du ikke har noe svar)

- a «Lydopptak i straffesaker bør innføres permanent i samtlige domstoler»
b «Lydopptak bør bare omfatte bevisførselen»
c «Lydopptak bør bare omfatte saker med strafferamme over seks år»

Helt uenig	Helt enig
☐	☐
☐	☐
☐	☐

19 Hva tror du er de viktigste årsakene til at lydopptakene har vært lite etterspurt i prøveperioden?

20 Har du ellers noe å bemerke til bruk av lydopptak i straffesaker?

VEDLEGG 5
Spørreskjemaer til tiltalte og vitner

Spørreskjema til TILTALTE I STRAFFESAK om LYDOPPTAK Vennligst returnér innen **11 juni 2001!**

Justisdepartementet har bedt meg om å finne ut hva tiltalte, vitner, advokater, dommere og domstolsfunksjonærer mener om lydopptak i straffesaker. En forsvarsadvokat har sendt deg dette spørreskjemaet fordi du har vært tiltalt i en sak der det ble gjort lydopptak. Jeg håper du vil fylle ut skjemaet og *sende det direkte til meg* i lukket konvolutt *innen mandag 11 juni*.

Jeg vet ikke hvem du er, og vil behandle skjemaene anonymt. Verken advokaten, påtalemyndigheten, domstolen, Justisdepartementet eller noen andre vil få tilgang til skjemaene.

Dersom du har spørsmål, kan du kontakte meg på telefon 22 91 07 90. Takk for hjelpen!

Richard H Knoff

1 Domstol:**2 Hvor mange ganger har du vært tiltalt i en straffesak? (Sett kryss i én rute)**

- 1 gang   2 ganger   3–5 ganger   6 ganger eller mer

3 Hvor mange ganger har du vært tiltalt i en straffesak der det ble gjort lydopptak? (Ett kryss)

- 1 gang   2 ganger   3–5 ganger   6 ganger eller mer

4 Informerte dommeren deg om at det du sa, ville bli tatt opp?*(Sett kryss i én rute)*

- Ja   Nei   Husker ikke

5 Noen synes det er plagsomt med mikrofoner og lydopptak, andre bryr seg lite om det. Syntes du at det var stressende at det du sa, ble tatt opp? (Sett kryss i én rute)

- Nei, slett ikke   Ikke noe særlig   En del   Ja, absolutt

6 Noen mener at tiltalte kan bli mer tilbakeholdne med hva de sier dersom avhøret tas opp på bånd. Ble du mer tilbakeholden med hva du sa under avhøret? (Sett kryss i én rute)

- Nei, slett ikke   Ikke noe særlig   En del   Ja, absolutt

7 Tiltalte kan av og til si ting som ikke er helt sanne. Noen mener at lydopptak kan føre til at tiltalte blir mer nøye med å snakke helt sant, mens andre mener det ikke vil spille noen rolle. Tror du at forklaringene blir mer pålitelige dersom de tas opp på bånd? (Sett kryss i én rute)

- Nei, slett ikke   Ikke noe særlig   En del   Ja, absolutt

8 Har du ellers noe å bemerke til bruk av lydopptak i straffesaker?

Spørreskjema til VITNER vedr LYDOPPTAK Vennligst returnér innen **11 juni 2001!**

Justisdepartementet har bedt meg om å finne ut hva vitner, advokater, dommere og domstolsfunksjonærer mener om lydopptak i straffesaker. En forsvarsadvokat har sendt deg dette spørreskjemaet fordi du har vært vitne i en sak der det ble gjort lydopptak. Jeg håper du vil fylle ut skjemaet og *sende det direkte til meg* i lukket konvolutt *innen mandag 11 juni*.

Jeg vet ikke hvem du er, og vil behandle skjemaene anonymt. Verken advokaten, påtalemyndigheten, domstolen, Justisdepartementet eller noen andre vil få tilgang til skjemaene.

Dersom du har spørsmål, kan du kontakte meg på telefon 22 91 07 90. Takk for hjelpen!

Richard H Knoff

1 Domstol:**2 Hvor mange ganger har du vært vitne i en straffesak? (Sett kryss i én rute)**

- 1 gang   2 ganger   3–5 ganger   6 ganger eller mer

3 Hvor mange ganger har du vært vitne i en straffesak der det ble gjort lydopptak? (Ett kryss)

- 1 gang   2 ganger   3–5 ganger   6 ganger eller mer

4 Informerte dommeren deg om at det du sa, ville bli tatt opp?*(Sett kryss i én rute)*

- Ja   Nei   Husker ikke

5 Noen synes det er plagsomt med mikrofoner og lydopptak, andre bryr seg lite om det. Syntes du at det var stressende at det du sa, ble tatt opp? (Sett kryss i én rute)

- Nei, slett ikke   Ikke noe særlig   En del   Ja, absolutt

6 Noen mener at vitner kan bli mer tilbakeholdne med hva de sier dersom avhøret tas opp på bånd. Ble du mer tilbakeholden med hva du sa i vitneboksen? (Sett kryss i én rute)

- Nei, slett ikke   Ikke noe særlig   En del   Ja, absolutt

7 Vitner kan av og til si ting som ikke er helt sanne. Noen mener at lydopptak kan føre til at vitner blir mer nøye med å snakke helt sant, mens andre mener det ikke vil spille noen rolle. Tror du at vitnemål blir mer pålitelige dersom de tas opp på bånd? (Sett kryss i én rute)

- Nei, slett ikke   Ikke noe særlig   En del   Ja, absolutt

8 Har du ellers noe å bemerke til bruk av lydopptak i straffesaker?

VEDLEGG 6
Forskrift og rundskriv av 1997
om prøveordningen

Forskrift om prøveordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker

Med hjemmel i regler om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak § 6 tredje ledd, fastsatt ved kgl res 15 november 1985 i medhold av straffeprosessloven § 23, gis følgende regler i forbindelse med prøveordning om lydopptak av hovedforhandling i straffesaker.

Hensikten med prøveordningen er å vinne erfaring med bruk av lydopptak.

§ 1

Følgende embeter omfattes av prøveordningen med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker:

Eiker, Modum og Sigdal sorenskriverembete

Fredrikstad byrett

Nedre Romerike herredsrett

Nordmøre herredsrett og

Frostating lagmannsrett når rett settes i Kristiansund

Oslo byrett

Sør-Østerdal sorenskriverembete

Sandefjord sorenskriverembete

Tønsberg byrett

Prøveordningen gjelder for de rettssaler der det er montert lydopptaksutstyr.

§ 2

Retten avgjør om lydopptak skal foretas og om opptak skal gjøres av hele eller deler av hovedforhandlingen.

Når det foretas opptak av deler av forhandlingen, bør opptaket særlig rettes mot forklaringene til tiltalte, vitner og sakkyndige. Når opptak foretas i lagmannsretten, bør også lagmannens rettsbelæring omfattes av lydopptaket.

Beslutning om lydopptak skal foretas eller nektes kan ikke påkjæres.

Når lydopptak foretas, skal den som avhøres underrettes om lydopptaket.

§ 3

Det skal opplyses i rettsboken om lydopptak er foretatt. Det bør noteres i rettsboken at den det er tatt lydopptak av, ble gjort kjent med lydopptaket før forklaring ble gitt. Dommeren skal også opplyse om tidspunktet for når lydopptaket startet og når det ble avsluttet. Tidspunkt for pauser i lydopptaket og/eller forhandlingene bør også fremgå av rettsboken. Det samme gjelder tidspunktet for når tiltalte og de enkelte vitnene forklarer seg.

Retten kan bestemme at lydopptaket skal tre i stedet for innførsel i rettsboken, jf straffeprosessloven §§ 21 og 22. Ved beslutning om protokollasjon, skal det fremgå av rettsboken at det er truffet beslutning om dette, hva som besluttes protokollert og tidspunktet for dette. For øvrig kan det henvises til lydopptaket.

§ 4

Retten kan unntaksvis beslutte at lydopptak skal avspilles senere under den samme hovedforhandling. Beslutning om at slik avspilling skal skje eller nektes, kan ikke påkjæres.

§ 5

Originalen av lydopptaket sikres mot mulig manipulering så langt det er mulig og oppbevares på et sikkert sted ved rettens kontor. Lydopptakene skal oppbevares av retten under hele prøveperioden.

Kopi av rettsboken oppbevares av retten.

§ 6

Siktede har, etter at retten har avsagt dom i saken, samme rett til å høre lydopptaket eller låne kopi av lydopptaket som til å kreve utskrift av sakens dokumenter. Det samme gjelder fornærmede og enhver som det har rettslig interesse for.

Begjæring om å høre et lydopptak må fremsettes skriftlig for den rett der lydopptaket er foretatt. I begjæringen skal det opplyses hva lydopptaket skal brukes til, og det kan kreves at begjæringen blir nærmere begrunnet.

Retten beslutter om lydopptaket skal avspilles på rettens kontor eller lånes ut. Denne beslutningen kan ikke påkjæres. Ved utlån av kopi av lydopptaket fastsetter retten når kopien skal leveres tilbake.

For avspilling av lydopptakene i en senere hovedforhandling gjelder reglene i straffeprosessloven §§ 298 og 300.

§ 7

Utskrift av lydopptaket kan i særlige tilfelle tre i stedet for kopi av lydopptaket.

§ 8

Kgl res 15 november 1985 kapittel 1 gis ikke anvendelse på lydopptak av hovedforhandling.

§ 9

Justisdepartementet fastsetter hvordan domstolene som er utpekt til å delta i ordningen, skal rapportere til departementet.

§ 10

Forskriften trer i kraft 15 mars 1997.

G-27/97
Saksnr C-J 97/02775
10 mars 1997

Rundskriv om prøveordning med lydopptak av hovedforhandlingen i straffesaker

1. Innledning

Departementet har besluttet å iverksette prøveordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker. Hensikten med ordningen er å vinne erfaring med bruk av lydopptak. Prøveordningen er begrenset til noen utvalgte embeter, og den skal vare i to år.

Forskrift om prøveordningen er gjengitt i vedlegg 2. Departementets merknader til forskriften følger nedenfor.

For lydopptak utenfor hovedforhandling vises til gjeldende regler om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak av 15 november 1985, som er gjengitt i vedlegg 3.

2. Merknader til forskriften

Til § 1:

Prøveordningen gjelder for de embetene som er nevnt i § 1. For Frostating lagmannsrett gjelder prøveordningen bare når lagmannsretten setter rett i Kristiansund.

De embetene som omfattes av prøveordningen vil ikke ha montert lydopptaksutstyr i alle rettssalene. Prøveordningen gjelder bare de rettssaler der det til enhver tid er montert lydopptaksutstyr.

Til § 2:

Det er ønskelig å vinne solid erfaring med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker i løpet av prøveperioden. Det skal derfor foretas lydopptak når det føres straffesaker i de rettssaler der det er montert lydopptaksutstyr, med mindre retten finner grunn til at det ikke skal gjøres. Det er retten som beslutter om lydopptak skal foretas. Det kan gjøres lydopptak av hele eller deler av hovedforhandlingen.

Hensikten med reglene om lydopptak er først og fremst å sikre opptak av bevisførselen for retten. Normalt vil det derfor ikke være nødvendig med opptak av prosedyreinnlegg.

I forbindelse med avgjørelse av om lydopptak skal foretas, vil det kunne hende at tiltalte eller et vitne vil nekte å forklare seg dersom forklaringen tas opp på lydbånd. Dette kan etter departementets vurdering ikke være avgjørende, og det vil være opp til retten i det enkelte tilfelle å avgjøre om begrunnelsen for å nekte å avgi forklaring er av en slik art at lydopptak ikke foretas. Det kan tenkes tilfelle der nettopp en slik forklaring vil være av særlig betydning å få tatt opp på lydbånd. Men det vil også være et viktig moment i vurderingen om lydopptak vil gjøre det vanskelig å få saken opplyst.

Det er viktig at den som det blir foretatt lydopptak av, er klar over dette. Hver enkelt må derfor informeres om lydopptaket før forklaring avgis. Dette kan gjøres i forbindelse med formaningen.

Til § 3:

Det skal noteres i rettsboken at lydopptak er foretatt og det bør noteres der at den det er foretatt lydopptak av, ble underrettet om lydopptaket.

For senere å gjenfinne de deler av lydopptaket man ønsker å høre, er det viktig at dommeren i rettsboken noterer tidspunktet for når lydopptaket starter, når de enkelte forklarer seg, for pauser i forhandlingene osv. Det vil senere være mulig å søke på tid når man skal høre på lydopptaket. Retten skal oppbevare kopi av rettsboken ved rettens kontor, slik at man ved hjelp av den kan finne fram til når den enkelte forklarte seg, jf forskriftens § 5.

Til § 4:

Lydopptak av hovedforhandlingen i straffesaker er ikke ment å endre hovedforhandlingens karakter, og det vil derfor bare unntaksvis være aktuelt å avspille lydopptak av en hovedforhandling senere i de samme forhandlingene. Retten må imidlertid i den enkelte sak ta stilling til i hvilken grad man skal tillate dette. Departementet vil også peke på at dommen fremdeles skal bli avsagt umiddelbart på grunnlag av den muntlige hovedforhandling. Lydopptaket vil derfor i de aller fleste tilfeller ikke ha noen betydning for avgjørelsen i denne instans. Derimot vil lydopptak kunne være av betydning ved anke eller gjenopptakelse. Det vil også kunne være

til hjelp for den som overveier om man skal anke eller fremsette begjæring om gjenopptakelse.

Til § 5:

Det er viktig at lydopptakene sikres mot manipulering etter at lydopptaket er foretatt. Rutiner i forbindelse med sikring av lydopptakene legges opp i samarbeid med RIFT og den enkelte leverandør.

Lydopptakene skal oppbevares av retten under hele prøveperioden. Det understrekes at det er viktig at lydopptakene oppbevares på en sikker måte, og de bør låses i et dertil egnet skap.

Kopi av rettsboken oppbevares ved rettens kontor. Det er denne som vil være "nøkkelen" til å finne fram til riktig lydopptak og til de aktuelle stedene på hvert enkelt lydopptak.

Til § 6:

Siktede og dennes forsvarer, fornærmede og dennes bistandsadvokat har den samme rett til å få lydopptaket avspilt som til å kreve utskrift av sakens dokumenter, jf her strprl § 28 og påtaleinstruksens § 4-1.

Også andre som det har rettslig interesse for, kan få avspilt lydopptaket, jf strprl § 28. Vilkåret om rettslig interesse innebærer at den som ber om tilgang til lydopptaket, må ha en viss tilknytning til saken og lydopptaket må ha en aktuell interesse for ham. Uttrykket "rettslig interesse" må her i utgangspunktet gis samme innhold som når det brukes i andre prosessuelle relasjoner.

For påtalemyndigheten er det strprl § 28 siste ledd og påtaleinstruksens § 4-2 som regulerer forholdet.

Retten til å høre lydopptaket/låne kopi av lydopptaket oppstår først etter at retten har avsagt dom i saken. Det er naturlig nok ikke noe krav om at dommen er rettskraftig.

Begjæring om å høre et lydopptak må fremsettes skriftlig for den rett der lydopptaket er foretatt. I begjæringen skal det opplyses hva lydopptaket skal brukes til, og det kan kreves at begjæringen blir nærmere begrunnet.

Man kan få tilgang til lydopptaket enten ved at man får høre på lydopptaket ved rettens kontor eller får låne en kopi av lydopptaket. Det er retten som beslutter hvordan man skal få tilgang til lydopptaket, og denne beslutningen kan ikke påkjæres. Det er viktig at lydopptakene ikke kommer på avveie og at de ikke blir misbrukt. Ved utlån av kopi av lydopptaket skal retten fastsette hvor lang tid det skal lånes ut, som ikke bør være lenger enn det som er nødvendig for å gjøre seg nytte av lydopptaket.

Tilgang til lydopptakene skal i noen tilfelle nektes, jf strprl § 28 annet og tredje ledd. Den mest aktuelle nektelsesgrunn her er vel de tilfellene der det er grunn til å frykte at lydopptakene vil bli nyttet på urettmessig vis, f eks ved at personlige eller fortrolige opplysninger blir gjort kjent for uvedkommende.

Det fremheves imidlertid at selv om opplysninger er fremkommet i åpen rett, innebærer ikke det nødvendigvis at taushetsplikten for advokater og påtalemyndigheten ikke gjelder. Det avhenger av om opplysninger er alminnelig kjent, jf strpl § 61 b nr 3 og strl § 144.

Media har ikke adgang til lydopptaket. Adgangen til lydopptak for radio eller fjernsyn er uttømmende regulert i domstolloven § 131 a.

Bruk av lydopptak i en senere hovedforhandling ved anke og gjenopptakelse er regulert i straffeprosessloven §§ 298 og 300.

Dersom aktor eller forsvarer ønsker å avspille lydopptak fra tidligere hovedforhandling under ankeforhandlingene, bør dette avklares med retten i god tid før hovedforhandling.

Til § 7:

Lydopptaket skal bare i unntakstilfelle skrives ut. Det er svært tid- og ressurskrevende å skrive ut lydopptak, og det er ikke bemanning ved domstolene til å gjøre dette.

Til § 8:

I kgl res 15 november 1985 § 6 tredje ledd heter det at departementet skal bestemme i hvilken grad reglene i kapittel 1 skal gis anvendelse på lydopptak av hovedforhandlingen. Det er derfor nødvendig å avklare uttrykkelig i forskrift om prøveordningen at kapittel 1 i kgl res 15 november 1985 ikke

skal gis anvendelse på prøveordningen. Forskrift om prøveordningen antas å være uttømmende.

Til § 9:

Justisdepartementet vil evaluere prøveordningen. I denne forbindelse skal prøveembetene sende inn en rapport til departementet hvert tertial. I tillegg vil man foreta en foreløpig evaluering etter 1 år for eventuelt å foreta enkelte justeringer av prøveordningen. Endelig evaluering vil skje etter prøveperiodens utløp.

Til § 10:

Forskriften trer i kraft 15 mars 1997. Lydopptak vil fra dette tidspunkt gjøres ved de embetene som har fått installert lydopptaksutstyr. Det vil ta noe tid før utstyr er montert ved alle embetene.

Etter fullmakt

Merete Smith
fung. ekspedisjonssjef

Mette Hertzberg
rådgiver

Saksbehandler: Førstekonsulent Wilhelm Blikstad (tlf.: 22 24 54 40)

VEDLEGG 7
Forskrift av 1985 om
lydopptak i straffesaker

Regler om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak

Fastsatt ved kgl res 15 november 1985 i medhold av straffeprosessloven §23.

/

Kap 1 Lydopptak av rettslige avhør utenfor hovedforhandling.

§ 1

Ved rettslig avhør utenfor hovedforhandling kan lydopptak av forklaring foretas når det finnes hensiktsmessig. Det skal særlig legges vekt på sakens art og alvor, forklaringens viktighet og betydningen av at den dømmende rett får høre den avhørtes egne ord og framstilling.

§ 2

Når lydopptak foretas, skal den som avhøres, være underrettet på forhånd.

Når lydopptak er foretatt, skal det opplyses i rettsboken.

§ 3

Siktede og hans forsvarer har samme rett til å få lydopptaket avspilt som til å gjøre seg kjent med saksdokumentene.

Lydopptak skrives ut når retten finner grunn til det. Utskriften blir et av sakens dokumenter.

Opptaket oppbevares av retten til saken er endelig avgjort og 6 måneder deretter. Det kan senere tilintetgjøres om ikke noen av partene har begjært videre oppbevaring.

§ 4

Når det foretas lydopptak av et avhør, kan retten bestemme at utskrift av opptaket skal tre istedenfor innførsel i rettsboken. Opptaket skal i så fall skrives ut så snart som mulig, gjennomleses og bekreftes av dommeren, og vedlegges rettsboken.

Ved bevisopptak til bruk for hovedforhandlingen må riktigheten av utskriften også bekreftes av den avhørte. Det samme gjelder når opptak av en tilståelse skal brukes som grunnlag for dom i forhørsrett.

§ 5

Om diktat til lydopptak gjelder reglene i kgl resolusjon 28 februar 1964.

Kap 2 Lydopptak under hovedforhandling

§ 6

Under hovedforhandling i herreds- eller byrett og i lagmannsrett kan lydopptak av forhandlinger foretas når retten finner grunn til det.

Bestemmelsene i §§ 2, 3, 4 første ledd og 5 gjelder tilsvarende så langt de passer.

Justisdepartementet kan bestemme at det i særskilt utpekte domstoler skal foretas lydopptak av hele eller deler av hovedforhandlingen i straffesaker, eventuelt begrenset til spesielle typer straffesaker. Departementet bestemmer i hvilken grad reglene i kap 1 skal gis anvendelse på slike lydopptak og kan ellers gi regler som anses nødvendige for å vinne erfaring med bruk av lydopptak.

//

Reglene trer i kraft 1 januar 1986.